

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BOLU MERKEZDE
EĞİTİM KURUMLARI

METİN KAZAN

BOLU - 2009

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BOLU MERKEZDE
EĞİTİM KURUMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Metin KAZAN

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR

Bolu - 2009

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Metin KAZAN'a ait "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bolu Merkezde Eğitim Kurumları" adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim / Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. (16.02.2009)

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR

Üye : Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA

Üye : Doç. Dr. Cemal AVCI

Prof. Dr. Uğur ESER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT**EDUCATION INSTITUTIONS AT THE CENTER OF BOLU CITY
FROM OTTOMAN TO THE REPUBLIC****Metin KAZAN****Master's Thesis****Department of History****History of The Turkish Republic****Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR****January 2009, 145 pp.**

The modern Republic of Turkey has been founded with the leadership of Atatürk after succeeding in the Turkish People's Independency War. The main objective of newly establishment was to constitute and form a modern and secular republic. In order to achieve this Democratic administration has introduced a new education system compared to the Ottoman State's one.

In order to make right analysis on the period of education policy and transformation conducted to changes and new developments at the Republic one must examine especially the educational developments after the period of Tanzimat of the Ottoman's education system. Ottoman's education organization consisted of mektep (school), medrese (moslem theological school) and Enderun didn't change at all till 18th century. However, beside the existing schools military schools carrying that western manner were opened dating from the 18th century; civil schools together with mektep and medrese were opened dating from the period of Tanzimat. The co-existency of these old and new schools all together has brought opposite generations up to each other. This disunion at the education continued till the establishment of the Republic.

During the period of Republic, first, with the help of the legislation of Tevhid-i Tedrisat the disunion was eliminated and then very important steps have been made in order to achieve for the education to be more modern and secular, and bring up the literacy rate to higher scales.

In this study, education system from Ottoman to the Republic and education institutions at the Center of Bolu city within this duration were taken into consideration and then, in the direction of the education policy of the Republic of Turkey and developments occurred in the education – especially during the Ataturk's period- were deeply analyzed based on the primary and secondary educational institutions and public education studies at the Center of Bolu city

While we examine the primary and secondary education institutions and public education achievements at the center of Bolu city during the period of Republic we see that Ataturk's principles and reforms gave birth to many structural changes and developments. The numbers for schools, students, and teachers which are important parts of education have increased and reached to important scales. This is not only helped the increase of the number of people knowing to read and write but also it played an important role at bringing the public literacy rate up to higher stands.

Key Words: Education, Education Institutions, Education Policy, City of Bolu, Education at the city of Bolu.

ÖZET

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BOLU MERKEZDE EĞİTİM KURUMLARI

Metin KAZAN

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR

Ocak 2009, 145 sayfa.

Modern Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün önderliğinde Türk Milleti'nin Kurtuluş Savaşı'nı kazanmasıyla kurulmuştur. Yeni devletin temel hedefi, çağdaş, laik bir devlet oluşturmak olmuştur. Bunu gerçekleştirebilmek için Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı eğitim sisteminden farklı olarak yeni bir eğitim sistemi kurmuştur.

Cumhuriyet dönemi eğitim politikası ve eğitimde meydana gelen değişim ve gelişmelerin doğru tahlil edilebilmesi için Osmanlı eğitim sisteminin özellikle Tanzimat döneminden sonra eğitim alanındaki gelişmelerin incelenmesi oldukça önemlidir. Mektep, medrese ve Enderun'dan oluşan Osmanlı eğitim örgütlenmesi 18. yüzyıla kadar hiç değişmemiştir. Ancak 18. yüzyıldan itibaren eski okulların yanında batı tarzında askeri okullar, Tanzimat döneminden itibaren de mektep ve medreselerin yanında sivil okullar açılmıştır. Eski ile yeni okullar bir arada varlık göstererek birbirine zıt nesiller yetiştirmiştir. Eğitimdeki bu ikilik Cumhuriyet'e kadar devam etmiştir.

Cumhuriyet döneminde önce Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimdeki bu ikilik ortadan kaldırılmış ardından eğitimin daha modern ve laik hale gelebilmesi, okuryazar sayısının tüm ülkede en üst seviyeye çıkabilmesi için önemli adımlar atılmıştır.

Bu çalışmada, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi ve bu süreç içinde Bolu merkezde eğitim kurumları ele alınmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası ve eğitimde meydana gelen gelişmeler ışığında

Cumhuriyet döneminde -özellikle Atatürk dönemi- Bolu merkezde ilk ve orta öğretim kurumları ile halk eğitimi çalışmaları irdelenmiştir.

Cumhuriyet dönemi Bolu merkezde ilk ve ortaöğretim kurumları ile halk eğitimine yönelik çalışmalar incelendiğinde Atatürk ilke ve inkılâplarının eğitim üzerinde önemli yapısal değişim ve gelişimlere neden olduğu görülmüştür. Eğitimin önemli unsurları olan okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır. Bu durum okuma yazma bilenlerin sayısını arttırarak toplumun eğitimin seviyesinin yükselmesinde önemli rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim Kurumları, Eğitim Politikası, Bolu, Bolu’da Eğitim.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmama başlarken konu seçimimde, ayrıca çalışmam sırasında yaptığı yerinde yönlendirme, gösterdiği anlayış ve yaptığı rehberlik nedeniyle bana yardımcı olan tez danışmanım değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR'e, yüksek lisans eğitim dönemimde beni araştırmaya teşvik eden, özellikle Bolu ile ilgili araştırma yapmaya yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA'ya, tüm öğrenim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anne ve babam'a, tez çalışmam sırasında beni anlayışla karşılayan ve sürekli destekleyen değerli eşim'e sonsuz teşekkürü borç bilirim.

ÖNSÖZ

Eğitim, toplumların geleceğini belirleyen, toplumu oluşturan bireyleri sürekli değişen dünyada yaşama hazırlayan en önemli araçtır. Ülkelerin kalkınıp, çağdaş, modern bir yapıya kavuşması, kültürel değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında şüphesiz eğitim önemli bir yere sahiptir. Bütün bunları çok iyi bilen büyük önder Mustafa Kemal Atatürk yeni Türk Devleti’ni kurarken ulusal, çağdaş ve laik temellere dayanan bir eğitim politikası belirlemiş ve uygulamaya koymuştur.

Türk eğitim tarihi Orta Asya Türklerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Bugünkü Türk eğitim sisteminin sorunlarını tanımak, sorunlara çözüm önerileri üretmek ve uygulamak için dünkü eğitim sistemlerini tanımak gerekmektedir. Bu sistemin yapı taşlarını oluşturan eğitim kurumları yani okullardır.

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti’nin eğitim sistemi ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bolu merkezde faaliyet göstermiş eğitim kurumları ele alınmış, Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim politikası ve eğitimde meydana gelen gelişmeler incelenerek Cumhuriyet döneminde özellikle Atatürk döneminde Bolu merkezde ilköğretim, ortaöğretim kurumları ile halk eğitimi çalışmaları ortaya konulmuştur.

Eğitimin çok boyutlu ve kapsamlı oluşu araştırılmasını zorlaştırmaktadır. Osmanlı Bolu’sundan, Cumhuriyet Bolu’suna uzanan yolda eğitimde meydana gelen değişim ve gelişimleri ele alırken çalışmamız sınırlandırılmıştır. İncelenen dönemde Bolu’daki ilk ve ortaöğretim kurumları hakkında kapsamlı ve yeterli kadar kaynak bulunmamaktadır. Cumhuriyetten önce ve sonra Bolu’daki eğitim kurumları hakkında detaylı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırmada ulaşılan bilgilerin büyük bir çoğunluğu salname ve yıllıkardan elde edilmiştir. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar ki Bolu’daki okullar hakkında bilgiler, Bolu’nun 1908 yılında müstakil vilayet oluşuna kadar Kastamonu Vilayetine bağlı bir sancak olmasından dolayı, Kastamonu Vilayet Salmaları’ndan elde edilmiştir. Ayrıca 1916 ve 1925 yıllarında çıkarılan Bolu Vilayet Salmaları araştırmadaki en önemli kaynaklar olarak görülmektedir. Cumhuriyet dönemi’nde çıkarılan 1938, 1967, 1973 ve 1998 Bolu il yıllıkları da diğer önemli kaynaklardır. Bolu ile ilgili yapılan en kapsamlı çalışma, ilk olarak 1961 yılında basılan M. Zekai Konrapa’nın “Bolu Tarihi” adlı eseridir. Cumhuriyet Dönemi Bolu’daki okullar ile ilgili istatistikî bilgilere

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Kurumu'ndan ulaşılmıştır. Ancak bu istatistiklerde genellikle Bolu il geneli hakkında sayısal veriler verilmiştir. Bolu merkez okulları adı altında istatistikler tutulmadığından Bolu merkezdeki okulların öğrenci, öğretmen vb. sayısal verileri hakkında yeterli bilgilere ulaşılamamıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü Kurumu eğitim ile ilgili istatistikleri 1927 yılından itibaren tuttuğu için Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait sayısal verilere ulaşılamamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait sayısal verilerin bir bölümü salname, yıllık gibi diğer kaynaklardan elde edilmiştir.

Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar Osmanlı eğitim sisteminin yapısı ve bu süreç içinde eğitimde meydana gelen önemli gelişmeler ele alınmıştır. Birinci bölümde, Cumhuriyet öncesi Bolu merkezde eğitim kurumları, ikinci bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası ve eğitimdeki gelişmeler, üçüncü bölümde de Cumhuriyet dönemi özellikle Atatürk dönemi Bolu merkezdeki eğitim kurumları ele alınmıştır.

Şehir tarihi çalışmaları bakımından Bolu İli, araştırmalara az konu olmuştur. Bu çalışma; eğitimin yapı taşlarını oluşturan Osmanlı ve Cumhuriyet Bolu'sundaki ilköğretim, ortaöğretim ve halk eğitimi kurumlarını ve bu kurumlarda süreç içinde meydana gelen yapısal ve sayısal değişimleri bir nebze de olsa gün ışığına çıkarması bakımından oldukça önem taşımaktadır.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
1. Tanzimat'tan Önce Osmanlı Devleti'nde Eğitim.....	2
2. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Devleti'nde Eğitim.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ BOLU MERKEZDE EĞİTİM KURUMLARI

1.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadar Bolu Merkezde Eğitim.....	14
1.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadar Bolu Merkezde Eğitim Kurumları.....	17
1.2.1. Bolu'da Mahalle Mektepleri.....	17
1.2.2. Bolu'da Medreseler.....	19
1.2.2.1. Süreyya Efendi Medresesi.....	20
1.2.2.2. Bolu Medresesi.....	20
1.2.2.3. Diğer Medreseler.....	22
1.2.3. Bolu'da Resmi Okullar.....	22
1.2.3.1. Ana Mektebi.....	24
1.2.3.2. İmaret Zükur İptidaisi.....	25
1.2.3.3. İnas İptidai Mektebi.....	27
1.2.3.4. İttihat ve Terakki Zükur İbtidai Mektebi.....	28
1.2.3.5. Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi.....	28
1.2.3.6. Bolu Rüştîyesi.....	29
1.2.3.7. Bolu İdadisi.....	31

1.2.3.8. Bolu Sultanisi.....	35
1.2.3.9. Bolu Daru'l Muallimin-i Sıbyanı.....	39
1.2.3.10. Bolu Daru'l Muallimini.....	39
1.2.3.11. Bolu Sanayi Mektebi.....	41
1.2.3.12. Kız Sanayi Mektebi	42
1.3. Maarif Teşkilatı.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASI ve BOLU

2.1. Milli Mücadele Dönemi'nde Eğitim İle İlgili Gelişmeler.....	44
2.1.1. Maarif Kongresi.....	44
2.1.2. Heyet-i İlmîyeler.....	46
2.2. Eğitim Alanında Yapılan İnkılâp ve Gelişmeler.....	47
2.2.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	48
2.2.2. Medreselerin Kapatılması.....	51
2.2.3. Harf İnkılâbı.....	52
2.2.4. İlköğretimde Gelişmeler.....	56
2.2.5. Ortaöğretimde Gelişmeler.....	60
2.2.6. Millet Mektepleri.....	65
2.2.7. Halkevleri.....	68
2.2.8. Öğretmen Yetiştirme.....	69
2.3. Atatürk'ün Eğitim Stratejileri ve Uygulamaları.....	73
2.4. Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikasının Dayandığı Temel İlkeler.....	77
2.4.1. Ulusal Eğitim.....	77
2.4.2. Laik Eğitim.....	78
2.4.3. Bilimsel ve Çağdaş Eğitim.....	80
2.4.4. Karma Eğitim.....	81
2.4.5. Uygulamalı Eğitim.....	82
2.4.6. Eğitimin Yaygınlaştırılması.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ BOLU MERKEZDE EĞİTİM KURUMLARI

3.1. Osmanlı Devleti’nden Devralınan Bolu Merkezde Eğitim.....	85
3.2. Bolu Merkezde İlköğretim Alanındaki Gelişmeler ve İlköğretim Kurumları.....	87
3.2.1. Feyz-i Cumhuriyet İnas İlk Mektebi.....	90
3.2.2. Gölyüzü Mahallesi Zükur İlk Mektebi.....	91
3.2.3. Bolu Merkez Gazipaşa Kız İlk Mektebi.....	92
3.2.4. Merkez Zükur İlk Mektebi.....	93
3.2.5. Yatılı Bölge Okulu.....	94
3.3. Bolu Merkezde Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Ortaöğretim Kurumları.....	95
3.3.1. Bolu Orta Mektebi (Bolu Ortaokulu).....	98
3.3.2. Kız İlk Öğretmen Okulu.....	103
3.3.3. Kız Ortaokulu	103
3.3.4. Bolu İmam ve Hatip Okulu.....	103
3.3.5. Bolu Kız Sanayi Mektebi	104
3.3.6. Leyli Sanayi Mektebi.....	106
3.3.7. Orman Okulu.....	107
3.4. Halk Eğitimi.....	108
3.4.1. Millet Mektepleri.....	108
3.4.2. Bolu Halkevi.....	110
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA.....	125
EKLER.....	132

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CBMEB	: Cumhurbaşkanı, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanları'nın
Çev.	: Çeviren
DiE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfadan sayfaya
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	: Türk Lirası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y.	: Tarih yok
vs.	: Ve saire
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok
yay.	: Yayınları (Yayınevi)

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo I: Beş Yıllık İdadilerin Ders Programları	34
Tablo II: 1910 Yılında Sultanilerin Ders Programı (1. Devre)	35
Tablo III: 1910 Yılında Sultanilerin Ders Programı (2. Devre)	36
Tablo IV: Heyet-i İlmiyeler	46
Tablo V: Türkiye Geneli İlköğretim Okullarında Gelişme (1923–1941).....	58
Tablo VI: İlköğretim Okullarında Gelişme (1927–1940)	59
Tablo VII: Türkiye Geneli Resmi ve Özel Ortaöğretimde Gelişmeler (1923–1941).....	61
Tablo VIII: Genel Ortaokullarda Gelişme (1927–1940).....	62
Tablo IX: Liselerde Gelişme (1927–1940).....	62
Tablo X: Orta Dereceli Mesleki Öğretimde Gelişmeler (1927–1940).....	64
Tablo XI: Orta Dereceli Teknik Öğretimde Gelişmeler (1927–1940).....	65
Tablo XII: Orta Dereceli Öğretmen Yetiştiren Okullarda Gelişme (1927–1940)...	72
Tablo XIII: Yüksek Dereceli Öğretmen Yetiştiren Okullarda Gelişme (1927–1940).....	73
Tablo XIV: 1923 –1938 Yılları Arasında Bolu İl Genelinde İlkokulların Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun Sayıları ile Eğitim Bütçesi.....	88
Tablo XV: Bolu Merkez (İl ve İlçe) İlköğretim Okullarındaki Gelişmeler (1923-1934)	89
Tablo XVI: Bolu İl Geneli Ortaöğretim Okullarındaki Gelişmeler (1923–1940).....	96
Tablo XVII: 1932–1933 Öğretim Yılı Bolu Merkez (İl ve İlçe Merkezi) Ortaokullarında Okul, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Sayıları.....	96
Tablo XVIII: Ders Yıllarına Göre Bolu'daki Millet Mekteplerinin Gelişimi.....	108
Tablo XIX: 1928–1935 Yılları Arası Bolu İl Genelindeki Millet Mektepleri Bütçesi.....	109

GİRİŞ

Eğitim, davranışların bilinçli bir biçimde geliştirilmesi, değiştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu değişikliğin yönü, içeriği ve yöntemi; kişiyi çevreleyen toplumsal ve ekonomik koşullara, içinde yaşanan kültür ve değer yargılarına, ülkedeki insan haklarının ve eğitim bilimlerinin gelişmişliğine bağlıdır. Bazı toplumlarda iyi olarak kabul edilen eğitim değerleri, başkalarında kötü kabul edilebilir. Eğitimin amaç ve işlevi ise eğitilen insan ve toplumun gereksinimleri ile insanlığı ilgilendiren evrensel değerler dikkate alınarak belirlenir. İşte bu belirleme bir ülkede resmî kabul görürse o ülkenin eğitim sisteminin temelini oluşturur.¹

Eğitim ve öğretim sistemi, bir toplumun yükselmesinde etkili olduğu gibi, bazen de geri kalmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu sistem çağın gerekliliklerine ayak uydurabildiği ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebildiği sürece yaşamış ve toplumu yükseltici görevini yerine getirebilmiştir. Bu iki hususu yerine getiremeyen eğitim öğretim sistemi ise, toplumun geri kalmasını ve hatta çöküşünü hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'ne baktığımızda, eğitim ve öğretim işi bir felsefe, zihniyet, din ve siyaset meselesi olmuştur. Bu nedenle Tanzimat döneminden itibaren eski zihniyeti, eski dünya görüşünü değiştirmek veya yerine yeni dünya görüşünü ve yeni bir zihniyeti kurumlarıyla birlikte yerleştirmek ve kabul ettirmek için ciddi bir mücadeleyi başlatılmıştır. Tanzimat ile birlikte eğitimde başlayan bu mücadele diğer alanlara da yayılarak imparatorlukta siyasi mücadele şekline dönüşmüştür. Bu tarihten itibaren eğitimde yenileşme hareketi bütün olarak batılılaşma ve modernleşme hareketinin bir parçası olmuştur.²

Osmanlı Devleti'nde, hatta Selçuklularda da eğitim, diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi, ağırlıklı olarak dini eğitime dayanan bir sistem, yani medrese sistemidir. Buna göre, her ne kadar Osmanlı Devleti'nde dini eğitim yanında günlük yaşamın gerektirdiği bilgilere yer veriliyorsa da ne medreselerde ne de onun ilk basamağı olan

¹ Niyazi Altunya, *Eğitimde Geleceğe Bakış*, Ankara: Uygun Basım, 2000, s.9–10.

² Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Yüksel Matbaası, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1980, s.9.

sıbyan mekteplerinde insanın günlük ihtiyaçlarını ön plana alan insan yetiştirme amacı güdülmemiştir. Osmanlı eēitim felsefesini din olgusu şekillendirmiştir.³

Osmanlı Devleti’nde eēitim ve ēretim sistemin gelişmesini genel olarak iki ana bölümde ele almak mümkündür. Tanzimat ncesi (Medrese devri) ve Tanzimat Sonrası (Mektep devri).⁴

1. Tanzimat’tan önce Osmanlı Devleti’nde Eēitim

Tanzimat ncesi, Osmanlı eēitim sisteminde eēitim kurumları, din esasına ve batılı usullere göre iki şekilde ele alınabilir. Din esasına göre eēitim kurumları, sıbyan mektepleri ve medreselerdir. Batılı usullere göre ise askeri teknik ve ihtisas okulları ile genel eēitim kuruluşlarıdır. Bunların dışında da saray ve ordunun eēitimi için “Enderun” ve “Acemi Oēlanlar Mektebi”ni görebiliriz. Medreseler ve sıbyan mektepleri, devletin kontrolünden ve sorumluluēundan uzak müstakil ēretim kurumlarıdır. Ancak bunların hemen hepsi de vakıflara baēlı kurumlar olup, dini ve sosyal yönü aēır basan kuruluşlardır. Devletin güçlü, toplumun istikrarlı ve vakıfların gerçek görevini yerine getirip saēlam kaldıēı müddetçe bu eēitim müesseseleri ilimle uērařabilmiřler ve Osmanlı toplumuna hizmet verebilmişlerdir. Fakat XVII. yüzyıldan itibaren devletin zayıflamaya, sosyal ve ekonomik düzeninin bozulmaya başlamasıyla önce vakıf müesseseleri sonra da ona baēlı eēitim ve ēretim sistemi çökmeye yüz tutmuştur.⁵

Osmanlı Devleti’ndeki eēitim kurumları başka bir açıdan; Müslümanlara ait mektepler (Sıbyan mektepleri, medreseler, çeşitli askeri mektepler, Enderun vs.) ile Gayri Müslimlere ait mektepler (Bulgar, Rum, Ermeni, Yahudi, Sırp gibi çeşitli cemaatlerin mektepleri) olarak da ele alınabilir. Bütün bu mektepler birbirinden yöntem, felsefe, dini ve siyasi inanç yönünden ayrı idiler. Dolayısıyla Osmanlı toplumunda birleştirici olmaktan çok parçalayıcı unsurlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kısaca eēitim sisteminde ve kurumlarında herhangi bir bütünlük söz konusu olmamıştır. Bu haliyle, Osmanlı eēitim sistemi modern olmaktan oldukça

³ **Hasan Ali Koçer**, *Türkiye’de Modern Eēitimin Doēuřu ve Gelişimi (1773–1923)*, Birinci Baskı, İstanbul: Milli Eēitim Basımevi, 1970, s.5.

⁴ **Kodaman**, *a.g.e.*, s.10.

⁵ **Gös.yer.**

uzak kalmıştır. Ayrıca bu mekteplerin hemen hepsinde de dini eğitim az veya çok ağır basmıştır.⁶

Osmanlı Devletinde eğitiminin temelini oluşturan medreseler çok yaygın ve güçlü örgün eğitim kurumları haline gelmiş, toplumu derinden etkilemiştir. Öyle ki, eğitim açısından tüm Osmanlı dönemine medrese dönemi denilebilir. Devletin kuruluşundan yıkılışına kadar kendilerini yenilemeye gitmemişlerdir. Eğitim alanında önemli bir örgün eğitim kurumu olan Enderun Mektebi ise azınlık çocuklarının üst düzeyde yönetici yetiştirdikleri bir okul olarak hizmet etmiştir. İlköğretim alanında ise, 19. yy.'ın sonlarına kadar önemli bir gelişme olmamış çok basit düzeyde eğitim veren kurumlar faaliyet göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar ilkokul sonrası örgün eğitim kurumlarında yalnızca erkekler öğrenim görmüştür. Müspet bilimlere ilgi ise ferdi, istisnai ve süreksiz olmuştur. Eğitim öğretim yöntemi, esas olarak nakilci ve ezbercidir. Tanzimat dönemine kadar, eğitim her düzeyde ücretsiz verilmiştir. Ancak vakıf geliri bulunmayan bazı ilköğretim kurumlarında öğrencilerden az bir ücret alınmıştır. Azınlık ve yabancılara öğretim hakkı tanınmış, fakat bu faaliyetleri denetlenmediğinden devlet için siyasi, ekonomik olumsuz sonuçları görülmüştür. Dil olarak Türkçe, Arapça, Farsça karışımı bir dil olan Osmanlıca geliştirilmiştir. Bundan dolayı halk ile aydınlar arasında uçurum derinleşmiş, eğitimin ve bilginin toplumda yaygınlaşması güçleşmiştir. Yaygın eğitim ise, din adamları, âlimler ve edipler tarafından yapılmıştır.⁷

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu sırada Anadolu'da etkin olan eğitim kurumları ile bunların kadrolarının ne gibi koşullar içinde bulunduğu pek aydınlık değildir. Ancak, Osmanlı Beyliği, daha önce Selçuklu egemenliğinin uzun süre sınırlarında tutamadığı, Türk ve Müslüman olmayan nüfusun yoğun biçimde yaşadığı Kuzey Batı Anadolu'da bağımsızlık elde ettiği göz önüne alınırsa bu bölgenin Selçuklu eğitim geleneklerinin dışında olduğu söylenebilir. Buna rağmen 1330'da, Orhan Beyin İznik'te açtığı ilk Osmanlı Medresesi tipik bir Selçuklu Medresesidir. İznik'te açılan bu medresenin ardından Bursa ve Edirne'de değişik tarihlerde

⁶ Kodaman, a.g.e., s.13-14.

⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000 – M.S. 2006)*, Genişletilmiş ve Yeniden Yazılmış 10.b., Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006, s.59-60.

medreseler açılmıştır. Bu medreselerde Fatih Sultan Mehmet'in düzenlemesine kadar okutulan derslerin neler olduğu kesin olarak bilinmiyorsa da bunların Selçuklularinkilerle aynı veya benzer oldukları tahmin edilmektedir. Medreselerde dini bilimlerin yanında, matematik gibi bazı pozitif bilimler de okutulmuştur.⁸

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldıktan sonra genişleyen Osmanlı Devletinin sınırları içinde, halkın haklarını korumak ile yükümlü hukukçular ile orduya gerekli olan doktor ve mühendislerin yetiştirilmesi için medreselerin yenilenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Özellikle Maverâünnehir bilginlerinden olan Ali Kuşçu ile Molla Hüsrev'in katılımlarıyla Fatih Medreseleri teşkilatı oluşturulmuş ve bütün "muhtelif ilim ve sınıflarını" tedris eden medreselerin üyeleri "ulema" sınıfını meydana getirmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in düzenlemeleri daha sonraki dönemler için örnek olmuş ve klasik Osmanlı medrese sisteminin temelini oluşturmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde açılan Süleymaniye Medreseleri de nitelik yönünden Fatih medreselerini takip etmiştir.⁹

Medreselerin ihtiyaçları ve giderleri vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. Osmanlı vakıflarında meydana gelen bozulmaların ona bağlı olan medreselere yansması, medreselerin ilim merkezi olmaktan çıkarak birer maddi menfaat merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Vakfın kurucusu tarafından yeteneğe ve bilgiye bakılmaksızın aileden, hısım ve akrabadan olan kimseler medreselere müderris veya hoca olarak tayin edilmeye başlanmıştır. Ayrıca medreselerde okutulacak derslerin de vakfiyelerde belirtilerek, bunların zamana göre değiştirilmesi veya yeni derslerin konması engellenmiştir. Böylece medreseler zamanla beşik ulemasının eline düşmüş ve her türlü yeni ve müspet düşünceye kapılarını kapamıştır. Medreseler ilim yapılan yer olmaktan çıkarak ilim tarihi okutulan, eskinin tekrar edildiği yer haline gelmiştir. Medreselere XVII. yüzyıldan sonra siyaset de girmeye başlamıştır. Bu durum medreseye özerkliğini de kaybettirip onu siyasetin emrine sokmuştur. Müderrisler yani ulema sınıfı, maddi ve siyasi menfaatler elde etmek için ilmi, sanatı ve medreseyi vasıta olarak kullanmışlardır. Bu şekilde çökmeye yüz tutan medrese, kendisiyle birlikte devleti ve toplumu da çöküşe sürüklemiştir. Medrese bu durumu

⁸ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul:İletişim Yayınları, 1991, s.23-24; Akyüz, a.g.e., s.62.

⁹ Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Ankara: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930, s.15.

hiç fark edemediği gibi fark edenlere de fırsat vermemiştir. Ne kendisini yenilemeye teşebbüs etmiş ne de kendi dışında bir yeniliğe, değişikliğe fırsat tanımıştır. Medrese, 1776’lardan sonra, kendisi dışında açılan askeri okullarda kısmen, sivil okullarda daha geniş ölçüde, etkisini sürdürmüştür.¹⁰

Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) Barış antlaşmalarıyla Avrupa’nın üstünlüğü, Osmanlı Devleti’nin geriliği açıkça ortaya çıkmıştır. Bu durumu bazı devlet adamları gördüğü, kabul ettiği ve yenileşme ihtiyacını hissettiği halde, medreseden ve ulemadan herhangi bir ses ve uyanış belirtisi gelmemiştir. Üstelik yenileşmeye karşı tavır takınmışlardır. Bu nedenle yenilikçi devlet adamları, modern eğitim ve öğretimi, medrese ve ulemanın etkisinin az olduğu askeri mekteplerde uygulamayı tercih etmişlerdir. Osmanlı Devleti’nde, Batılılarla olan savaşlarda karşılaşılan bu yenilgiler üzerine önce askerlik alanında bazı yeniliklere gidilmiş, yeni okullar açılmıştır. İstanbul’da, 1776 yılında deniz subay ve mühendisleri yetiştirmek üzere “Hendeseane” adıyla bir okul açılmıştır. Bu okul Deniz Harp Okulunun başlangıcı sayılabilir. Topçu ve istihkâm subayları ve askeri mühendisler yetiştirmek üzere de 1795’te, “Mühendishane-i Fünun-ı Berriye-i Hümayun” adıyla bir okul açılmıştır. Bu da Harp Okulunun başlangıcı ile ilgili bir girişim sayılabilir. Bu okulları askeri nitelikte başka okullar izlemiştir. II. Mahmut zamanında 1827’de orduya askeri tabip yetiştirmek üzere İstanbul’da bir “Tıphane” açılmıştır. Ardından 1832’de de “Cerrahhane” adıyla ikinci bir tıp okulu açılmıştır. Bu gelişmelerin sonunda da, yine İstanbul’da 1834’te “Harp Okulu” açılmıştır. Bu okullar, hep askeri amaçlar ve gereksinimler için açılmıştır. Bu okulların hiçbirisi ülkenin gereksinimlerini tam olarak karşılayamamıştır. Bunun için sivil okullara da gerek görülmüştür.¹¹

Sivil okullara yönelik çalışmalar, II. Mahmut döneminde, “Meclis-i Umur-ı Nafia”nın kurulmasıyla başlamıştır. Devlet, “Meclis-i Umur-ı Nafia” adlı bu kurulu görevlendirerek sivil okulların açılması ile ilgili çalışmaları başlatmıştır. Fakat bu dönemde yapılanlar, genel bir eğitim hareketi değil, daha çok ilköğretim ve birazda ortaöğretime yönelik çalışmalar olmuştur. Devlet okulu olarak, ilk kez orta dereceli

¹⁰ Kodaman, *a.g.e.*, s.11-12.

¹¹ Cavit Binbaşıoğlu, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005, s.61; Kodaman, *a.g.e.*, s.13.

bir okul sayılan “rüştiyeler” in açılması bundan sonra gerçekleşmiştir. Daha sonra, “Muvakkat Maarif Encümeni” (Geçici Eğitim Kurulu), sonra da “Daimi Maarif Meclisi” kurulmuştur. Milli Eğitim işlerinin bu kurulca düzenlenmesi ile ilgili resmi bildiri, Sultan Abdülmecit zamanında 21 Temmuz 1846’da yayımlanmıştır. Türkiye’de okulluk hareketi, esas olarak, bu tarihten sonra başlamıştır.¹²

Yeni açılan okullara Avrupa’dan getirilen, çoğunluğu ordudan ayrılmış subaylar olan askeri okul öğretmenleri, çağdaş bir eğitim ve öğretimi gerçekleştirmek için öncülük yapmışlardır. İş temeline dayalı bu disiplinli öğretim yaşamı için gerekli laboratuvarlar, uygulama yerleri ve matbaalar da açılarak yavaş yavaş dinsel eğitimin etkisinden kurtulma başlamıştır. İlk olarak Türkçe ders kitapları da bu okulların öğretmenleri tarafından yazılmıştır. Mesleki eğitime yönelik ise, 1860’ta ilk kez Mithat Paşa, sanat okullarını açmış böylece ordu gereksinimlerini karşılayacak ürünler elde edilmiştir.¹³

Teokratik bir monarşi yönetimi ile idare edilen Osmanlı Devletinde tamamıyla dine dayanan eğitim yerine modern eğitim kurumlarını oluşturmak, Tanzimat’tan başlayarak ıslahat devrinin ana sorunu olmuştur.¹⁴

2. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Osmanlı Devleti’nde Eğitim

Sultan Abdülmecit tahta çıktıktan sonra, Mustafa Reşit Paşa’nın etkisiyle Tanzimat Fermanını yayınlamış, siyasal ve sosyal alanda bazı düzenlemeler yapılacağını duyurmuştur. Ancak Fermanda eğitim ile ilgili herhangi bir kelime yer almamıştır. Devlet adamları ise, yapılan yeniliklerin kalıcı ve uygulanabilir olması için bilgili bir topluma ve yeni bir aydın tipi ve kadroya ihtiyaç olduğunu düşünmüşlerdir. Cevdet Paşa’ya göre, Mustafa Reşit Paşa ve arkadaşlarının amacı; örgün ve yaygın eğitim yoluyla diğer bir deyişle okullar açarak ve halkı eğiterek, devleti Avrupa’nın yeni usullerine göre düzenlemek olmuştur. Böylece Avrupa’nın Osmanlı üzerindeki baskılarını da azaltmayı düşünmüşlerdir.¹⁵

¹² Koçer, a.g.e., s.6; F Reşit Unat, *Türk Eğitim Sisteminin Tarihine Genel Bir Bakış*, Ankara: MEB Basımevi, 1964, s.81-91.

¹³ Server Tanilli, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz*, 5. Basım, İstanbul: Amaç Yayıncılık, 1989, s.32.

¹⁴ Tanilli, a.g.e., s.31.

¹⁵ Akyüz, a.g.e., s.157-159.

Sultan Abdülmecit, Ocak 1845'te Bab-ı Âli'de Sadrazam ve tüm vekillere hitaben bir ferman okutmuştur. Bu fermanda; halkın cehaletinin giderilmesi ve eğitiminin sağlanması, her düzeyde eğitim ve mesleki eğitimin başlaması, din ve dünya için geçerli bir eğitim verilmesi ve ülkenin uygun olan her yerinde okulların açılması istenmiştir. Eğitim ile yakından ilgilenme ve yeni okulların açılması padişahın bu uyarısından sonra başlamıştır. Osmanlı devlet adamları eğitimin çağdaşlaşması yolunda önce Fransa'ya yönelmişlerdir. Bunda özellikle Kanun-i Sultan Süleyman zamanında başlayan Fransa ile yakın ilişkiler etken olmuştur.¹⁶

Tanzimatçılar Avrupa'nın liberal ve laik fikirlerinin etkisini ve kokusunu eğitime de yansıtmayı düşünmüşlerdir. Bu düşünceler ışığında eğitimde birleştirici, laik, liberal ve modern bir eğitim sistemi öngörmüşlerdir. Devletin toprak ve siyasi bütünlüğünün korunması ve batılılaşma için eğitim bir araç olarak görülmüş bu nedenle eğitim, devletin eline alınmıştır.¹⁷

Tanzimat döneminde devlet adamları, eğitim programı bakımından programsız bir eğitim reformu başlatmışlardır. Daha işin başında Osmanlı Devleti'nde eğitim öğretim birliği tesis etme hedefinden uzaklaşmış ve aksine buna ters bir siyaset uygulanmıştır. Şöyle ki, hedef laik bir sistem ve bu sistemle Müslüman ve Hristiyanları kaynaştırmak iken Hristiyan cemaatler ve onların eğitim kurumları bir tarafa bırakılarak, sadece Müslüman cemaate hitap eden laik eğitim müesseseleri tesis etmeye kalkışmışlardır. Bu uygulama ile de Müslüman cemaatin bütünlüğü az veya çok muhafaza eden mevcut eğitim sistemi ikiye bölünerek, mektep – medrese ikiliği ve rekabeti Osmanlı toplumuna sokulmuştur. Medrese kendi kabuğuna çekilmiş, mektep ise taklitçilikten bir adım öteye gidememiştir. Dolayısıyla yeni ve gerçek bir eğitim sistemi vücuda getirilememiştir. Yani medrese–mektepe sentezine gidilememiştir.¹⁸

Osmanlı Eğitim Sistemine, kurumlar açısından bakıldığında üç basamak olduğu görülmektedir. İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim. Tanzimat dönemi'nde bu alanda da çalışmalar yapılmış ancak bir sonuç alınamamıştır. Mahalle mektepleri, sıbyan mektepleri, mekteb-i iptidai ve ilkokul adları ile anılan okullar

¹⁶ Akyüz, *a.g.e.*, s.160.

¹⁷ Kodaman, *a.g.e.*, s.14.

¹⁸ Kodaman, *a.g.e.*, s.15.

ilköğretim okulu, rüştiye, ortaokul, idadi ya da idadiye, sultani ve lise birer orta dereceli okul idi. Darülmualimin ya da öğretmen okullarının orta ve yüksek dereceli olanları vardı. Darülfünun, Mülkiye ve Hukuk Mektebi gibi okullar da yüksek öğretim kurumlarıdır.¹⁹

Tanzimat Dönemi'nin eğitimcileri bu yeni okullar yoluyla, o zaman Avrupa ile Osmanlı arasında farkın giderilebileceğini düşünmüşlerdir. Bu amaçla, 1846'da Darülfünun kurulmasına, 1858'de Mülkiye adıyla sivil yönetici yetiştiren bir okul açılmasına karar vermişlerdir. Darülfünun ancak, 1863 ve 1870'teki bir iki denemeden sonra 1900 yılında yeniden açılabilmiştir. O sırada özellikle devletin memura gereksinimi olduğundan devlet memuru yetiştirmek üzere 1862'de rüştiye üzerinde bir yıl süreli "Mekteb-i Aklam" adıyla bir okul açılmıştır. Çok geçmeden bunun yetersizliği anlaşıncı, 1863'te yine Rüştiye üzerine 3 yıl süreli bir okul açılarak buna da "Mahrec-i Aklam" ismi verilmiştir. Mülkiye Mektebi, örgütünü genişletinceye kadar, bu okul faaliyetini 20 yıl kadar sürdürmüş, sonra kapanmıştır.²⁰

Sivil okullara yönelik çalışmaların hız kazanması II. Mahmut Dönemi'nde, 1838'de "Meclis-i Umur-ı Nafia"nın kurulmasıyla başlanmıştı. Ancak, Meclis-i Umur-ı Nafia, bir tarım ve sanayi kurulu olarak faaliyet göstermiştir. Bunu, "Daimi Meclis" in kurulması izlemiştir. Bu kurulun çalışmaları sonunda, ilk olarak, daha önce açılmış olan rüştiyelerin sayısı arttırılmıştır. Rüştiye mekteplerinin açılmasıyla bu okullara öğretmen sağlamak ihtiyacı da belirmiş ve 1848 yılında ilk Darulmuallimin (Öğretmen Okulu) kurulmuştur. Bunu, ancak 1868'de "Darulmuallimin-i Sıbyan"ın (İlk Öğretmen Okulu) ve 1870'te de "Darulmuallimat"ın (Kız Öğretmen Okulu) açılması izlemiştir.²¹

Eğitimde Milli Eğitim Örgütü ve sisteminin kurulması 1869 tarihli "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" ile başlamıştır. Bu nizamname ile Fransız örneğine göre bir Türk Eğitim Sistemi kurulmak istenmiştir. Asıl gelişme ise Maarif Nezareti'nin, illerde örgütlenmeye başlamasından sonra olmuştur. 1881 -1886 yılları arasında il merkezlerine birer maarif müdürü atanmış ve yanlarına biri Müslüman diğeri

¹⁹ Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.61.

²⁰ Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.62.

²¹ Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.62; Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Başkanlığı, "Milli Eğitim Hizmetinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları (Durum ve Sorunlar)", *XI. Eğitim Şurası*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 8-11 Haziran 1982, s.11.

gayrimüslim olmak üzere birer müfettiş atanmıştır. Bu zamandan sonra eğitim örgütü ve eğitim sistemi içine giren okullar, hükümet merkezinden illere, ilçelere ve köylere doğru yayılmaya başlamıştır. İlk açılan okullar, öğretmen okulları ile idadiler (liseler) olmuştur.²²

Tanzimat ilan edilip İstanbul dışında Milli Eğitim teşkilatları yapılıncaya kadar Bolu da Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yürürlüğe girmesinden önce Milli Eğitim teşkilatı, mahalli eğitim ve öğretim kurumları ile yaşamıştır. Saffet Paşa'nın 1869 yılında uygulamaya koyduğu "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" ile Bolu'da yeni bir Milli Eğitim teşkilatı kurulmuştur. İllerde Milli Eğitim Müdürlükleri kuruluncaya kadar Bolu'da kurulan ilk Milli Eğitim teşkilatını zamanın idadi müdürleri yönetmişlerdir. Bolu, idari bakımdan Kastamonu'ya bağlı olduğu için Bolu, Kastamonu Milli Eğitim teşkilatının emrine verilmiştir. Bu durum Bolu'nun 1908 yılında müstakil il haline gelişine kadar devam etmiştir. İlk Milli Eğitim Müdürlüğünü 1908 yılında Hayri Bey yapmış, daha sonra Tevfik Bey görevi devralmıştır. Maarif Müdürlüğü'nün 1911 yılı Mart ayının sonlarında lağvı üzerine maarif işleri, Mekteb-i İdadi Müdürleri tarafından idare olunmuş ve 1914 yılında Maarif Müdürlüğü teşkilatı müfettişlik adı altında ilk olarak Emret Bey, daha sonraları Mustafa Sami, Mehmet, Tevfik, Zülkefil, Ahmet Talat, Mehmet Beyler tarafından maarif işleri yürütülmüştür. Daha sonraları Bolu Livasının çeşitli yerlerinde her sene yeni öğretim metotları uygulayan mektepler açılmıştır.²³

Tanzimat döneminde devlet tercihini 'mektep' lehine yaptığı için yeni bir Osmanlı toplumu yaratma görevi de mekteplere verilmiştir. Ancak bu mekteplere genellikle Türk öğrenciler gittiği için istenilen siyasi hedefe ulaşılamamıştır. Türk çocuklarına milli ve dini eğitim uygulanırken, diğer gayrimüslim toplumlar kendi mekteplerini kurarak ve çoğaltarak, yine kendi çocuklarına milli bir eğitim ve öğretim vermişlerdir. Diğer taraftan yabancılar da imparatorlukta dini ve laik mektepler kurma hakkı elde edince pek çok yabancı mektep açılmaya başlamıştır. Bu gelişmelerle Osmanlı eğitim sistemi tamamen parçalanmış bir manzara haline

²² Binbaşıoğlu, a.g.e., s.62.

²³ Nermin Kılıç ve diğerleri (haz.), *Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi*, Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları-1, 2008, s.323–324.

gelmiştir. Tanzimatçıların görüşüne de aykırı olmasına rağmen bu gelişmeye engel olunamamıştır.²⁴

Kısaca 1839–1876 döneminde yapılmak istenen eğitim reformu çelişkilerle doludur. Gerçek anlamda ne laik eğitim ne de eğitim bütünlüğü sağlanabilmiştir. Eğitim alanında yapılan çalışmalar nitelik ve nicelik yönünden çok yetersiz bir seviyede kalmıştır. Bazı ciddi çelişkileri şu şekilde belirtebiliriz: Bu dönemde mektep medreseden ayrılmış, fakat medreseli mektepten ayrılamamıştır. Laik olması istenilen mektep, laik olmayan medreseden ayrılmış ve devletin eline verilmiştir. Devlet ise laik devlet değildir. Batının şeklini Osmanlı eğitiminin esası haline getirmek isteyen Tanzimatçılar, bizzat kendi kafalarındaki çelişkiyi topluma getirmek istemişlerdir.²⁵

Tanzimat Dönemi’nden itibaren başlayan her alanda modernleşme hareketi daha sonraki dönemlerin de temelini oluşturmuştur. Tanzimatçıların modernleştirme sürecinde birçok olumsuzluğa rağmen en büyük başarıları eğitim alanında olmuştur. Bu dönemde açılan okullarda Türkiye için değeri daha sonra anlaşılabilecek yeni bir okumuş tabaka yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır.²⁶

Tanzimat döneminde başlayan eğitim faaliyetleri daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. İkinci Abdülhamit Dönemi’nde (1876–1908), birçok meslek ve sanat okulu açılmıştır. Enderun mektebinden sonra ilk kez sağır ve dilsizler için bir okul açılmıştır. Büyük illerde 1875’lerden itibaren (Bosna, Girit, Konya, Sivas, Bursa, Amasya, Kastamonu, Kudüs, Trabzon, Edirne, Selanik, Kosova, Manastır, Aydın, Halep, Elazığ, Erzurum, Musul, Van ve Bolu) ilkokul öğretmenini yetiştirilmesi için birer öğretmen okulu ve birer idadi açılmaya başlanmıştır. 1892 yılında, Nazır Münif Paşa zamanında, Fransız okul programları örnek alınarak, ilk kez ilk ve orta dereceli okulların öğretim programları yapılmaya başlanmıştır. Bunu öğretmen okulların programları izlemiştir. Maarif nezareti, 1894-1895’ten itibaren ilk kez ülke çapında eğitim istatistiklerini yayınlamaya başlamıştır. Ordunun eğitimi ise Alman subaylarına teslim edilmiştir.²⁷

²⁴ Kodaman, *a.g.e.*, s.16.

²⁵ Gös.yer.

²⁶ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, 7. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 1998, s.126–127.

²⁷ Akyüz, *a.g.e.*, s.225-250; Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 62.

II. Abdülhamit, dini eğitim ile yeni Avrupa öğretilerini bir araya getiren eğitim sistemine yatırım yapmıştır. Öğrencileri yüksek öğrenimin uzmanlık dallarına yönlendiren sivil ve askeri ortaokullar ülkenin dört bir yanında açılmaya başlamıştır. Bu okulların amacı; aydın ama dindar devlet memurları ve askerler yetiştirmek olmuştur. Ne var ki, dini eğitimin yanı sıra yabancı kitaplardan tercüme edilerek kazanılmış bilginin, katı disiplin kuralları içinde öğrenilmesi herkese çekici gelmemiş ve yeni okullar devrimcilerin beşiği olmuştur.²⁸

Abdülhamit döneminde bir taraftan ilk ve orta öğretim yaygınlaştırılmaya çalışılmış diğer taraftan basın yayın hayatının sansürle denetim altına tutulması ile yüksek öğretim sürekli denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu sıkı denetime karşın Jöntürk hareketi yüksek öğretim kurumlarında muhalefeti geliştirme yollarını bulmuştur. Abdülhamit'in bu mutlak yönetiminde İstanbul dışında da yeni yükseköğretim okulları da açılmıştır.²⁹

19. yüzyıldaki eğitim alanındaki gelişmelerin sonucu olarak imparatorlukta dört tip okul oluşmuştur. İlk olarak, geleneksel Müslüman okulları yani mektepler ve geleneksel İslam ilimleri programını uygulayan medreselerdir. İkinci olarak Tanzimat Dönemi'nde kurulan ve II. Abdülhamit'in saltanatında çok yaygınlaştırılan laik devlet okulları gelmiştir. Bu okullar çoğunlukla vasat olan düzeylerine rağmen, Osmanlı Devleti'ni (ve de Türkiye Cumhuriyeti'ni) yönetecek olan reformcu kadroları yetiştirmiştir. Üçüncü olarak, "milletlerin" kurdukları ve parasını temin ettikleri okullar ve dördüncü olarak da, yabancı Katolik ve Protestan misyoner heyetlerinin ve "Musevi Alliance Israelite Universelle"nin yönetmekte olduğu, Müslüman çocuklarının da az ama artan sayıda devam ettikleri okullar oluşturmuştur. Ancak hiç kuşkusuz bu eğitim sistemi, İmparatorluğun (hala nüfusun yüzde onunun altında olan) okumuş seçkinleri arasında ulusal bir dayanışma duygusu ya da müşterek bir kimlik duygusu uyandırmak için tasarlanmış bir eğitim sistemi özelliğini taşımamıştır.³⁰

²⁸ **Andrew Mango**, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, çev.Fusun Doruker, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006, s.35.

²⁹ **İlhan Tekeli ve Selim İlkin**, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Basımevi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s.76–77.

³⁰ **Erik Jan Zürcher**, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, 19. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.97.

Meşrutiyetin 1908 yılında yeniden ilanı ile iktidara sahip olan İttihat ve Terakki Partisinin eğitime bakışı da hemen etkisini göstermiş, hürriyetçi bir hava ortaya çıkmış, bu durum okullara da yansımıştır. Bu nedenle, önceleri okullara “hürriyetçi mektepler” dendiği olmuştur; fakat bu terimle aslında okullardaki disiplinsizlik anlatılmak istenmiştir. 31 Mart Olayı bastırıldıktan sonra okullarda da disiplin sağlanmıştır. Bu dönemde yaşanan askeri ve siyasal gürültü ortamında eğitim hatta ulusal eğitim sesleri oldukça çok duyulmuştur. II. Meşrutiyet’in temel sloganı ise, “Devletin yıkılışını ancak eğitim kurtarır!” olmuştur. Ama bu yargı, yıkılma süreciyle çakiştiğinde sonuç hüsrana olmuştur.³¹

II. Meşrutiyet Döneminde ilköğretime daha fazla önem verilmeye başlanmış, bucak merkezlerinde üç yıllık ilkokullar açılmaya başlanmıştır. Fakat bunlara öğretmen bulmak büyük bir sorun olmuştur. Bu amaçla birçok yerde öğretmen okulu açılmıştır. Fakat bunlarında yeterli düzeyde öğretmeni olmamıştır. Öğretmen yetiştirmek için para bulmak da sorun olmuş bu durum okulların birer birer kapanmasına neden olmuştur. Köylerde ise ilkokulların açılması, Cumhuriyet döneminde gerçekleşebilmiştir.³²

II. Meşrutiyetin ilanından sonra medreselerde de düzenlemeler yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nin her alanda gerilemesi XVII yüzyıldan itibaren medreselerde de hissedilmeye başlamıştır. Bu nedenle zaman zaman ıslah çalışmalarına gidilmiştir. 26 Şubat 1909 tarihinde Şeyhü’l İslam ve Evkaf Nazırı Hayri Efendi’nin öncülüğünde yapılan çalışmalarla medreselere yeni dersler konulmuştur. İçinde bulunan şartlar ve yeni programları takip edecek eğitim kadrosunun yetersizliği yüzünden bu programın İstanbul dışında uygulanması esnasında zorluklarla karşılaşmıştır. Medreseler son olarak 1914’te 4’er yıllık üç devreden oluşan 12 yıllık bir eğitimi karşılayacak şekilde yeniden programlanmış ve 1924 yılına kadar eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür.³³

İkinci Meşrutiyet Dönemi eğitimi, Osmanlı Devleti’nin Tanzimat eğitimi zihniyetinden kurtulup, ülke ihtiyaçlarına uygun milli bir eğitim biçimini arayış dönemi olmuştur. Pek çok yönleri ile Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminin ana şekli

³¹ Akyüz, a.g.e., 267; Sakaoğlu, a.g.e., s.125.

³² Binbaşoğlu, a.g.e., s. 62.

³³ Bolu 1998 Yılığ, Ankara, 1998, s.246.

bu dönemde belirmiştir. 1908 devriminin getirdiği canlı siyasal yaşantı içinde eğitim sorunları önemli bir yer tutmuştur. Eğitime ilişkin strateji sorunları, eğitim felsefeleri, siyasal gündemin ön planda tartışılan konuları arasında yer almıştır. Ayrıca ülke içinde yaşanan hızlı politizasyon sürecinden yüksek öğretimdeki öğrenciler olumsuz etkilenmişler, öğrenci hareketleri siyasal yaşamın bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Diğer taraftan Trablusgarp'ın, Balkanların, Arap ülkelerinin elden çıkmasına neden olacak uzun savaşlar, ülkenin meşruti monarşiye alışmaya çalışması, her alanda karışıklık, yanlış denemeler, belirli bir politika oluşturamama, ülkede istikrarsızlığa neden olmuştur. Her alanda görülen karışıklık ve programsızlık eğitim alanında da kendini göstermiştir. Uzun zaman sağlam prensipler ve usuller bulunamamıştır. Eğitim yönetiminin başına geçen her bakan eski düzeni bozmuş, kendine göre bir düzen kurmuştur.³⁴

³⁴ **Mustafa Ergün**, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908–1914)*, Ankara: Ocak Yayınları, 1996, s.405; **İ. Tekeli ve S. İlkin**, *a.g.e.* , s. 84.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ BOLU MERKEZDE EĞİTİM KURUMLARI

1.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadar Bolu Merkezde Eğitim

Osmanlı devlet yapısı ve dünya görüşü, iman, adalet ve ahlak üçgeninde şekillenmiştir. Dünya görüşünün gerektirdiği bilgiler eğitim kurumları tarafından verilmiştir. Osmanlı toplumu üzerinde etkili olan eğitim kurumları sıbyan mektepleri, medreseler ile tekke ve zaviyeler olmuştur. Türkler, yerleştikleri topraklarda önce bir camii inşa etmişler, hemen yanı başına bir sıbyan mektebi, medrese ve zaviye ilave etmişlerdir. Bu kurumların çevresinde evler yapılmak suretiyle köy ve şehirler oluşmuştur. 1331 yılında Bolu'dan geçen ünlü seyyah olan İbn-i Batuta, uğradığı Mudurnu, Bolu, Gerede ve civarındaki köylerde zaviyeler bulunduğunu ve yolculuğu esnasında bu mekânlarda konakladığını bildirmiştir. İç ve Batı Anadolu'nun topyekün bir eğitim ve kültür merkezi haline geldiği XIV. yüzyıldan itibaren Bolu İli de bu faaliyetler arasında yerini almaya başlamıştır. Bu merkezlerde yetişip tarihe mal olmuş büyük insanlar ve onlardan kalan değerli eserler, sözü geçen kuruluşların eğitim faaliyetleri hakkında fikir vermektedir. Bunlar arasında, halen Göynük'te bulunan Akşemsetdin, oğlu Sadullah Çelebi, İbrahim Tennuri, Bolu merkez Tekke Köyü'nde türbesi bulunan Kemal Ümmi ve Hayreddin Tokadi bulunmaktadır. Bu kişiler din, tasavvuf, tıp ve edebiyat alanında dönemlerine göre çok ileri seviyede eserler vermişler ve halkı aydınlatmışlardır.¹

Osmanlı klasik döneminde ilköğretim seviyesinde en yaygın eğitim kurumları sıbyan mektepleridir. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde, Bolu merkezde 70 kadar mektep bulunduğunu kaydetmiştir. Sıbyan Mektepleri, uygulanacak program, izlenecek yöntem ve teknikler üzerinde ciddi bir sistem geliştirilmeksizin Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir. Tanzimat'tan sonra sıbyan mektepleri (mahalle mektepleri) üzerinde düzenleme yapılarak “iptidai” adıyla yeni okullar açıldıysa da eski mahalle ve köy mektepleri, eski sistem üzere varlıklarını Cumhuriyet'e kadar sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde orta, lise, üniversite seviyesinde eğitim ve öğretim veren en önemli eğitim kurumları medreselerdir. Ülkenin ihtiyaç duyduğu

¹ Bolu 1998 Yıllığı, s.242–243.

devlet adamı, bilgin, hâkim, asker, doktor vb. hepsi medreselerde yetişmiştir. Sıbyan mektepleri gibi medreselerde Anadolu köylerine kadar yaygınlaşmıştır. İlk Osmanlı medresesi Orhan Gazi zamanında İznik'te açılmıştır. Bundan sonra Bursa, Edirne gibi çeşitli şehirlerde yenileri açılırken bir medrese de Bolu'da açılmıştır. “Yıldırım Bayezıd Medresesi” adıyla bilinen bu ilk medresenin 1382 yılında cami, medrese, hamam ve kütüphaneden oluşan külliye şeklinde inşa edildiği görülmektedir. Yıldırım Bayezıd tarafından yaptırılan bu külliye camii ve medrese giderlerinin karşılanması amacıyla bir hamam (bugünkü Orta Hamam) vakfedilmiştir. Buna göre müderrise 7, talebeye 5, camii imamına 2, hafızlara 3, hatibe 1, müteveli için de 2 akçe yevmiye tayin edilmiştir. Bolu'da faaliyet gösteren diğer bir medrese de Kanuni Sultan Süleyman'ın son dönemlerinde Bolu'da valilik yapan Şemsi Ahmet Paşa'nın yaptığı medrese'dir. Şemsi Ahmet Paşa da bu medresenin yanına bir camii, bir de imaret yaptırmıştır. Bolu ve kazalarında yapılan diğer medreseler daha sonraki dönemlerde yapılmıştır. Bolu medreselerini bitirenlerin, daha yükseğini okumak üzere İstanbul'daki Çorlulu Ali Medreselerine gittikleri de görülmüştür. Osmanlı'nın ilk yıllarında açılmaya başlayan Bolu Medreselerinin yetiştirdiği değerli insanların şöhreti Saraya kadar ulaşmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren ramazan aylarında padişahların da dinleyici olarak katıldığı Huzur Derslerinde ders veren, Mustafa Efendi, İslam Feyzi Efendi ve Hacı Hafız Muhammed Hilmi Efendiler Bolulu âlimlerdir.²

Tanzimat dönemine kadar Bolu'da eğitim kurumları olarak mahalle mektepleri ile medreseler faaliyet göstermişlerdir. Devletin güçlü olduğu dönemlerde eğitim faaliyetlerini başarılı bir şekilde yürütmüşler, devletin zayıflamaya başlamasıyla her alanda olduğu gibi bu kurumlar da amaçlarına hizmet edemez hale gelmişlerdir. Tanzimat'tan sonra ülke genelinde olduğu gibi Bolu'da da batılı tarzda rüştiye, idadi, sultani adı ile yeni okullar açılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim politikası istikrarsız bir yapı göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa; Osmanlı eğitimimin son dönemleri için 1923'te şu değerlendirmede bulunmuştur: “Her Maarif Nazırının birer programı vardı. Memleketin maarifinde, çeşitli programların uygulanması yüzünden öğretim berbat

² *Bolu 1998 Yıllığı*, s.244–246; **Mehmet Zekai Konraba**, *Bolu Tarihi*, Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, 1964, s. 577.

bir hale gelmiştir.”³ Bolu’daki okullarda da Mustafa belirttiği üzere sürekli programlar değişmiş öğretimde süreklilik sağlanamamıştır.

Bolu’da eğitim faaliyetlerini olumsuz etkileyen sadece sürekli değişen eğitim sistemi ve programları olmamıştır. Eğitim ile doğrudan ilişkili, eğitimin en önemli aracı olan, kitap ve kütüphanecilik tüm Osmanlı ülkesinde olduğu gibi Bolu’da da büyük bir sorun olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda kütüphane sayısı çok değildir. İstanbul’dan gönderilen kitaplar kütüphane varsa kütüphaneye, kütüphane yoksa camilere konulmuştur. Bolu kazasında bir adet kütüphane mevcut olup o da küçüktür. Bu yüzden Bolu’ya gönderilen üç kitaptan ikisi mahkemeye konmuştur. Ancak, Devlet, öğrencilerin ve isteklilerin yararlı kitap okuyabilmesi için az da olsa gayret sarf etmiştir. İlgi çekici bir nokta da halkın her türlü kitap okumasına izin verilmeyişidir. Genelde devletçe yararlı görülen kitaplar okunabilmiştir. Okullarda da durum bu şekilde olup okulların kitaplıklarında son derece az ve devletçe yararlı görülen kitaplar yer almıştır.⁴

Tanzimat’tan II. Meşrutiyet Dönemine kadar Bolu merkezde resmi ve özel olmak üzere iki tip okul olduğu görülmektedir. Resmi olarak, Bolu’da bir zükûr iptidâîsi (erkek ilkokulu), bir inâs iptidaisi (kız ilkokulu), bir rüştiye ve bir idadi, bir de dârü’l muallimin-i sıbyân bulunmaktadır. Özel okul olarak, iki önemli mahalle mektebi ve 15 medrese eğitim ve öğretim hizmetini yürütmüştür. II. Meşrutiyet ile birlikte Bolu’da bu okullara yenileri eklenmiştir.⁵

Meşrutiyet Döneminde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Fırkası’nın direktifleri üzerine tüm ülkede ve Bolu’da okullara dağıtılan kitap ve broşürlerin çoğunda çocuklara yurt ve ulus sevgisi aşılanmıştır. Meşrutiyetin ana ilkeleri olan hürriyet, adalet ve eşitlik kavramları vurgulanarak öğretilmiştir. Yüzyıllardan beri özellikle gereksiz bir şekilde geliştirilen bireysel terbiye, şeriatçılık, ümmetçilik, düşünce ve ilkeleri içinde boğulup kalan taşra kasabalarında artık yeni düşünce ve

³ **Yahya Akyüz**, “Atatürk ve Eğitim”, *Atatürkçü Düşünce*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1992, s. 705.

⁴ **Yücel Özkaya**, “XIX. Yüzyılda Bolu’da Sosyal Yaşantı İle İlgili Belgeler”, *XI. Türk Tarih Kongresi (Ayrı Basım)*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1994, s.1747–1748.

⁵ **Bahri Ata**, “19.Yüzyılın Sonlarında Bolu’da Eğitim ve Bolulu Eğitimci Muallim Cevdet”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 1998, s.34–35.

görüşlere ve gelişmelere de yer verilmiştir. İttihatçılardaki bu yurt sevgisinin eğitime yansması daha sonra gerçekleşecek olan Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'ya destek veren ve milli uyanışı benimseyenlerin Bolu'daki İttihatçılar olduğu görülmüştür. İttihat ve Terakki Fırkası'nın Bolu'daki eğitim ve öğretim için yaptığı çalışmalar Bolu gibi küçük bir kasabayı o yıllarda ve daha sonraları olumlu yönde etkilemiştir.⁶

1.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadar Bolu Merkezde Eğitim Kurumları

1.2.1. Bolu'da Mahalle Mektepleri

Mahalle mektepleri Osmanlı klasik döneminde “sıbyan mektebi” adıyla faaliyet göstermişlerdir. Osmanlı Müslüman toplumunun genel eğitimiyle uğraşan ve ilkokul seviyesinde olan kurumlar her köy ve mahallede kurulmuştur. Sıbyan mekteplerinde eğitim ve öğretimin esası, dinin ve ahlakın öğretilmesinden ibaretti. Fatih Sultan Mehmet ve öncesine kadar sıbyan mekteplerinde öğretmen olabilmek için Arapça Sarf ve Nahiv, Edebiyet, Mantık, Muhasebe, Tedris Usulü, Kelam, Matematik gibi derslerin öğretmenler tarafından bilinmesi gerekli görülmüştür. Bu usul zamanla değişerek sıbyan okullarında öğretmen olabilmek için medrese diploması, daha sonraları mahalle camii ya da müezzini olmak sıbyan mekteplerinde öğretmenlik için yeter hale gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra bu okullara mektep, mekteb-i sıbyan, mektephane ve son zamanlarda her mahallede kurulduğu için mahalle mektebi denilmiştir. Ayrıca Sıbyan Mekteplerinin çoğu taş binalar olduğundan bunlara taş mektep adı verilmiştir. Bugünkü anlamda ilköğretimin yani okuma yazmanın gereksinimlerini karşılayan sıbyan mektepleri, 4 – 11 yaş arasındaki kız ve erkek çocuklarının birlikte eğitim gördükleri vakıf kurumları olup, büyük çoğunluğu çevre halkının elbirliğiyle yaşattıkları kuruluşlardır.⁷

Bolu şehir merkezinde 1871 yılında;132, Bolu Sancağı genelinde ise toplam 834 İslami Sıbyan Mektebi ve 1 Kütüphanesi vardır.⁸

⁶ **Halis Duman**, *Anılarım (1908–1924)*, Acar Matbaacılık, İstanbul: (y.y.), 1991, s.232–233.

⁷ **Kodaman**, a.g.e., s.10; **Koçer**, a.g.e.,s.7; **Tanilli**, a.g.e. ,s.30.

⁸ 1871 M. Üç Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.126.

Bolu'nun eğitim hayatında, resmi okulların dışında mahalle mekteplerinin sayı bakımından önemli bir yeri olduğu görülmektedir. O zamana göre, özel okul mahiyetinde olan mahalle mektepleri hemen her köyde, şehrin her semtinde, hatta her mahallesinde açılmıştır.⁹

İlkokul çağında bulunmayan çocuklar, semtlerindeki mahalle mekteplerine gitmişlerdir. Erkek ya da kız her aile dört yaş dört aylık olan çocuğunu hemen mahalle mektebine vermiştir. Mahalle mektepleri şekil ve yöntem bakımından olmasa bile o devrin bir çeşit ana mektepleri (anaokulu) görevini yapmışlardır.¹⁰

Mahalle mekteplerinin bir kısmı “Taşmektep” adıyla anılmıştır. Bolu'nun da ünlü bir Taşmektebi vardır. Bu okul Kadı Camii'nin önünden geçen yol arasındaki eski Belediyenin bulunduğu yerin Kuzeybatı köşesindedir. Kadı Camii karşında bulunan bu “Taşmektep” ile Somuncu Camii karşısında küçük, ahşap, iki odalı, iki katlı, harap bir bina olan “Somuncu Mektebi” Bolu'nun belli başlı mekteplerindendir.¹¹

Mahalle mektepleri, medreselere öğrenci besleyen kurumlardır. Yedi yaşına giren öğrenciler, resmi ilkokula devam ettirilecekse, hemen mahalle mektebinden alınmış, devam ettirilmeyecekse, Kur'an-ı Kerim okumasını ilerletmesi için mahalle mektebinde bırakılmıştır. Kur'an okumak İslam dininde ibadet olduğundan halk buna önem vermiştir. Bu nedenle mahalle mektebine devam eden öğrenciler sayıca çok olmuştur.¹²

Bolu'daki mahalle mekteplerinde kızlar ile erkekler karma eğitim görmüştür. Küçük büyük her yaşta öğrenci mahalle mektebine gitmiştir. Erkek çocukları başlarına siyah püsküllü kırmızı bir fes giymiş, kızlar da başlarına yemeni ya da namaz bezi denilen bir örtü örtmüşlerdir.¹³

Mahalle mekteplerinin hocaları genelde mahalle camii imamı ya da müezzini olmuştur. Okutulan dersler ise, Elifba (Kur'an-ı Kerim), Tecrit ve İlmihal olup öğrencileri oldukça zorlamıştır. Devamsızlık çok olduğu gibi, yaramazlık yapan ya da dersi dinlemeyen öğrenciler bazen hoca tarafından cezalandırılmıştır. Mahalle

⁹ Konrapa, *a.g.e.*, s.565.

¹⁰ Duman, *a.g.e.*, s.198.

¹¹ Konrapa, *a.g.e.*, s.565; Duman, *a.g.e.*, s.198.

¹² Konrapa, *a.g.e.*, s.566.

¹³ Konrapa, *a.g.e.*, s.567; Duman, *a.g.e.*, s.201.

mekteplerinde yaz tatili yoktu. İlkokullar ile İdadi'nin yarıyıl ya da yaz tatillerinde öğrencinin büyük bir kısmı, velilerin isteği üzerine, resmi okullardaki Kur'an-ı Kerim dersindeki bilgisini artırmak için semtlerindeki mahalle mekteplerine gitmişler, okulları açılınca tekrar mekteplerine dönmüşlerdir.¹⁴

Mahalle mektepleri her bakımdan çocuklar için sıkıcı bir yer olmuş bu durum öğrencilerin mektepten kaçmasına etki etmiştir. Veliler ise çocuklarını hocaya teslim ederken “Eti senin kemiği benim!” diyerek çocuğunun dövülmesine rıza göstermişlerdir. “Dayak cennetten çıkmış”, “Hocanın vurduğu yerde gül biter!” ifadeleri oldukça hafızalarda yer etmiştir.¹⁵

Rüştiyelerin açılması ile mahalle mektepleri “iptidai” adını almışlardır.¹⁶

1.2.2. Bolu’da Medreseler

Selçuklu medreselerini örnek alan Osmanlı medreseleri özellikle Fatih ve Kanuni dönemlerinde en üst düzeye getirilmiş, vakıf usulü bu alanda da yaygınlaşarak imparatorluğun hemen her yerinde açılmıştır. İlk Osmanlı medresesini Orhan Gazi, İznik’i fethedip burada bulunan kiliseyi medrese haline getirerek kurmuştu. Gerekli vakıflarını yapıp müderrisliğine de Kayserili Davud’u getirmiştir. Orhan Gazi zamanında İznik bir ilim merkezi halindeyken daha sonraki padişahlar zamanında devletin merkezinin de değişmesi dikkate alınarak Bursa ve Edirne’de de çeşitli medreselerin açılması izlemiştir. Devletin kuruluş yıllarında, eğitim tarihinin altın sayfalarına yazılacak faaliyetlerde bulunulmuş, gerek yurt içinden gerekse yurt dışından dönemin büyük bilginleri medreselerde müderris olmaları için Osmanlı ülkesine getirtilmiştir. Devletin sonraki dönemlerinde de ülkenin değişik yerlerinde medreseler açılmaya devam etmiştir.¹⁷

Osmanlı Devleti’nin her alanda gerilemesi XVII yüzyıldan itibaren medreselerde de hissedilmeye başlamıştır. Bu nedenle zaman zaman ıslah çalışmalarına gidilmiştir. 26 Şubat 1909 tarihinde Şeyhü’l İslam ve Evkaf Nazırı Hayri Efendi’nin öncülüğünde yapılan çalışmalarla medreselere yeni dersler

¹⁴ Duman, *a.g.e.*, s.199-200; Konrapa, *a.g.e.*, s.567.

¹⁵ Konrapa, *a.g.e.*, s.567.

¹⁶ Akyüz, *a.g.e.*, s.226.

¹⁷ Tanilli, *a.g.e.*, s.30; Koçer, *a.g.e.*, s.10.

konulmuştur. İçinde bulunan şartlar ve yeni programları takip edecek eğitim kadrosunun yetersizliği yüzünden bu programın İstanbul dışında uygulanması esnasında zorluklarla karşılaşmıştır. Medreseler son olarak 1914'te 4'er yıllık üç devreden oluşan 12 yıllık bir eğitimi karşılayacak şekilde yeniden programlanmış ve 1924 yılına kadar eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁸

Bolu merkez kazasında, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında; Yıldırım Beyazıt, Şemsi Ahmet Paşa, Alaybeyi, Müftü Hacı Emin Efendi, Duhanizade Zeki Efendi, Rüştü Efendi, Hüsnü Efendi, Tayyip Efendi, Mehmet Ali Hoca, Akhoca, Davut Hoca, Tebbetçi Hoca, Kalaycılar, Tabaklar, Hamzalar, Süreyya Efendi Medresesi ve Bolu Medresesi adında medreseler mevcuttu. Bu medreseler Osmanlı devletinin çeşitli zamanlarında açılmış eski medreselerdir. Bolu medreselerinde eğitim görenler genellikle İstanbul'a Çorlulu Ali Paşa medreselerine gitmişler; eğitimlerini orada devam ettirmişlerdir.¹⁹

1.2.2.1. Süreyya Efendi Medresesi

Kadı Camii'nin yanında özel idare binasının bulunduğu yerde 1910 yılında, eğitim hayatına başlamıştır. Asri medreseler adıyla tanınan Süreyya Efendi Medresesi, birkaç yıllık eğitimden sonra 1914–1915 ders yılında binasını Daru'l Muallimin'e devretmiştir. Aynı yerde daha sonra Bolu Medresesi eğitime başlamıştır. Cumhuriyetten sonra medreseler kapatıldığından, bu eğitim kurumunun adı Gazipaşa İlkokulu olarak geçmiş ve bu okul günümüze kadar eğitim faaliyetini sürdürmüştür.²⁰

1.2.2.2. Bolu Medresesi

Asri medreseler adıyla tanınan diğer bir medrese de 25 Eylül 1916 tarihinde açılan Bolu Medresesi'dir. İttihat ve Terakki döneminde Şeyhülislam ve Evkaf Nazırı Hayri Bey'in çabaları ile eski medreselerin modernleştirilmesi veya zamanına daha uygun bir duruma getirilmesi için bu medrese açılmıştır. Daha önce Süreyya Efendi Medresesi olarak açılan bina, geçici olarak Daru'l Muallimin'e tahsis

¹⁸ *Bolu 1998 Yıllığı*, s.246.

¹⁹ **Konrapa**, a.g.e., s.577.

²⁰ *Bolu 1998 İl Yıllığı*, s.246.

edilmiştir. Bir yıl sonra da Daru'ı Muallimin lağvedilerek öğrencisi İstanbul'a gönderilmiş böylece boşalan binada Bolu Medresesi eğitime başlamıştır. Müdürlüğe Müftüzade Hafız Ahmet Tayyar Efendi tayin edilmiştir. İstanbul Daru'ı Fünun'u İlahiyat Fakültesi mezunu olan Tayyar Bey, iyi bir eğitim kadrosu ile işe başlamıştır.²¹

Müstakil Bolu Sancağı Salnamesinde (1916), Bolu Medresesinin adı Daru'ı Hılafeti'l Aliye Medresesi olarak geçmekte olup, okutulan dersler, yönetim kadrosu ve öğretmenleri ile ilgili şu bilgiler yer almıştır.²²

Müdür	: Hafız Ahmet Tayyar Bey
Katip	: Fevzi Efendi
Tabip	: Sıhhiye Müdürü Fahri Bey
Müderris	: Muhittin Efendi ve Hafız İsmail Efendi
Tarih ve Coğrafya Müderrisi	: Mehmet Zekai (Konrapa) Efendi ²³
Hesap ve Hendese Müderrisi	: Süleyman Efendi
Kur'an-ı Kerim Müderrisi	: Hafız Mehmet Efendi
Malumat-ı Bedeniye Müderrisi	: Fahri Bey
Sarf-ı Arabî Müderrisi	: İsmail Hakkı Efendi
Terbiye-i Bedeniye Muallimi	: Vasıf Efendi
Türkçe Müderrisi	: Abdulvahap Efendi
İlahi Muallimi	: İbrahim Bey
Farisi Müderrisi	: Şeyh Nurettin Efendi
Müstahdem	: 4 adet

Bolu medresesi biri ihtiyat, diğerleri tali birinci ve tali ikinci olmak üzere üç kısımdan oluşmuştur. İhtiyat kısmı iki sınıflı olarak ve tali birinci kısım üç sınıflı ve tali ikinci kısım yine üç sınıflı olmak üzere sekiz sınıflı oluşturulmuştur. Ancak ilk yıl bu sekiz sınıftan yalnız üç sınıfı yani ihtiyat bir ile tali birinci ve ikinci sınıfları açılabilmiştir.²⁴

²¹ Duman, a.g.e., s.205; Bolu 1998 İl Yıllığı, s.246.

²² Hamdi Birgören (haz.), 1916 (M.) Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi, 1. Baskı, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları-1, 2008, s.41.

²³ Mehmet Zekai (Konrapa): "Bolu Tarihi" adlı eserin yazarı.

²⁴ Konrapa, a.g.e., s.634.

Bolu Medresesi öğretime başladıktan kısa sürede Bolu'daki eğitim kadrolarında görev yapacak çok sayıda değerli insan yetiştirmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında Bolu Medresesi kapatılmıştır.²⁵

1.2.2.3. Diğer Medreseler

Bolu'da Süreyya Efendi ve Bolu Medresesi'nden başka; Yıldırım Bayezid, Şemsi Ahmet Paşa, Müftü Hacı Emin Efendi, Duhanizade Zeki Efendi, Kalaycılar, Rüştü Efendi, Debbağlar, Hüsnü Efendi, Mehmet Ali Hoca, Akhoca, Davut Hoca, Tebbetçi Hoca, Hamzalar adıyla birçok medrese faaliyet göstermiştir. 1925 Salnamesinde bu medreselerden; Yıldırım Bayezid, Mustafa Paşa, Hacı Emin, Zeki Efendi, Kalaycılar ve Alaybeyi medreseleri sağlam, diğerlerinin ise yıkılmaya yüz tutmuş bir vaziyette olduğu görülmektedir. Yıldırım Bayezid Medresesi müderrisliğinin senede 6800 kuruş, Kalaycılar Medresesinin ise 5000 kuruş geliri ya da ödeneği olmakla birlikte diğer medreselerin geliri yoktu. Bu medreseler gerek sağlam, gerek harap vaziyette olsun hiçbirinde eğitim yapılmıştır. Sadece Şer'îye Vekâletinin bir genelgesi doğrultusunda Bolu Müftülüğü'ne bağlı Encümen-i Âli gözetiminde ve özel bir programla Kalaycılar Medresesinde Medrese-i İlmiye açılmıştır.²⁶

1.2.3. Bolu'da Resmi Okullar

Avrupa karşısında gerileyiş ve yönetimdeki yetersizlikler, giderek toplumun her alanında etkisini göstermiş ve bu gidişten Osmanlı eğitim kurumları da etkilenmiştir. Başlangıçta toplumun ihtiyacını karşılayan ve kalite yönünden yeterli seviyede bulunan mektepler, bir zamanlar dünyanın en ileri eğitim kurumları olan medreseler çağın gerektirdiği atılımı yapamamışlardır. Başlatılan ıslah çalışmaları da İstanbul'la sınırlı kalarak ülkenin her yerine ulaşamamıştır. II. Mahmut zamanında çocukların okula gönderilmesi mecburiyeti getirilmiştir. 1838 yılında hazırlanan bir raporla hocaların teftişi, çocukların devam mecburiyeti, bilgi sevilerine göre öğrencilerin sınıflara ayrılması, fakir ve kimsesiz çocukların okutulması konuları ele

²⁵ *Bolu 1998 İl Yıllığı*, s.247.

²⁶ **Kılıç ve diğerleri (haz.)**, *a.g.e.*, s.398-400; *Bolu 1998 İl Yıllığı*, s.247.

alınmış ve aynı yıl ortaokul seviyesinde eğitim veren meslek okulları açılmıştır. Sıbyan Mektebi hocalarına rehber olmak üzere yayınlanan 1847 yılı Talimatnamesi, öğretim süresini 4 yıllla sınırlandırmış, bu okullarda, rüştiyelere temel olacak bilgilerin öğretilmesini ve Türkçeye önem verilmesini istemiştir. Vilayetlerdeki okulları ele alan asıl yenilik 1869 yılında yayınlanan Nizamname ile yapılmıştır. Buna göre; her mahalle ve köyde sıbyan okulu bulunması, sıbyan okullarının süresinin 4 yıl olması, iki okulu bulunan yerlerde bu okullardan birinin kızlara ayrılması kararlaştırılmıştır. Erkekler 6–10, kızlar 7–11 yaşları arasında okula devamı mecbur tutulmuştur. Okutulacak dersler ise şunlardı: Yeni yöntemle Elifba, Kur'ân-ı Kerim, Tecvit, Ahlâkî Risaleler, İlm-i Hâl, Yazı Talimi, Fenn-i Hesap, Tarih-i Osmanî, Coğrafya, Malûmat-ı Nâfia (Faydalı Bilgiler). Aynı Nizamnamede, imtihanların köy ve mahalle ihtiyar meclisi üyeleri huzurunda yapılması, hocalarının Dârü'l Muallimin (Öğretmen Okulu) mezunu olması, sıbyan okullarının inşa, tamir ve diğer masraflarıyla hocalara verilecek ücretlerin köy ve mahalle halkı tarafından karşılanması istenmiştir.²⁷

Rüştiyelerin açılmasıyla “İptidaî” adını alan sıbyan mekteplerine 1882'den itibaren Yurttaşlık Bilgisi, Resim, Müzik, Beden Terbiyesi dersleri ilave edilmiş ve bu program 1924 yılına kadar gelmiştir. İptidaî okullar, çevre şartlarına ve öğrenci kapasitesine göre bir dershaneli bir muallimli, iki dershaneli iki muallimli, üç dershaneli üç muallimli olmuştur.²⁸

Müstakil Bolu Sancağı Salnamesinde (1916), Bolu'daki resmi okullardan şu şekilde bahsedilmiştir:

“Bolu'da muhteşem bir Mekteb-i Sultani, dört dershaneli bir Darü'l Muallimin, yüz mevcutlu bir Darü'l Eytam, altı dershane ve muallimli Merkez İmaret Mektebi, dört dershaneli ve dört muallimli İttihat ve Terakki Zükur Mektebi, altı dershane ve altı muallimli Merkez İnas Mektebi, dört dershane ve dört muallimli Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi İptidaileri ile bir Ana Mektebinden ve on sekiz köy mektebinden ibaret olmak üzere yirmi adet Müslüman

²⁷ Akyüz, *a.g.e.*, s.194-195.

²⁸ Akyüz, *a.g.e.*, s. 226-231.

iptidai mektebi vardır. Bu mekteplere 1585 erkek ile 397 kız devam etmektedir.”²⁹

Bu bilgilere bakıldığında Bolu’da çok sayıda ve her türde okulun var olduğu ancak kız öğrenci sayısının erkek öğrencilere göre çok düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca 1916 yılında Bolu merkez kazasının nüfusunun 54530 olduğu dikkate alındığında nüfusa göre öğrenci sayısının azlığı diğer dikkat çekici bir durumdur.³⁰

1.2.3.1. Ana Mektebi

Osmanlı Devleti’nde okul öncesi öğretim çalışmaları Sıbyan Mektepleri’nde yapılmıştır. Resmi ana mekteplerinin açılışı Balkan Savaşları’ndan sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Özel ana mektepleri ise 23 Temmuz 1908’ten önce bazı illerde, bu tarihten sonra da İstanbul’da açıldığı bilinmektedir. Bolu’da da bir Ana Mektebi açılmış ve böylece okul öncesi eğitimde Bolu’da bir eğitim kurumu faaliyet göstermiştir.³¹

Bolu Sancağı Salnamesi’ne (1916) göre Bolu Ana Mektebinin, muallimleri aşağıda gösterildiği gibidir.³²

Başmuallime	: Seher Hanım
Muallime	: Sıddıka Hanım
Muallime	: Hacer Hanım

1913 yılında yürürlüğe giren “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati” ve 1915 yılında çıkarılan “Ana Mektepleri Nizamnamesi” uyarınca açılan Ana Öğretmen Okulu ve Resmi Anaokulları 1919 yılında kapanmış, 1927 yılında tekrar açılarak 1933 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu okullar açıldığında temel sorun okullarda öğretmen ihtiyacının olmasıydı. Çünkü bu okullar için öğretmen yetiştiren bir okul yoktu. Bu nedenle okul öncesi eğitim gerek Osmanlı devletinin

²⁹ Birgören (haz.), a.g.e., s.160.

³⁰ Birgören (haz.), a.g.e., s.158.

³¹ Akyüz, a.g.e., s.267; Birgören (haz.), a.g.e., s.51.

³² Birgören (haz.), a.g.e., s.51.

son zamanlarında gerek Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında fazla bir gelişme ve yaygınlaşma gösterememiştir.³³

1.2.3.2. İmaret Zükur İptidaisi

İmaret Zükur (erkek) İptidaisi, merkez ilkokulu olarak da bilinmekle birlikte İmaret Camiinin avlusunda yer aldığı için adı İmaret Zükur İptidaisi olarak anılmıştır. Daha sonra yanına “Hacı Emin Efendi Medresesi” yapılmıştır. İmaret İptidaisine girebilmek için, istisnasız yedi yaşında olmak şart olup bu yaştan yukarı olanlar için bir ölçü yoktur. Bu sebepten İmaret İptidaisi’nde büyük yaşta çocuklar da eğitim görmüştür. Bunun genel nedeni ise hafızlık çalışması yapan çocukların hafızlık eğitiminden sonra okula gelmeleri olmuştur. Küçük yaşta olan çocuklar okulun normal öğrencileri olup küçük yaştaki öğrencilere büyükler yardımcı olarak, bir şekilde kalfalık (müzakerecilik) yapmışlar, onları yetiştirmişlerdir.³⁴

1890 senesi Kastamonu 15 Numaralı Vilayet Salnamesi’ne göre Bolu İmaret Zükur İptidaisi’nin öğretim kadrosu şöyle idi:³⁵

Muallim-i evveli	: Ali Efendi
Muallim-i sani	: Emin Efendi
Muallim-i salis	: Tevfik Efendi
Rik’a Hacesi	: Şerif Bey
Bevvabı (Hademesi)	: Mustafa Ağa
Öğrenci Adedi	: 185

Yukarıda adı geçen öğretmenlerden Tevfik Efendi, Bolulu ünlü hattat Mehmet Emin Barın’ın babası olup, bu okulda güzel yazı dersi vermiştir. Tevfik Efendi, sülüs derslerine ve ilmihal derslerine de girmiştir.³⁶

İmaret Zükur İptidaisi eğitim kadrosunda zamanla artış yaşanmış ve 1916 yılında 7 kişilik bir öğretim kadrosu ile eğitim faaliyetine devam etmiştir.

³³ Akyüz, a.g.e., s.267-268.

³⁴ Konrapa, a.g.e., s.571.

³⁵ 1306 H. Onbeş Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.367.

³⁶ Konrapa, a.g.e., s.568-571.

1916 Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Bolu İmaret Zükur (Erkekler) İptidaisi (Merkez Zükur İbtidai Mektebi), muallimleri aşağıda gösterildiği gibidir.³⁷

Başmuallim	: Hüseyin Avni Efendi
Devre-i Aliye ³⁸ Muallimi	: Ahmet Hamdi Efendi
Devre-i Mutavassıta ³⁹ Muallimi	: Münir Efendi
Devre-i Mutavassıta Muallimi	: Nihat Efendi
Devre-i Ula ⁴⁰ Muallimi	: Abdullah Efendi
Devre-i Ula Muallimi	: Hafız Hakkı Efendi

İmaret Zükur İptidaisi, biri ihzari⁴¹, üçü esas olmak üzere 4 sınıflı idi. Bu sınıflardan biri büyük bir salon görünümündeydi. Burada hem eğitim görülmüş hem de namaz vakitlerinde cami görevi görerek ibadet yapılmıştır. Uzun teneffüslerde öğrenciler İmaret Camii şadırvanının önüne inerek etrafında dolaşmışlardır. Okulda genel olarak oyun yasak olduğu gibi el işi, müzik, beden eğitimi gibi dersler de yoktur. Fakat öğrenciler; kâğıttan pantolon, karga gibi çeşitli el işlerini kendiliğinden yapmışlardır. Havalar sıcak ve kurak gittiği zamanlarda imaret ilkokulu öğrencileri de cemaatle birlikte yağmur duasına götürülmüşlerdir. Ordu savaşa çıkmışsa öğrenciler ordu için Kur'an'dan sureler ve dualar okumuşlardır.⁴²

Okulun ismi 1911 yılında Merkez İlkokulu, 1960 yılında da İnkılâp İlkokulu olarak değiştirilmiştir. 1925 yılında her ilkokul gibi 5 sınıflı olmuştur. 1949 yılında Hisar Tepesindeki Saat Kulesi yerine yeni ilkokul binası yapılmıştır. 1954 yılında Bolu'da Lise açılması üzerine bu bina Liseye verilmiştir. 1954-1955 ders yılını Erkek Öğretmen Okulunun bir bölümünde geçirmiştir. 1955-1956 öğretim yılında şimdiki binasına (Aktaş Mahallesi) taşınmıştır.⁴³

³⁷ **Birgören (haz.), a.g.e., s.50.**

³⁸ Devre-i âliye: Eski okullarda ilk altı sınıfın son sınıfları.

³⁹ Devre-i mutavassıta: Eski okullarda ilk altı sınıfın orta sınıfları.

⁴⁰ Devre-i ula: Eski okullarda birinci sınıf.

Bkz. **Ferit Devellioğlu, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Yay. Haz.:Aydın Sami Güneyçal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996,s.182;1119.

⁴¹ İhzari Sınıf: Hazırlık sınıfı.

⁴² **Konraba, a.g.e., s.572-573.**

⁴³ <http://inkilap.meb.k12.tr/>, 2008.

1.2.3.3. İnas İptidai Mektebi

İnas (kız) İptidaisi, Bolu'nun eski milletvekillerinden Tahir Hitit Bey'in evinin olduğu yerde eğitim faaliyetini yürütmüştür.⁴⁴

1890 senesi Kastamonu 15 Numaralı Vilayet Salnamesi'ne göre Bolu İnas (Kızlar) İptidai Mektebi'nin öğretim kadrosu ve öğrenci sayısı şöyle idi:⁴⁵

Muallime-i evveli	: Mihribe Hanım
Bevvabe (müstahdem)	: Nazife Hanım
Öğrenci Adedi	: 153

1896 tarihinde başöğretmen Fatma Hanım, ikinci öğretmen Hafize Hanım, İkinci öğretmen Habibe Hanım ve Fethiye Hanım'dır. Hat muallimi Hacı Yusuf Efendi'dir. Öğrenci sayısı ise 127'ye düşmüştür. 1899 tarihli salnameye göre de öğrenci sayısı 93'e inmiştir.⁴⁶

1916 Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Bolu Merkez İnas İptidai Mektebinin, muallimleri aşağıda gösterildiği gibidir.⁴⁷

Başmuallime	: Ayşe Hanım
Devre-i Aliye Muallimesi	: Hafize Rabia Hanım
Devre-i Mutavassıta Muallimesi	: Nadide Hanım
Devre-i Mutavassıta Muallimesi	: Ayşe Hanım
Devre-i Ula Muallimesi	: Ayşe Hanım
Devre-i Ula Muallimesi	: Ayşe Hanım

Sınıf öğretmenlerine bakıldığında Ayşe Hanım'ın birden fazla sınıfa girdiği görülmektedir. Ayrıca okulun kızlar için eğitim veren bir kurum olması, öğretmenlerin çoğunun, bazen de tamamının kadın olmasına etki etmiştir.

⁴⁴ Konrapa, a.g.e., s.565.

⁴⁵ 1306 H. Onbeş Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.367–368.

⁴⁶ Ata, a.g.m., s.36.

⁴⁷ Birgören (haz.), a.g.e., s.50.

1.2.3.4. İttihat ve Terakki Zükur İptidai Mektebi

Bu okul İttihat ve Terakki Fırkası İktidarının 1908 yılında açtığı bir okuldur. Okul, dört sınıflı olup, erkek çocukları için açılmıştır. Okulun başöğretmeni Zeki Efendidir. Diğer öğretmenleri Nurettin, Rifat, Mehmet Tevfik Efendilerdir.⁴⁸

1916 yılı Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Bolu İttihat ve Terakki Zükur İptidai Mektebi, muallimleri aşağıda gösterildiği gibidir.⁴⁹

Başmuallim	: Eyüp Sabri Efendi
Devre-i Mutavassıta Muallimi	: Münhaldır
Devre-i Ula Muallimi	: Rıfat Efendi
Devre-i Ula Muallimi	: İbrahim Efendi

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi İttihat ve Terakki iktidarının son bulmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda İttihat ve Terakki İptidai Mektebinin adı değiştirilmiş ve okulun adı da, Bolu'nun Gölyüzü Mahallesi'nde bulunduğu için Gölyüzü Mektebi İptidaiyesi olmuştur. Daha sonra okul çeşitli bina değişmelerinden sonra 1961 yılında şimdiki binasına taşınarak 27 Mayıs İlkokulu adını almıştır. 27 Mayıs İlkokulu olarak öğretime devam eden okulun adı 1987'de Milli Egemenlik İlkokulu olarak değiştirilmiştir.⁵⁰

Okulun tarih boyunca aldığı isimler incelendiğinde siyasi gelişmelerin okula verilen isimlerde belirleyici olduğu dikkati çekmektedir.

1.2.3.5. Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi

Meşrutiyetin ilanından sonra kızlar için açılmış bir okuldur. 1916 Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Bolu Merkez Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebinin, muallimleri aşağıda gösterildiği gibidir.⁵¹

Başmuallime	: Naciye Hanım
Muallime	: Hafize Hanım
Muallime	: Nazire Hanım

⁴⁸ Duman, a.g.e., s.207; Bolu 1998 İl Yıllığı, s.250.

⁴⁹ Birgören (haz.), a.g.e., s.50.

⁵⁰ Duman, a.g.e., s.207; Bolu 1998 İl Yıllığı, s.250

⁵¹ Birgören (haz.), a.g.e., s.51.

Cumhuriyetin ilanından sonra okul, 1926 yılında "Feyzi Cumhuriyet İnas İlk Mektebi (İlkokulu)" adı ile eğitim öğretime devam etmiştir.⁵²

Bu okulun adı da meşrutiyetle birlikte "Feyz-i Meşrutiyet", Cumhuriyetin ilanı ile "Feyz-i Cumhuriyet" şeklinde değiştiği görülmektedir. Günümüzdeki Cumhuriyet İlköğretim Okulu'dur. İttihat ve Terakki Mektebi'nde görüldüğü gibi bu okulun adı da siyasi gelişmeler bağlı olarak değişmiştir.

1.2.3.6. Bolu Rüştîyesi

Eğitim tarihinde Rüştîye'nin (Üç yıllık ilkokulun üstünde üç yıllık okulun) Bolu Sancağında ne zaman kurulduğu kesin olarak belli değildir. İstanbul'da ilk rüştîye mektepleri 1848 tarihinde açılmıştır. Maarif Meclisince, vilayetlerde açılması 1853'te kararlaştırılarak 25 adet açılmıştır. Bu Rüştîye mektepleri arasında 'Bolu Sancağı'nın bağlı bulunduğu 'Kastamonu' vilayet merkezi yer almış ise de, Bolu sancak merkezi dâhil değildir.⁵³

Çeşitli şehirlerde 1869 yılında 31 tane rüştîye açılmış ama bu rüştîye mektepleri arasında Bolu Rüştîyesi adı altında salnamelerde her hangi bir kayıt bulunamamıştır. 1872 senesinde Maarif Teşkilatınca, vilayetlerin 500 ve daha ziyade İslam evi bulunan kasabalarında bir rüştîye mektebi ve 500'den aşağı olan yerlerde de mükemmel bir sıbyan mektebi (ilkokul) açılması hakkında vilayetlere bir tamim gönderilmiştir. Aynı senenin salnamesinde, "Bolu Rüştîye Başöğretmeninin Abdurrahman Zühtü Efendi, öğrenci sayısının ise 59" şeklinde bir ifade yer almıştır. Demek oluyor ki, Bolu sancak Merkezi'nde ilk Rüştîye'nin 1872 tarihinde açılmış olduğunu kabul edebiliriz. Bolu Rüştîyesi başöğretmeni olan Abdullah Zühtü Efendi'nin 1872 tarihinden itibaren emekli oluncaya kadar olan zaman zarfında yani Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde Bolu Rüştîyesi ve İdadi'sinde Türkçe, Din dersleri ve Ahlak Bilgisi gibi çeşitli alanlarda bilgiler veren bir öğretmen olduğunu görülmektedir.⁵⁴

⁵² 1967 *Bolu İl Yıllığı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968, s.242; <http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/388755/tarihcemiz.html>, 2008.

⁵³ Konrapa, a.g.e., s.423.

⁵⁴ Mehmet Zekai Konrapa, "Bolu'da İlk Rüştîye Mektebi Ne zaman Açıldı? İlk Rüştîye Muallimi Kimdi?", *Çele Dergisi*, S. 8, Yıl:1, Ekim 1963, s.4-6.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde rüştiye okullarında okutulacak dersler şu şekilde belirlenmiştir; Mebâdî-i Ulûm-u Dinîye (Din İlimlerine Giriş), Lisan-ı Osmanî Kavâidi, İmlâ ve İnşâ (Düzyazı), yeni usûlle Arapça ve Farsça, İlm-i Hesap, Defter Tutma Usûlü, Mebâdî-i Hendese (Geometriye Giriş), Tarih-i Umûmi, Tarih-i Osmanî, Coğrafya, Jimnastik, dördüncü sınıftan itibaren isteyene Fransızca'dır.⁵⁵

1871 senesi Kastamonu 3 Numaralı Vilayet Salnamesi'ne göre Bolu Rüştiye Mektebi'nin öğretim kadrosu ve öğrenci sayısı şöyle idi:⁵⁶

Muallim-i evveli	: Abdurrahman Efendi
Muallim-i sani ve salis hacesi	: Arif Efendi
Rik'a Hacesi	: Abdülkadir Efendi
Bevvabı	: 1
Öğrenci Adedi	: 75

1874 senesi Kastamonu 6 Numaralı Vilayet Salnamesi'ne göre Bolu Rüştiye Mektebi'nin öğretim kadrosunun aynı olduğu ancak öğrenci sayısının azaldığı aşağıda görülmektedir.⁵⁷

Muallim-i evveli	: Abdurrahman Efendi
Muallim-i sani ve salis hacesi	: Arif Efendi
Rik'a Hacesi	: Abdülkadir Efendi
Bevvabı	: Emin Ağa
Öğrenci Adedi	: 65

1876 senesi Kastamonu 8 Numaralı Vilayet Salnamesi'nde de Bolu Rüştiye Mektebi'nin öğretim kadrosunun aynı olduğu ancak öğrenci sayısının 55'e düştüğü görülmektedir.⁵⁸

1877 salnamesi, (II. Abdülhamit'in ilk devri) Bolu Sancağı içinde bulunan Bolu Merkez Rüştiyesi Başöğretmeni; Abdurrahman Zühtü Efendi, Öğrenci sayısı,

⁵⁵ Akyüz, a.g.e., s.165.

⁵⁶ 1288 H. Üç Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.108.

⁵⁷ 1291 H. Altı Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.136.

⁵⁸ 1293 H. Sekiz Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.132.

65 idi. 1882 senesi 14 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesine göre de; Bolu Rüştîye Mektebi Muallimi; Zühtü Efendi, öğrenci sayısı;101'dir.⁵⁹

1880 senesi Kastamonu 13 Numaralı Vilayet Salnamesi'ne göre Bolu Rüştîye Mektebi'nin öğretim kadrosu şöyle idi:⁶⁰

Muallim-i evveli	: Abdurrahman İzzettin Efendi
Muallim-i sani	: Arif Efendi
Rik'a Hacesi	: Arif Efendi
Bevvabı	: Muhammed Efendi
Öğrenci Adedi	: 98

Kayıtlardan da görüldüğü gibi Başöğretmen Abdurrahman Efendi ile ikinci öğretmen Arif Efendi'nin uzun yıllar Bolu Rüştîye Mektebi'nde görev yapmıştır.

1.2.3.7. Bolu İdadisi

Temeli 1884 yılında Bolu mutasarrıfı İsmail Kemal Bey tarafından atılan bina 1886 yılından itibaren rüştiye olarak hizmete başlamıştır. İki katlı, ahşap bina olarak yaptırılan okul, Hisartepe mevkiinde bulunması dolayısıyla halk arasında Hisar Mektebi olarak anılmıştır. 10 Aralık 1888 tarihli Kastamonu Vilayet Gazetesinde yer alan haberde; Bolu İdadisinin 4 Aralık 1888 tarihinde Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey tarafından açıldığı belirtilmiştir.⁶¹

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869); idadi okullarını, rüştiyeyi bitirmiş olan İslam ve diğer Müslüman olmayan sınıfların çocuklarını alan ve Müslüman olan ve olmayan sınıfların çocuklarını bir arada talim ettiren kuruluş olarak ifade etmiştir. Yine bu nizamnamede, 100 haneyi geçen yerlerde idadi okulunun açılabilceğini, idadi okullarının yapım gideri, öğretmen ve hademelerin ödenekleri ile diğer bütün giderlerin vilayet maarif idaresi sandığından ödeneceği belirtilmiştir.⁶²

İdadiler, beş ve yedi senelik olmak üzere iki guruba ayrılmıştır. Genellikle beş senelik idadiler liva (sancak) merkezlerinde, yedi senelik idadiler de vilayetlerde bulunmuştur. Bolu, mülki teşkilat bakımından Kastamonu'ya bağlı bir sancak olduğu

⁵⁹ **Konrapa**, a.g.e., s.561; 1299 H. *Ondört Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi*, s.136–163.

⁶⁰ 1298 H. *Onüç Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi*, s.127.

⁶¹ *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, 6 Rabi'ül Ahir (Pazartesi) 1306, s.766; **Konrapa**, a.g.e., s.562; <http://www.atalise.meb.k12.tr/>, 2008.

⁶² **Koçer**, a.g.e., s.101.

halde, idadisinin yedi senelik bulunduğu (üçü rüşdi, dördü idadi), öğretmen kadrosundan anlaşılmaktadır.⁶³

Alman Walter Von Diest'in yanında bulunan subaylardan biri olan Anton 4 Haziran 1893 tarihinde Bolu'ya gelmiş ve idadi binasını görmüştür. Anton, idadi binasının ferah, aydınlık, dershanelerinin geniş koridorlara ve Avrupa örneklerine uygun olduğunu yazmıştır.⁶⁴

Bolu İdadisi'nde derslere Rüştiye (üç yıllık ilkokulun üstünde üç senelik okul) şeklinde başlanmıştır. Eski bir salname okulun kadrosu, okutulan dersleri ve öğrenci sayısı ile ilgili şu bilgiyi vermiştir. Başöğretmen Necip Efendi, ikinci öğretmen Hacı İzzet Efendi, rik'a (yazı) öğretmeni Arif Efendi ve kapıcısı Kerim Ağa'dır. Öğrenci mevcudu ise 85'tir.⁶⁵

Çok kısa bir süre içinde okulun eğitim kadrosunda ve okutulan derslerinde artış yaşanmıştır. 1892 yılı salnamesi'nde yedi yıllık Bolu İdadisi kadrosu şöyle gösterilmiştir;

Müdür ve Hikmet-i Tabiiye, Fransızca, Tarih-i Tabii Muallimi; Abdullah Sabri Efendi, Kavanin-i Mülkiye Muallimi; Eyüp Sabri Efendi, Coğrafya, Hesap, Lisan-ı Osmani Muallimi; Ali Rıza Efendi, Hendese, Hey'et, Cer-i Eskal, Müsellesat Muallimi; İskender Efendi, Hıfzushha Muallimi; Mustafa Fevzi Efendi, Resim Muallimi; Kaynakam Süleyman Bey, Arabi, Farisi Muallimi; Necip Efendi, Cebr-i Adi, Kimya, İlm-i Servet Muallimi; İstapan Efendi, Hat Muallimi; Arif Efendi, Mubassır; Mehmet İzzet Efendi, Mubassır; Salih Efendi'dir.⁶⁶

Okutulan dersler ile öğretmen kadrosuna bakıldığında Bolu İdadisi'nin Bolu'daki eğitime katkısının büyük olduğu ve birçok değerli insan yetiştirdiği görülmektedir. Bolu'nun yetiştirdiği bu değerli insanlardan biri; eğitimci, tarihçi ve arşivci Muallim Cevdet'tir. Bolu'da iptidai ve rüştiye eğitimini tamamladıktan sonra 10 Eylül 1899 tarihinde Bolu idadisinden mezun olmuştur. Diploması üzerindeki mühür ve imzalar incelendiğinde diplomanın dönemin Bolu Mutasarrıfı Mustafa Zihni Paşa tarafından mühürlendiği görülmüştür. Mustafa Zihni Paşa 10 Nisan 1896 Bolu'da göreve başlamış, 1903 tarihinde Bolu'dan ayrılmıştır. Mustafa Zihni Paşa

⁶³ Konrapa, *a.g.e.*, s.564-565.

⁶⁴ Ata, *a.g.m.*, s.36-38.

⁶⁵ Konrapa, *a.g.e.*, s.562.

⁶⁶ Konrapa, *a.g.e.*, s.565.

aynı zamanda “Mikyās-ül Ahlak” ve “İlim ve İslam”, “İslam’da Hilafet” gibi kitapların da yazarıdır. Dönemin Bolu İdadi müdürü de Mehmet Salih Bey’dir. Mehmet Salih Bey 1896 ve 1900 tarihleri arasında Bolu idadi müdürlüğü yapmıştır. Bolu’da öğrenim gören Muallim Cevdet, eğitim ve öğrenimini Tanzimat anlayışı ile kurulan okullarda görmüştür. Anılarında dönemin ilköğretim düzeyinde okutulan ders kitaplarının çocuğun zihinsel gelişim düzeyine uygun bulmadığını belirten Muallim Cevdet, “çocuk ruhuna uygun olmayan her şey onun nazarında hiçtir” anlayışı ile çocuğa göreli eğitim anlayışının savunucusu olmuş bir eğitimcidir. Muallim Cevdet, öğretmenlik yıllarında Niş, Bolu ve Kastamonu şivelerine ilişkin konferanslar vermiştir. Kendi evrak katalogu arasında Bolu livasının erkam-ı müfredat defterine rastlanmıştır.⁶⁷

Yedi senelik Bolu İdadisi çok devam edememiştir. Birkaç yıl sonra, yedi senelik idadiler yalnız vilayet merkezlerinde bırakılmış olduğu için, Bolu İdadisi de diğer sancak idadilerinde olduğu gibi beş seneye indirilmiştir. 1902 senesine gelindiğinde Bolu İdadisi altı yıla çıkarılmıştır. Okulun beşinci sınıfı altıncı sayılmıştır. 1904–1905 ders yılı başında Osmanlı ülkesindeki bütün idadilerde birer sınıflar kaldırılmıştır. Sekiz seneye çıkartılmış bulunan Vilayet İdadileri yedi seneye, altı senelik olan sancak idadileri beşe indirilmiştir. Bu karara göre, İstanbul İdadilerinin dördüncü ve beşinci sınıfları, Vilayet idadilerinin yedinci ve sekizinci sınıfları, sancak idadilerinin beşinci ve altıncı sınıfları, ikisi birden diploma alarak mekteplerinden mezun olması gerekirken, fakat böyle yapılmamıştır. Bütün idadilerde sondan iki sınıf birleştirilmiş, Bolu İdadisi’nde de böyle uygulanmıştır.⁶⁸

⁶⁷ Ata, *a.g.m.*, s.39-40.

⁶⁸ Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.396; Konrapa, *a.g.e.*, s.594.

Beş yıllık idadilerin ders programları şu şekildedir.⁶⁹

Tablo I: Beş Yıllık İdadilerin Ders Programları

Dersler / Sınıflar	I	II	III	IV	V
Kur'an-ı Kerim ve Tecvit	3	2	1	-	-
Ulum-ı Diniyye	2	2	2	1	1
Hesap	3	2	1	3	3
Hendese	-	1	2	3	3
İlm-i Eşya	3	3	-	-	-
Hikmet-i Tabiiye	-	-	1	2	2
Tarih-i Tabii	-	-	2	2	1
Hıfzıssıhha	-	-	-	-	1
Coğrafya	2	2	2	2	2
Tarih	2	2	2	2	2
Arabî	2	2	2	1	1
Türkçe	5	5	4	3	2
Fransızca	1	2	2	4	4
Malumat-ı Medeniyye	1	1	-	-	-
Ahlak	-	-	1	-	-
Malumat-ı İktisadiye	-	-	-	-	1
Malumat-ı Kanuniye	-	-	-	-	1
Ziraat	-	-	1	-	-
Usul-ü Defteri	-	-	1	1	-
Evrak ve Muhaberat-ı Ticari	-	-	-	-	1
Toplam	24	24	24	25	25
Arapça	2	2	2	2	2
Rumca	2	2	2	2	2
Bulgarca	2	2	2	2	2
Ermenice	2	2	2	2	2
Hat (Rik'a ve Sülüs)	1	1	1	1	1

Hisar Mektebi, Okul Müdürü Ahmet Cudi Bey zamanında 1911 yılında çıkan bir yangınla çatısı ve ahşap kısımları yanmış, sonra, binanın üzerine bir kat daha ilave edilerek 1914 yılında bina yenilenmiştir. İdadi, binanın yanmasının ardından, önce Maârif Hanına, sonra Büyükcami mahallesinde Abdullah oğlu

⁶⁹ **Hasan Ali Yücel**, *Türkiye'de Orta Öğretim*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s.154.

Lütfullah'ın evine ve oradan da Belediye binasına taşınmıştır. Bolu'nun İdadi hayatı 26 yıl (1888–1914) sürmüştür. 1914 yılında bitirilen binada öğretime Bolu İdadisi 12 yıllık eğitim veren “Sultanî” adıyla yeniden başlanmıştır. Hisar tepesindeki bu bina 1 Şubat 1944'deki depremde yıkılmış, yerine bugünkü binalar yapılmıştır.⁷⁰

1.2.3.8. Bolu Sultanisi

Mutasarrıf İsmail Kemal Bey zamanında Hisar Mektebi adı ile ilk defa iki katlı, ahşap olarak kurulmuş olan Bolu İdadisi, binasının Ekim 1911'de yanması yüzünden şehir içinde çeşitli ahşap binalara taşınmış sonunda eski yerinde ve eski binasında yeniden yapılan üç katlı ahşap binasına Temmuz 1914'te kavuşmuştur. 1914–1915 ders yılı başında Bolu İdadisi lağvedilmiş yerine de Sultani (Lise) teşkilatı başlamıştır. Bolu'nun İdadi hayatı 26 yıl (1888–1914) sürmüştü. Sultani hayatı ise 10 yıl (1914–1924) devam edebilmiştir.⁷¹

Maarif Bakanlığı, ülkede yeni Sultanileri 1910 Eylül'ünde açmıştır. Okulların açılışından üç hafta sonra üzerinde, “liselerin tanzim ve idarelerine ve tedrisatına müteallik” diye yazan teşkilat, program ve talimat ortaya çıkarılmıştır. 14 sayfalık bu Nizamnamede, sultani ders programları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.⁷²

Tablo II: 1910 Yılında Sultanilerin Ders Programı (1. Devre)

Dersler	I. Yıl	II. Yıl	III. Yıl
Ulum- u Diniye	2	2	2
Arabî	2	2	2
Türkçe	3	3	2
Hesap	2	1	2
Hendese	1	2	1
Cebir	-	2	1
Usul-ü Defteri		1	1
Farisi	1	1	1

⁷⁰ Konrapa, *a.g.e.*, s.563; <http://www.atalise.meb.k12.tr/>, 2008.

⁷¹ Konrapa, *a.g.e.*, s.616.

⁷² Yücel, *a.g.e.*, s.152-153.

Ulum-u Tabiiye	1	1	1
Malumat-ı Medeniye, Ahlakiye, İktisadiye ve Kanuniye	1	1	1
Fransızca	4	5	3
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	2	2
Toplam	21	23	21
Hat	1	1	1
Resim	1	1	1
Jimnastik	1	1	1

Tablo II'deki Hat, Resim ve Jimnastik dersleri seçmeli derslerdendir.

Tablo III: 1910 Yılında Sultanilerin Ders Programı (2. Devre)

Dersler	I. Yıl	II. Yıl	III. Yıl
Ulum-u Diniye	2	1	1
Arabî	2	2	1
Farisi	1	1	-
Türkçe	2	2	2
Fransızca	3	3	3
Hendese	2	2	2
Cebir	2	2	-
Müsellesat	1	-	-
Usul-ü Defteri	1	1	1
Hendese-i Resmiye	-	-	1
Kozmografya	1	-	-
Hikmet-i Tabiiye	1	1	1
Mihanik	1	-	-
Kimya	1	1	1
Tarih-i Tabii	1	1	1
İlm-i Ahlak	-	2	1
İlm-i Kavanin	-	2	2

İlm-i İktisat	-	-	1
Tarih	1	1	1
Coğrafya	1	1	-
Felsefe	-	3	3
Toplam	23	23	22
Resim	1	1	1
Hatt	1	1	1
Jimnastik	1	1	1
Tatbikat-ı Fenniye	2	2	2
Almanca ve İngilizce	2	2	2

Sultanilerin ders programlarına bakıldığında hem dini hem de pozitif bilimlerin okutulduğu ve oldukça çeşitli derslerin olduğu görülmektedir. Derslerde başarılı olan öğrencileri ödüllendirmek amacıyla “aferin” belgesi verilmiştir.⁷³

Bolu Sultanisi’nin 1915–1916 ders yılı yeni eğitim kadrosu 1915 senesinin Eylül ayında belli olmuştur. 1916 Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi’ne göre Bolu Sultani Memurları, Muallimleri ve okutulan dersleri şu şekildedir.⁷⁴

İdari Memurları:

Müdür	: Süleyman Tevfik Bey
Müdür-i sani	: Ali Rıza Efendi
Hesap Memuru ve Katibi	: Fikri Efendi
Anbar Memuru	: Mahmut Efendi
İmam	: İbrahim Efendi
Muit ⁷⁵	: Münhaldır
Muit	: İbrahim Efendi

Muallimler:

⁷³ Bkz; Ek II: 1919–1920 Öğretim Yılı Bolu Mekteb-i Sultani’den Öğrencilere Verilen “Aferin” Belgesi

⁷⁴ **Birgören (haz.)**, *a.g.e.*, s.40–41.

⁷⁵ **Muit (Muid)**: Mekteplerde talebenin durumu ile yakından ilgilenen, düzenliği sağlayan öğretmenlere yardım eden kişi. Bkz. **Ferit Devellioğlu**, *Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.676.

Ulum-ı Riyaziye Muallimi	: Hüseyin Avni Efendi
Tarih ve Coğrafya Muallimi	: Mehmet Zekai Efendi
Hikmet-i Tabiiye Muallimi	: Ömer Nizami Efendi
Ulumu Tabi'ye ve Sıhhiye Muallimi:	Kamil Efendi
Edebiyat ve Felsefe Muallimi	: Şerafettin Efendi
Arabi Muallimi	: Abbas Efendi
Farisi Muallimi	: İbrahim Ethem Efendi
Ulumi Diniye Muallimi	: İbrahim Ethem Efendi
Gına ⁷⁶ Muallimi	: İbrahim Efendi
Terbiye-i Bedeniye Muallimi	: Hacı Mustafa Efendi
Resim Muallimi	: Ömer Lütfi Efendi
Almanca Muallimi	: Münhaldır
Türkçe Muallimi	: Ali Rıza Efendi
Fransızca Muallimi	: Kostantin Efendi
Kısm-ı İptidai Muallimi Evveli	: Faruk Efendi
Kısm-ı İptidai Muallimi	: Sadık Efendi
Kısm-ı İptidai Muallimi	: Şevki Efendi
Kısm-ı İptidai Muallimi	: Münhaldır

Bolu Sultani Mektebinin öğrenci sayısı hakkında salnamelerde ve diğer kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

1921 – 1923 yılları arasında Sultani Mektebi muallimleri “Milli Gaye” adı ile on beş günlük ilmi bir dergi çıkarmışlardır. Rumi, 15 Mart 1339 (15 Mart 1923) tarihli (8. sayı) dergideki “Muallimler Derneği” adlı yazıda; Bolu Muallimler Derneğinin Sultani Mektebi’nde toplantı yaptığı ve bu toplantıda Ankara Muallimler Derneği nizamnamesinin maddelerinin tartışıldığı, Bolulu muallimlerin bu dernek çatısı altında birleştiği belirtilmiştir. Ayrıca Bolu Muallimler Derneğinin Kurtuluş Savaşının geçtiği bu yıllarda hem ilmi alanda hem de bağımsızlık mücadelesinde ortak hareket edecekleri kararı alınmıştır.⁷⁷ Alınan bu kararda, 1921’de Ankara’da gerçekleşmiş olan Maarif Kongresi’nin etkisi olduğu düşünülebilir.

⁷⁶ **Gına Muallimi:** Müzik Öğretmeni. Bkz. **Ferit Devellioğlu**, *Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.289.

⁷⁷ *Milli Gaye*, “Muallimler Derneği”, S. 8, 15 Mart 1339, s.1.

1.2.3.9. Bolu Daru'l Muallimin-i Sıbyanı

İlkokullara öğretmen yetiştirmek için 1868'de, İstanbul'da Daru'l Muallimin-i Sıbyan Okulu açılmıştır. Taşrada ise 1882–1890 arasında Sivas, Bursa, Amasya, Kastamonu, Trabzon ve Edirne'de bu okullar açılmıştır. 1890 Salnamesine göre Bolu'da bir Daru'l Muallimin-i Sıbyan açılmıştır. Okulun tek öğretmeni olup, o da Öğretmen Ali Efendi'dir. Diğer vilayetler ve sancaklardaki uygulamalardan farklı olarak, Bolu sancağında “Seyyar İptidai Muallimliği” (Gezici İlkokul Öğretmenliği) de uygulanmaya başlanmıştır. Bu gezici öğretmenler, belirli mevsimlerde okulu olmayan köylerde açılan kısa süreli okuma - yazma kursları vermiştir. 1916 yılı Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre gezici iptidai muallimleri aşağıda gösterildiği gibidir.⁷⁸

Terbiye-i Bedeniye Muallimi	: Cemal Efendi
Resim ve El İşleri Muallimi	: Hasan Efendi
Musiki Muallimi	: Münhaldır

Gezici öğretmenlerin yukarıda görülen dersleri okulu olmayan en ücre yerlere kadar götürdüğü dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nin Tanzimat döneminden itibaren eğitimi, köylere kadar yayma gayreti içinde olduğu görülmektedir.

1.2.3.10. Bolu Daru'l Muallimini

Bolu Daru'l Muallimini 1911–1912 ders yılında köylere doğrudan doğruya öğretmen yetiştirmek için Gazipaşa ilkokulunun bulunduğu yerdeki binada önce medrese (Süreyye Efendi Medresesi) olarak açılmıştır. Müdürü Hilmi Bey'dir. Hilmi Bey, Daru'l Fünun Edebiyat şubesi mezunlarından. Şamda Daru'l Muallimin müdür yardımcısı iken Maarif nezareti tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Seferberlik dolayısıyla yurda dönmüş, Bolu'ya Daru'l Muallimin Müdürü olarak atanmıştır. Sultanide bir süre Almanca muallim vekilliği de yapmıştır.⁷⁹

⁷⁸ Ata, *a.g.m.*, s.38; Birgören (haz.), *a.g.e.*, s.50.

⁷⁹ Konrapa, *a.g.e.*, s.617.

Dört yıllık olarak düşünölen Bolu Daru'l Muallimini Hisartepe'de 1914–1915 öğretim yılında yatılı olarak öğretime açılmıştır. Başlangıçta sadece birinci ve ikinci sınıfları bulunan okulun ilk müdürü Rahmi Bey'dir.⁸⁰

1916 yılı Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Bolu Daru'l Muallimin'in yönetim ve öğretim kadrosu ile okutulan dersler şu şekilde idi:⁸¹

İdari Memurları:

Müdür	: Muvahhit Zeki Bey
Müdür Yardımcısı	: Ali Murtaza efendi
Katip ve Hesap Memuru	: Fuat efendi
Anbar Memuru	: Muharrem Efendi
İmam	: Hafız Atıf Efendi

Muallimler:

Fenn-i Terbiye, Ahlak Muallimi	: Muvahhit Zeki Bey
Türkçe Muallimi	: Ali Murtaza Efendi
Ulum-ı Riyaziye Muallimi	: Faik Bey
Ulum-ı Kimya Muallimi	: Şerafettin Bey
Ulu mu Tabi' iye Muallimi	: Münhaldır
Tarih ve Coğrafya Muallimi	: Faik Bey
Lisan-ı Ecnebiye Muallimi	: Münhaldır
Kur'an-ı Kerim ve U lum-ı Diniye M.:	Hafız Arif Efendi
Ziraat Muallimi	: Kostaki Efendi
Resim Muallimi	: Lüt fi Efendi
El İşleri Muallimi	: Münhaldır
Terbiye-i Bedeniye Muallimi	: Cemal Efendi
Musiki ve Hat Muaalimi	: Münhaldır

Bolu Daru'l Muallimin'in öğretim kadrosu ile okutulan derslerine bakıldığında hem dini hem de pozitif bilimlerin bu okulda öğretildiği görölmektedir.

Bolu Daru'l Muallimin'in lağvından sonra aynı binada Daru'l Muallimat kurulup birkaç devre öğretim vermişse de Mutasarrıf Ali Seydi Bey'in isteği üzerine

⁸⁰ Kılıç ve diğ erleri (haz.), a.g.e., s.397; 1967 Bolu İl Yıllığı, s.243.

⁸¹ Birgören (haz.), a.g.e., s.49–50.

1916–1917 ders yılında kapatılmıştır. Bir tek öğretmen yetiştirmeye muvaffak olamayan bu okulun müdürleri sırasıyla; Rahmi, Hilmi ve Muvahhit Zeki Beylerdir. Bolu erkek Öğretmen Okulu olarak ise 1948’de ortaokula ait binada öğretime başlamış ve bu 1961’e kadar sürmüştür. 1965–66 ders yılında Ankara yolu üzerindeki binasına taşınarak öğretime devam etmiştir.⁸²

Maarif İdaresi köylere kadar eğitimi götürmek amacıyla gezici iptidai muallimleri görevlendirmiştir. 1916 Müstakıl Bolu Sancağı Salnamesi’ne göre gezici iptidai muallimleri aşağıda gösterildiği gibidir.⁸³

Terbiye-i Bedeniye Muallimi	: Cemal Efendi
Resim ve El İşleri Muallimi	: Hasan Efendi
Musiki Muallimi	: Münhaldır

Maarif İdaresi tarafından köylere kadar giden bu gezici öğretmenler branşlarından da görüldüğü gibi beden terbiyesi (beden eğitimi), resim, el işleri ve musiki gibi dersleri köylere kadar götürmüşlerdir.

1.2.3.11. Bolu Sanayi Mektebi

Osmanlı Devleti’nin son dönemi’nde sanayi alanında da bazı adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu alanda eleman ihtiyacının karşılanması amacıyla sanayi mektepleri açılmıştır. Öğretim süresi 5 yıl olan bu mekteplerde demircilik, marangozluk, terzilik, ayakkabıcılık gibi meslekler öğretilmiştir. Dershanelerde verilen teorik bilgiler atölyelerde uygulama alanına dökülmüştür. İlk yılı bitirenlere çıraklık, ikinci, üçüncü ve dördüncü yılı bitirenlere kalfalık, beşinci yıllara bitirenlere ustalık belgesi verilmiştir. Fakir ve kimsesiz çocukların ilgi gösterdiği bu okullarda öğrencilere, sınıflarına göre gündelik de verilmiştir.⁸⁴

Bolu’nun son mutasarrıfı ve ilk valisi olan Ahmet Fahrettin Beyin çabalarıyla yatılı bir sanayi mektebi açılmıştır. Mektep yaklaşık yirmi bin liraya mal olmuştur. Cumhuriyete yakın dönemde açılan bu okulun binası, hükümet konağının karşı tarafında, bugünkü Kızılay Hamamı ile Anıt Park arasında idi. Okul, 23

⁸² Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.397; 1967 Bolu İl Yıllığı, s.243.

⁸³ Birgören (haz.), *a.g.e.*, s.50.

⁸⁴ Bolu 1998 İl Yıllığı, s.257.

dershane ve imalathaneden oluşmuştur. Etrafı açık olup mektebe tahsis edilen bir de sebze bahçesi vardı. Okul müdürlüğünü ise Lütfü Bey yapmıştır.⁸⁵

1.2.3.12. Kız Sanayi Mektebi

Kız Sanayi Mektepleri, kız çocuklarına okuma-yazma, hesap, tarih, coğrafya, Kur'an, dini bilgiler gibi derslerle birlikte dikiş, örgü, resim, çiçek nakış derslerinin verildiği meslek okullarıdır. Aynı okullarda yetişkinlere de uygulamalı dersler gösterilmiştir. 1922–1923 ders yılında Bolu'da açılan Kız Sanayi Mektebi, daha önce öğretmen okulunun bulunduğu binada öğretime başlamıştır. İlk müdürünün Edibe Hanım olduğu bilinen rüştiye seviyesindeki bu okul, ilkokul programını da kapsayacak şekilde öğretim vermiştir.⁸⁶

1.3. Maarif Teşkilatı

Bolu'da eğitim ve öğretim işleri 1870'li yıllara kadar mahalli imkânlarla yürütülmüştür. Medrese ve okullar ya bağlı bulundukları vakıflar aracılığıyla ya da mahallede oluşturulan komisyonlarca idare olunmuşlardır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanmasından sonra eğitim ve öğretim işlerini yürütecek bir kurum oluşturulmuştur. Başlangıçta idadi müdürlüklerince yürütülen eğitim işleri, vilayetlerde maarif müdürlüklerinin kurulmasıyla, bağlı bulunan Kastamonu müdürlüğünce idare olunmaya başlanmıştır. İlk mekteplerin işleri ise mülki amirlerin başkanlığında, okul müdürlüklerinden oluşan bir komisyon tarafından yürütülmüştür. 1908 yılında Kastamonu vilayetinden ayrılarak müstakil bir mutasarrıflık haline gelen Bolu'da maarif müdürlüğü kurulmuş ve Hayri Bey ilk maarif müdürü olmuştur. Maarif müdürlüğünün 1911 yılında kaldırılmasıyla bu görevi tekrar idadi müdürleri yürütmeye başlamıştır. Maarif müfettişliği adıyla 1914 yılında yeniden kurulan edilen teşkilatın başına Sermet Bey müfettiş olarak atanmış, aradan 5–6 ay geçmeden tekrar maarif müdürlüğü açılmıştır. Bu süre zarfında görevi üstlenen

⁸⁵ Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.319.

⁸⁶ Bolu 1998 İl Yıllığı, s.258.

insanların gayretleriyle Bolu merkez ve kazalarında çok sayıda yeni okul açılmış ve bu okul açma çalışmaları Cumhuriyet'e kadar sürmüştür.⁸⁷

1916 yılı Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Maarif Dairesi Müdürü; Sami Bey, Başkâtip; Tahir Bey, İkinci Kâtip; Süleyman Efendidir.⁸⁸

1916 yılı Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre iptidai mektepleri encümen heyeti ile müfettişleri aşağıda gösterildiği gibidir.⁸⁹

Encümen Heyeti:

Birinci Başkanı	: Zat-ı Ali-i Mutasarrıfı
İkinci Başkanı	: Maarif Müdürü Sami Bey
Aza	: Sıhhiye Müdürü Fahri Bey
Aza	: Sadık Efendi, İsmail Efendi
Aza	: Darü'l Muallimin Müdürü Zeki Efendi
Aza	: İptidai Müfettişi Garip Bey
Aza ve katip	: İttihat ve Terakki Mektebi Başmuallimi Eyüp Sabri Efendi

Müfettişleri:

Müfettiş	: Garip Bey
Müfettiş	: Nihat Bey

İptidai Mektepleri encümen heyetinin birinci başkanlığını Bolu mutasarrıfı, ikinci başkanlığını ise maarif müdürü yapmıştır. Encümen heyeti üyeleri ise genellikle mektep müdürleri olmuştur.

⁸⁷ *Bolu 1998 il Yıllığı*, s.248.

⁸⁸ **Birgören (haz.)**, *a.g.e.*, s.40.

⁸⁹ **Birgören (haz.)**, *a.g.e.*, s.49.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASI ve BOLU

2.1. Milli Mücadele Dönemi'nde Eğitim İle İlgili Gelişmeler

TBMM, 23 Nisan 1920 tarihinde açıldıktan hemen sonra, bir hükümet oluşturarak "Misak-ı Milli" sınırları içinde kalan toprakların yönetimini derhal üzerine almıştır. Ordu birlikleri süratle TBMM hükümetlerinin yanında yer almış, diğer mülkî yönetim birimleri ise İstanbul Nezaretleri ile Ankara Vekâletleri arasında kalmıştır. Ama Anadolu hareketinin gelişim süreci içinde ve vekâletler örgütlenmelerini tamamladıkça, Ankara'nın yanında yer almışlardır. Orduyu ve milis kuvvetlerini yanına alan Mustafa Kemal Paşa, Anadolu halkını da tam olarak İstiklâl Savaşına inandırmak ve Ankara hükümetlerinin yanında yer almalarını sağlamak için öğretmenlere ve eğitime çok önem vermiştir. Savaşın en çetin olduğu dönemlerde Mustafa Kemal maaşını alamayan öğretmenlerin durumlarıyla ilgilenmiş, Maarif Müdürlüklerine ve vilâyetlere yazılar yazmış, Anadolu öğretmenlerini örgütlemiş, onlara bir Maarif Kongresi toplattırarak, toplantının açış konuşmasını yapmıştır. Maarif Vekâleti vilâyetlerden eğitim alanında çalışanların sicillerini istemiş, Avrupa'daki öğrencilerin harcamalarını üstlenmiş ve bakanlık örgütünü genişleterek "Birinci Heyet-i İlmiye" adı altında, Türkiye'nin o zamana kadarki en büyük ve en ciddî eğitim toplantısını yaptırmıştır. Bu gibi çalışmalarla, hazırlık döneminde Anadolu eğitimi başarılı bir şekilde Ankara'ya bağlanmış ve fikrî yönden de eğitim devrimlerine hazır hale gelmiştir.¹

2.1.1. Maarif Kongresi

Ankara'da 15 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresi, yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getiren kongredir. Kongreye Mustafa Kemal Paşa, cepheden gelerek kongreyi açmış ve çok önemli bir açış konuşması yapmıştır. Ayrıca öğretmenlerin teker teker elini sıkırmıştır. Kongrenin açılışına dair Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi de uzun bir başyazı ayırmış, daha önceki

¹ **Mustafa Ergün**, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982, s.32-33.

İnönü Savaşını ve başlamak üzere olan Sakarya Savaşını kastederek, şunları yazmıştır: “Mustafa Kemal Paşa, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun gelecek vazifesiyle meşgul bulunuyor. Bu asil ve yüce örnek Türk Tarihi’nin benzeri ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır.” Kuşkusuz bu durum dünya tarihinde de benzeri belki bulunmayan bir örnektir.²

Kongrede Mustafa Kemal Paşa, Türkiye’nin Milli Eğitimi’nin kurulmasını istemiş ve Milli Eğitimi şu sözleriyle açıklamıştır:

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğudan ve Batıdan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, milli ve tarihi özelliğimizle uyumlu bir kültür anlıyorum.”³

Mustafa Kemal Paşa, çocuklara ve gençlere; “Onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çatışan bütün yabancı unsurlarla mücadele lüzumu ve milli fikirleri kendinden geçerek her zıt fikre karşı şiddetle ve fedakarca koruma gereği telkin edilmelidir.” diyerek onlara neler öğretilmesi gerektiğini de bu kongrede belirtmiştir. Öğretmenleri ise, “gelecekteki kurtuluşun saygıdeğer öncüleri” olarak tanımlamıştır.⁴

Maarif Kongresi, önceden kararlaştırıldığı kadar bir süre çalışmadığı gibi, gündemdeki konuların hepsini inceleyememiş, incelenen konular da yeterli bir derinlikte ele alınamamıştır. Bunun nedeni, savaşın bütün şiddetiyle devam etmesi olmuştur. Ancak bu şartlara rağmen ilk ve orta öğretime ilişkin önemli konular tartışılmıştır. Ayrıca Kongre, Cumhuriyet dönemi eğitim politikasının temellerinin atıldığı bir kongre olması açısından oldukça önemlidir.⁵

² Akyüz, a.g.e., s.320.

³ *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt:1, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1946, s.4.

⁴ Akyüz, a.g.e., s.321.

⁵ Gös. yer.

Maarif kongresinin asıl önemi, bir ölüm-kalım savaşı sırasında Ankara’da öğretmenlerin bir araya getirilmesi ve eğitimin amaçlarının tartışılmasıdır.⁶

2.1.2. Heyet-i İlmiyeler

Heyet-i İlmiyeler, eğitimin niteliğini değiştirmek amacıyla eğitim politikasının belirlendiği, eğitim meselelerinin, tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve belli bir uygulama gücü olan ilmi toplantılardır. Bu toplantılar, Cumhuriyetin ilanının birkaç ay öncesinden başlamak üzere 1926 yılına kadar üç defa toplanmıştır.⁷

Aşağıdaki tabloda Heyet-i İlmiyeler ve ele alınan konular gösterilmiştir.⁸

Tablo IV: Heyet-i İlmiyeler

Sayısı	Tarih	Ele Alınan Temel Konular
I.	Temmuz–1923	- İlköğretimin 6 yıla çıkarılması, - İlkokul 1. ve 2. sınıfların 30’u, diğerlerinin 40’ı aşmaması, - Zorunlu eğitim yaşındaki çocukların yabancı okullara gidemeyecekleri, - Küçük köyler için yatılı bölge ilkokulları açılması, - Din dersleri öğretmenlerinin seçiminde, öteki öğretmenler gibi bazı şartlar aranması, - Sultanî adının Liseye çevrilmesi.
II.	Nisan–1924	- İlköğretimin 5 yıla indirilmesi, - Liselerin 6 yıl olması (3 yıl kısm-ı evvel, 3 yıl kısm-ı sani), - Öğretmen okullarının 5 yıla çıkarılması, - Ders kitapları.
III.	Aralık 1925 - Ocak 1926	- Öğretmenlerin özlük hakları, - Liselerin belirli merkezlere toplanması, - Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması.

Temmuz 1921’deki Maarif Kongresi dışında, ilk kez benzer bir toplantı 1. Heyet-i İlmiye adıyla Temmuz 1923’te, ikincisi Nisan 1924’te, üçüncüsü Aralık 1925-Ocak 1926’da yapılmıştır. 1926 yılında Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması üzerine bu tür çalışmaların yapılması görevi bu daireye verilmiştir.⁹

⁶ TC Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, *Milli Eğitim Şuraları (1939–1993)*, Ankara: MEB Basımevi, 1995, s.6.

⁷ *Milli Eğitim Şuraları (1939–1993)*, s.7.

⁸ Akyüz, a.g.e., s.402.

⁹ Akyüz, a.g.e., s.401.

Bundan sonra Türk eğitim sistemine en geniş anlamda yön vermek amacıyla görüş ve önerilerin sunulup tartışıldığı ve kuruluşu, çalışmaları kanunla düzenlenen “Millî Eğitim Şûraları” adı altında ilki 1939 yılında sonuncusu ise 2006 yılında olmak üzere on yedi şûra düzenlenmiştir. Şuralar, kanunun öngördüğü bir düzenlilik içinde toplanamamıştır. Şuralar, Bakanlığın danışma organı olmuştur.¹⁰

2.2. Eğitim Alanında Yapılan İnkılâp ve Gelişmeler

Cumhuriyet’in ilânını izleyen 1923–24 öğretim yılında Türkiye’nin nüfusu yaklaşık 11–12 milyon kadardır. Bu nüfusun ancak % 10’u ve kadın nüfusunun ise ancak % 3’ü okuryazardı. Türkiye’de 4894 ilkokul, 72 ortaokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksek okul olmak üzere toplam 5062 öğretim kurumu bulunuyordu. Bu okullarda görevli öğretmen ve öğretim üyesi ise ilkokulda 10238, ortaokulda 796, lisede 513, meslekî teknik öğretimde 64 ve yüksek öğretim kurumlarında 307 olmak üzere toplam 11918 kişi idi. Öğrenciler ise ilkokullarda 341941, ortaokullarda 5905, liselerde 1241, meslek okullarında 6547 ve yüksek öğretimde 2914 olmak üzere toplam 358548 kişiden oluşmaktaydı. Eğitimin bu çok düşük sayısal özelliklerinin yanı sıra eğitimin niteliksel (kalite yönünden) özellikleri de pek iç açıcı bir durum göstermemiştir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu meslekî formasyondan geçmemiş, eğitim ve öğretimin bilimsel yöntemlerini öğrenerek yetişmemiştir. Öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere neredeyse okuryazarlığı iyi durumda olan herkesin öğretmen olarak görevlendirilmesi bir zorunluluk olmuştur.¹¹

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda ulusal eğitimin birkaç önemli sorunu vardır. Bunlar; düşünsel temelin oluşturulması, sistemleştirme ve modelleştirme, kaynak yaratma ve öğretmen sağlama idi. Ulusal eğitimin düşünsel temelini oluşturacak elde önemli veriler bulunuyordu. Yeni rejimde devrim yasaları ile eğitimde bilimsel tekel kurulmuş, ulusal eğitim tek erkte toplanmıştı. Ulusal

¹⁰ Akyüz, a.g.e., s.401-402; **Millî Eğitim Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı**, 2001 Yılı Başında *Millî Eğitim*, MEB yayınevi, Aralık 2000, s.29; <http://www.meb.gov.tr/stats/ist2001/bolum3s1.htm>, 2008.

¹¹ **Galip Karagözoğlu**, “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 2, S.4, Kasım 1985, s.196–197.

eğitimin kuruluş ilkeleri de belirlenmiştir. Ülke de az sayıda da olsa, çağdaş eğitimbilimi izleyebilen eğitimci bulunuyordu. Ancak, Cumhuriyet eğitimi için bunlar yeterli görülmemiştir. Çağdaş dünyada eğitimdeki son gelişmelerin yeniden incelenmesi düşünülmüş ve bunun için değişik yöntemlere başvurulmuştur. Öncelikle tanınmış eğitimbilimciler Türkiye'ye çağırılmıştır. Türkiyeli eğitimciler başka ülkelerde gelişen eğitim olaylarını ve onların sistemlerini araştırmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda 1924–1934 yılları arasında Avrupa ve Balkan ülkelerinin, Sovyetler Birliği'nin ve Japonya'nın eğitim sistemleri ve eğitim hareketleri incelenmiştir. Elde edilen veriler Maarif Vekâleti Mecmuası (1925–1937) ile Terbiye Mecmuası'nda ya da kitap halinde yayımlanarak eğitimci ve öğretmen kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Bu veriler, Bakanlığın 1923–1934 yılları arasında düzenlediği geçici ve sürekli toplantılarda da değerlendirilmiş ve bunlardan başarılı sentezler elde edilmiştir. Bu sentezler, Türk uzmanlarımızca yapılmış ve yaşama geçirilmiştir. Devrim yasaları ışığında çıkarılan örgüt ve sistem yasaları, ulusal eğitimde kurumsallaşmayı da kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köylünün üzerindeki yük olan Aşar Vergisi'nin kaldırılması da eğitime gerçekçi kaynaklar bulmaya yöneltmiştir.¹²

2.2.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Osmanlı Devleti, modernleşme çalışmalarına başlarken eski kurumlarına dokunmadan, onların yanı sıra Batılı kurumları kurup desteklemeye başlamıştır. Bu, hemen her alanda böyle olduğu gibi eğitim alanında da yaşanan eski-yeni ikiliği çok daha çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Askerî okular tarzında kurulan Batı örneğinde eğitim kurumları iyice yerleştikten sonra, XIX. yüzyılın ortalarına doğru Batı örneğinde ilk sivil okullar kurulmaya başlamıştır. İlk kurulan Batı tipi okullar, Fransız örneğine göre örgütlenen Osmanlı devlet dairelerine memur yetiştirmek için açılmıştır. 1845'ten itibaren de Osmanlı eğitim sistemi, Batı eğitim sistemlerine göre ilk, orta ve yüksek öğretim kademeleri olarak örgütlenmeye başlamış; sıbyan

¹² Altunya, *a.g.e.*, s.25-26.

mekteplerini ilköğretim düzeyi kabul edip, orta ve yüksek öğretim kademelerini kurma çalışmalarına başlamıştır.¹³

Osmanlı eğitiminde, batılılaşmayla başlayan batı tarzı okulların yaygınlaşması klasik Osmanlı eğitim kurumları arasında çatışma ve eğitimde ikililiğe neden olmuştur. Eğitimde oluşan bu ikiliğe son vermek için Mustafa Kemal Paşa, çözüm yolları aramaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1924'te TBMM'nin açış konuşmasında öğretimin birleştirilmesi konusunda şunları söylemiştir:

- 1- Ulus, Cumhuriyetin bugün ve gelecekte bütün saldırılardan kesin olarak ve sonsuzca korunmasını istemektedir. Ulusun isteği, “Cumhuriyetin, hiç zaman geçirilmeden, denenmiş ve tanıtlanmış olan bütün ilkelere dayandırılması” diye anlatılabilir.
- 2-Ulus, kamuoyunun saptanan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin uygulanmasını istediğinden, bunun zaman geçirmeden yerine getirilmesi gereğini görüyoruz.
- 3-Müslümanlığı, yüzyıllardan beri, yapılageldiği üzere bir siyasi aracı olarak kullanılmaktan kurtarmanın ve yüceltmenin çok gerekli olduğu gerçeğini de görüyoruz.¹⁴

Halk Fırkası'nın 2 Mart 1924'teki toplantısında da Meclis'e sunulacak Şer'iyе ve Evkaf Vekâletlerinin lağvı ve Tevhid-i Tedrisat Kânunu tartışılmıştır. Son yasa taslağı madde madde görüşülerek, gerekli değişiklikler yapılmış ve kabul edilmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde ise TBMM, Şer'iyе ve Evkaf Vekâletlerini kaldıran yasayı kabul ettikten sonra, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu görüşmeye başlamıştır. Yasa tasarısını sunanlar, bunun Tanzimat'tan beri süregelen, iki eğitim, değişik fikir ve duyguda iki insan problemini çözeceğini, eğitim sisteminin artık bir ulus yetiştireceğini söylemişlerdir.¹⁵

3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı yasa, o dönemde, Türkiye'de gerek örgüt, gerek personel kadroları bakımlarından, gerek bütçe, gerek denetimleri yönünden

¹³ Ergün, a.g.e., s.49

¹⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C. 2, 7. b., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1967, s.848-849; İsmet Zeki Eyüpoğlu, *Nutuk*, 2. Baskı, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999, s.742.

¹⁵ Ergün, a.g.e., s.49.

değişik bakanlıklara bağlı olarak çalışan öğretim kurumlarını, bağlı bulundukları Bakanlıklardan alarak, tek bir merkezden yönetilmek üzere “Maarif Vekâletine” yani Milli Eğitim Bakanlığına bağlamıştır. Bu yasa ile dini eğitim yapan okullar ve medreselerin varlığı son bulmuştur. Yasada bunların kapatılmasını öngören bir hüküm yoktur, yasa sadece bu kurumların Eğitim Bakanlığına devredileceğini göstermektedir. Ancak yasanın dördüncü maddesi, yüksek diyanet uzmanlarını yetiştirmek üzere Üniversitede bir İlahiyat Fakültesi kurulacağını ve imam hatip gibi din adamlarının yetiştirilmesi için de ayrı okullar açılacağını belirtmiştir. Böyle olunca medreselere gerek kalmamıştır. “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” mevcut okul ve medreselerin kapatılmasını zımnen emretmiştir.¹⁶

Öğretimin birleştirilmesi anlamına gelen bu yasanın iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesidir. Yasanın ikinci önemli özelliği eğitim alanında lâikliğin eyleme dönüştürülmesidir. Yasa ile şu düzenlemeler getirilmiştir.¹⁷

1.Şer’iye ve Evkaf Vekâleti ya da özel vakıflarca yönetilen tüm medrese ve mektepler Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.

2.Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinden mekteplere ve medreselere ayrılan para, eğitim bütçesine geçirilmiştir.

3.Bakanlığa yüksek din uzmanları yetiştirmek için Dârülfünunda bir ilâhiyat fakültesi, imam ve hatip yetiştirmek içinde ayrı okullar açılmıştır.

Cumhuriyet yöneticileri, bu kanunu sadece mektep-medrese ikiliği ortadan kaldırmak için kullanmamışlar, bundan aynı zamanda yabancı okulları ve cemaat okulları denetim altına almak açısından da yararlanmışlardır. Cumhuriyet kendi okullarında hiç ödün vermeden uyguladığı laiklik ilkesini bu okullarda da uygulamıştır.¹⁸

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Bolu’daki tüm okullar da Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır. Yasa doğrultusunda dini eğitim devletin kontrolüne

¹⁶ **Ayferi Göze**, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi*, Genişletilmiş 4. b., İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım, 1993, s.465-467.

¹⁷ **Milli Eğitim Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı**, *2001 Yılı Başında Milli Eğitim*, MEB Yayınevi, Aralık 2000, s.29; <http://www.meb.gov.tr/stats/ist2001/bolum3s1.htm>, 2008.

¹⁸ **İlhan Tekeli**, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumları’nın Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s.660.

alınmış bu doğrultuda ülke genelinde olduğu gibi Bolu’da da İmam Hatip yetiştirmek için İmam Hatip mektepleri açılmıştır.

2.2.2. Medreselerin Kapatılması

TBMM, 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Yasası’nı görüşmeye başladığında yasa tasarısını sunanlar, bunun Tanzimat’tan beri süregelen, iki eğitim, değişik fikir ve duyguda iki insan problemini çözeceğini, eğitim sisteminin artık bir millet yetiştireceğini söylemişlerdir. Mecliste kabul edilen yasanın ikinci maddesiyle Şer’iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bütün medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devredilip bağlanmıştır. Medreselerin kapatılması gençlerin gerçek gelişmelerine engel olan zararlı eğitim, inanç ve bâtıl fikirlerin de kaldırılmasıdır. Medreseler bu ülkede millî menfaat, millî duygu ve bilince daima yabancı kalmışlar ve ülkenin yabancı okullarla dolmasına engel olamamışlardır. Bu yabancı okullar, medreselerin bıraktığı boşluklardan yararlanarak Türkiye’ye yerleşmişlerdir. Bu arada medreselerin kapatılması gerek Meclis’te, gerekse bazı basın organlarında sert eleştirilere uğramıştır. Muallimler Birliği’nde 1925’te bir konuşma yapan İsmet Paşa, bu yasayı hazırlayıp kabul ederken bunun yanlış yorumlanacağını, dinsizlik suçlamasına uğrayacaklarını, halkın tahrik edileceğini ve bunu bildiklerini söylemiştir. İsmet Paşa, Türk milletinin eline büyük bir fırsat geçtiğini gelecekte gene savaş olacağını, onun için kafaları geçmişin demir çemberi içinde kilitlemeyeceklerini söylemiştir. Medreselerin asıl durumu, bütçe konuşmaları ve bütçe kanunu ile belirlenmiştir. Meclis, Maarif Bakanının uzun açıklamalarından sonra medreseler hususunda bir tahsisat koymayarak medreselerin lağvını resmen kabul etmiştir.¹⁹

Medreseleri kapatılıp bunların Milli Eğitim Bakanlığına devri ile medreselerde kayıtlı 18 bin, gerçekte, 6 binin üstünde öğrencinin bulunduğunu, kayıt belgesini alan devamsız öğrencilerin bakkallık ve esnafılık yaptıklarını, zamanın Maarif Vekili Vasıf Bey, 1934 bütçe konuşmalarında belirtmiştir.²⁰

¹⁹ Ergün, *a.g.e.*, s.49-53.

²⁰ Şevket Gedikoğlu, *Kemalist Eğitim İlkeleri, Uygulamalar*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976, s.46.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden başlayarak Cumhuriyet'in ilanına kadar faaliyetlerini sürdürmüş olan Bolu medreseleri bu kanun ile kapatılmışlardır. Medreselerin eğitim yaptığı binalar da Maarif Vekâleti'ne (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlanmıştır.

2.2.3. Harf İnkılâbı

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de okuma-yazma oranı %10 bile değildir. Okuma-yazma bilmek, ayrıcalıklı bir durum haline gelmiştir. Cumhuriyet'in ilk beş yılında eğitim alanında birçok inkılâp gerçekleştiği halde, okuma-yazma oranı fazla değişmemiştir. Bunun en önemli sebebi, Osmanlı alfabesinin kullanılmasıydı. Meşrutiyet döneminden itibaren bu konu ele alınmış ve bazı iyileştirme çabaları olmuşsa da hiç kimse, köklü bir yenilik yapmaya cesaret gösterememiştir. Ancak, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk toplumunda bir harf inkılâbının yapılması gerektiği görüşü, Cumhuriyet'ten önceki yıllara dayanmaktadır.²¹

Cumhuriyet kurulmadan önce Mustafa Kemal Paşa, Arap harfleriyle okuyup yazma zorluğunun bilincinde olarak, 1919 yılında, Erzurum'da bulunduğu sırada Mazhar Müfit (Kansu) Bey'e, zaferden sonra hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağını ve başka inkılâplarla birlikte Latin harflerinin de kabul edileceğini not ettirmiştir. Harflerle ilgili tartışmalar, Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin kabul edilmesinden sonra daha da artmıştır. 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde işçi delegelerinden İzmirli Nazmi Bey ile iki arkadaşı “Latin Harflerinin Kabulü” konusunda bir önerge vermişlerdir. İşçi kuruluşlarından gelen bu önerge, genel kurulda okutturulmamıştır. Daha sonra Kongre Başkanı Kâzım Karabekir Paşa bir demeç vererek bu girişimi kınamış ve Latin harflerini kabul etmeyi Hıristiyanlaşmakla eşit görmüştür.²² Kazım Karabekir Paşa, konu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Bu düşünce Avrupa'da başladı. Güya bizim İslâm harflerimiz yetersizmiş. O halde Latin harfleri alınmalıymış. Orada bazı

²¹ Zeynep Korkmaz, “Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri” *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Ankara: ATAM Yayınları, 1995, s.215–240.

²² Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*, Ankara: (y.y.), 1988, s. 131.

arkadaşlarımız bu düşüncenin savunucusu oldular. Ama sonuçta bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular. Bu düşüncenin korkunç bir felâket olduğunu Arnavut ulusu da geç olarak anladı. Ne yazık ki, Azerbaycanlı arkadaşlarımız da bu felâkete bugün düştü. Bu konuda özel olarak bizden de fikir soranlar oluyor. Biz bunun korkunçluğunu ve bu harflerin değiştirilmesinin yeryüzünde yaşayan 350 milyon Müslüman’a ait olduğunu söyledikse de onlar anlaşılmaz harf şekillerini kabul etmeye doğru yürüdüler. Arkadaşlar, bugün hangi yabancı ile görüşseniz ilk işiteceğiniz sözler: ‘Türkçe çok güzel bir dildir, kolaydır. Fakat harfleri kötüdür’ (olur). ...Ben bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilâli içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilir mi? Bu kabul edildiği gün ülke karışır. Her şeyi bir yana bıraksak, bizim kütüphanelerimizi dolduran kutsal kitaplarımız, tarihimiz ve binlerce cilt eserimiz bu dille yazılmışken büsbütün başka bir şekilde olan bu harfleri kabul ettiğimiz gün, en büyük felâketle bütün Avrupa’nın eline güzel bir silah verilmiş olacak; bunlar İslâm âlemine karşı, ‘Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır’ diyeceklerdir. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytanca düşünce budur... Sonra bizim dilimizi terennüm edecek hiçbir Latin harfi yoktur...’²³

Kâzım Karabekir Paşa’nın bu açıklamasından cesaret alan Latin harflerinin karşıtları çoğalmış buna karşı olarak da Latin harflerini savunanlar da çıkmıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği’ndeki Türk Cumhuriyetleri 1926’da Latin alfabesinin kabulüne karar vermişler ve bu da Türkiye’deki tartışmalara bir ivme kazandırmıştır.²⁴

Türkiye Muallimler Birliği’nin 1925 ve 1926’da yaptığı anketlerden öğretmenlerin büyük bir kısmının Latin harflerinin kabulüne karşı olduğu görülmüş sadece Arap harflerinin ıslahını ve imlanın kolaylaştırılmasını istemiştir. Fakat 1928

²³ M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, (t.y.), s.43–44.

²⁴ Ülkütaşır, *a.g.e.* s.43-44; Zürcher, *a.g.e.*, s.274.

Ağustosundan itibaren Latin harflerinin kabul edileceği artık anlaşılınca Ankara’da toplanan öğretmenler kendileri ve meslektaşları adına şu andı içmişlerdir: “Son Türkü yeni harflerle okutup yazdırıncaya kadar büyük müncinin (kurtarıcının) açtığı bu yeni yolda sebat ile çalışacağız.”²⁵

1928 başlarında Mustafa Kemal Paşa, “Yeni Türk Harfleri” konusunda harekete geçmiş, 8 Ocak 1928’de Mahmut Esat Bey, Ankara Türk Ocağında, Yeni Harfler hakkında bir konferans verirken, 8 Şubat 1928’de İstanbul’da Türkçe hutbe okunmuş, 24 Mayıs 1928’de de Latin rakamları “Türk rakamları” olarak kabul edilmiştir.²⁶

Harf İnkılâbı için hükümetin, aldığı bir kararla 26 Haziran 1928’de “Dil Encümeni” oluşturulmuştur. Bu encümen, alfabe konusunda incelemeler yapmak, çeşitli görüşleri incelemek ve başka milletlerin alfabeleri üzerinde araştırma yapmak amacıyla dokuz kişiden meydana gelmiştir. Bu üyelerin üçü milletvekili, üçü Milli Eğitim Bakanlığı görevlisi, üçü de konunun uzmanıdır. TBMM III. Dönem Bolu Milletvekili Falih Rıfkı Atay, Dil Encümeninin bu çalışmalarında etkin görev almıştır. Encümen Üyeleri, Latin Harflerinin hayata geçirilmesi konusunda hazırladıkları raporda 5 ile 15 yıllık bir geçiş süresinin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Ancak Mustafa Kemal Paşa, en fazla 3 ay gibi kısa bir süreyi yeterli görmüştür.²⁷

17 Temmuz’da Encümende konuşan İsmet Paşa’nın bile bu konuda Mustafa Kemal Paşa kadar cesur olmadığı, Mustafa Kemal Paşa’nın, Arap harflerinden Türk harflerine tam geçiş için altı ayı yeterli bulmasına karşın, İsmet Paşa’nın yedi yıllık bir geçiş dönemine lüzum gördüğü anlaşılmıştır. Fakat Mustafa Kemal Paşa, kararlılık göstermiş ve bu kararlılık içinde 9 Ağustos 1928’de Sarayburnu’ndaki Halk Gazinosu’nda şunları söylemiştir:

“Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Yeni Türk harflerini her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bu vazifeyi yaparken

²⁵ Akyüz, *Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, s.256.

²⁶ İsmet Giritli, “Harf İnkılâbı ve Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.5, S.13, Kasım 1988, s.32–33.

²⁷ Cemal Avcı, *III Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927–1931)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000, s.111–112.

düşününüz ki, bir milletin %10'u, %20'si okuma yazma bilir, %80'i bilmezse bu ayıptır..."²⁸

Artık her yerde yeni harfleri öğrenme, öğretme çabası başlamış, Mustafa Kemal Paşa'nın kaldığı Dolmabahçe Sarayı'nda büyük çalışma salonuna bir "kara tahta" yerleştirilmiştir. Mustafa Kemal'in 23 Ağustos 1928'de Tekirdağ'da yeni harfler üzerinde konuştuğu, memurları tahta başına kaldırarak imtihan ettiği, 13 Eylül'de İsmet Paşa'nın seçim bölgesi olan Malatya'da yeni harfler hakkında bir konuşma yaptığı ve Malatya'ya yola çıkarken; "Bir öğretmen olarak yola çıkıyorum" dediği görülmüştür. Eylül'de Maarif Bakanlığı'nda müsteşarlar toplayarak yeni harflerin uygulanması konusunda konuşmalar yapmış, 29 Eylül'de "Yeni Harfler Marşı" bestelenmiştir. Nihayet 31 Ekim'de Halk Fırkası da yeni harfler üzerinde karara varmıştır. Meclisin 1 Kasım 1928'deki, yıllık toplantısının açış nutkunda Mustafa Kemal, konuyu şu sözlerle özetlemiştir: "Büyük Türk Milletine, onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol dışında, kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır."²⁹

Açılış töreninin ardından toplanan komisyonun hazırladığı tasarı, 1 Kasım 1928 tarih ve 1353 Sayılı Kanun olarak oy birliği ile kabul edilmiş, 3 Kasım 1928 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Ayrıca TBMM, 1 Kasım 1928 günü milletin şükran hatırası olarak Mustafa Kemal'e altın levha üzerine kabartma bir alfabe takdimi hakkında karar almıştır. Böylece 1 Kasım 1928'de 1353 Sayılı Kanun ile, Türk yazısı için, "Arap Harfleri" yerine Latin esasından alınan "Türk Harfleri" kabul edilmiştir.³⁰

Latin harflerinin alınması ve dilin Türkçeleştirilmesi, toplumun çeşitli tabakaları arasında mevcut uçurumu kaldırmış, yazı bilinci, dil bilincini gerektirmiş ve ulusal devletin güçlenmesini, ulusal bilincin gelişmesini sağlamıştır.³¹

Harf İnkılâbı ile Bolu'da okuma yazma çalışmalarına hız verilmiş ve bu doğrultuda "Millet Mektepleri" (Ulus Okulları) açılmıştır. Harf İnkılâbının hazırlanması aşamasında Dil Encümeni'nde üye olan III. Dönem Milletvekili Falih

²⁸ Giritli, *a.g.m.*, s.32-33.

²⁹ Gös.yer.

³⁰ Giritli, *a.g.m.*, s.33-35.

³¹ Göze, *a.g.e.*, s.476.

Rıfık Atay'ın Bolu milletvekili olmasının yeni harflerin Bolu halkına daha çabuk öğretilmesinde olumlu etkisi olduğu düşünülebilir.

2.2.4. İlköğretimde Gelişmeler

İlköğretim; kadın, erkek bütün Türk'lerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir. İlköğretim, okuma-yazma, aritmetik, temizlik, terbiye vb. beceriler kazandırmanın yanında Cumhuriyet vatandaşlarının yetiştirilmesinin eğitimi olarak görülmüştür. Bu ideal doğrultusunda Cumhuriyet döneminde ilköğretimin en kalıcı hedeflerinden biri olmuştur. En çok ilköğretimin modernleşmesine, bütün ülkeye yayılmasına, böylece okuryazar oranının artırılmasına çalışılmıştır. Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, 22 Nisan 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bakanlık bütçesi görüşülürken bu idealini şöyle açıklamıştır:

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti her köyde bir muallim bulunduruncaya kadar bu hedefi uzak tanıyacak ve mutlaka bu hedefe ulaşmak için çalışacaktır. Bir gün Büyük Millet Meclisi karşısında herhangi bir Maarif Vekili mecburi öğrenim çağında bulunan çocuklarımızın hepsini okutmakta olduğunu ve her köyde mektep ve muallim bulunduğunu söylemek bahtiyarlığına kavuşursa o zaman Cumhuriyet, ilköğretimde çizmiş olduğu hedefe varmış olacaktır.”³²

İlköğretilmi yaygınlaştırmak, devletin ortaya koyduğu öğretimin zorunluluğunu gerçekleştirebilmek amacıyla, ilköğretimin zorunluluğu ve devlet okullarında parasız oluşu 1924 Anayasası'nda belirtilmiş ve aynı yıl ilköğretimin süresi 6 yıldan 5 yıla indirilmiştir. Daha sonra 1926'da çıkarılan 789 sayılı “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”la köy okullarının süresi de en az üç yıl olarak saptanmıştır. Ayrıca bu yasa ile, ilkokullar şehir ve kasaba, gündüz şehir ve kasaba yatılı, köy gündüz, köy yatılı okulları olarak dört tipe ayrılmıştır. İlköğretim süresinin değişmesi, ilkokul tiplerinin artırılması yeni önlemlerin alınmasını gerektirmiştir.

³² *Milli Eğitim Hareketleri (1927–1966)*, Yayın No:517, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1967, s.9; CBMEB, *Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, s.406.

Önce öğretim programı, kentler için beş, köy okulları için üç yıla göre düzenlenmiştir. Zaman zaman bu programlarda değişiklikler yapılmış, en uzun ömürlüsü 1936'da düzenlenen program olmuştur.³³

İlköğretimde asıl karşılaşılan güçlükler öğretmen, okul binası ve öğretim araçları gibi kaynakların sağlanmasında ve ödenek yetersizliğinde olmuştur. Bu tür olanakların sağlanması için 1925'te "Okul Vergisi Kanunu", 1927'de "Maarif Vergisi Kanunu" çıkarılmıştır. Bu yasalar ile ilköğretim giderlerine halkın katılması öngörülmüştür. Ancak uygulamada görülen aksaklıklar ve haksızlıklar nedeniyle bu yasalardan vazgeçilmiştir. Yeni bir yasayla 1935'te arazi ve bina vergileri, bunlardan alınan buhran vergisi özel idarelere bırakılmıştır. Alınan bu önlemlerle, ilköğretimin okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında artışlar olmuş, bir ölçüde zamanın koşullarına göre bir gelişme elde edilmiş; ama ilköğretimi gerektiği kadar yayma ve özellikle köylere götürme olanakları sağlanamamıştır.³⁴

İlköğretimde diğer bir gelişme de 1926 yılında her düzeydeki öğretimden her türlü ücret alınmasının kaldırılması olmuştur. Fakat 1948'e değin ilköğretim giderleri ve ilkokul öğretmenlerinin maaşları il özel idareleri bütçelerinden karşılanmıştır. Bu idareler, az bütçeleriyle bu çok önemli kamu hizmetinin giderlerini gereği gibi karşılamaktan uzak kalmışlardır. Böylece, okullar araç, gereçsiz, öğretmenler de sık sık aylarca maaşsız kalmışlardır. Bu yüzden ilkokul öğretmenliği ekonomik bakımdan güven vermeyen bir meslek olarak görülmüş, meslekten ayrılmalar ve sızlanmalar yıllarca en önemli öğretmen sorunları olmuştur. Bu durum ancak 1948'de tüm ilköğretim giderleri ve ilkokul öğretmenlerinin maaşları devlet bütçesi içine alınmasıyla son bulmuştur. 1929 tarihli İlk Mektepler Talimatnamesine göre ilköğretimin amaçları belirlenmiştir. Temmuz 1939'da I. Eğitim Şurası'nda tüm köy okulları 3 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır.³⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında köylerin çoğuna uzun yıllar okul yapılamamış, öğretmen sağlanamamıştır. Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın Mayıs 1936'da TBMM'de söylediğine göre o yıllarda 40 bin köyden 35 bininde okul ve öğretmen yoktur. Okulu olan köylerin bazılarında da ilköğretim ancak 3 yıl sürelidir. Bu durum

³³ Akyüz, *a.g.e.*, s.346; Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.54.

³⁴ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.55-56.

³⁵ Akyüz, *a.g.e.*, s.346-351.

bize, ilkokulların kırsal çevrede yeterli sayı ve niteliğe ulaşmaktan çok uzak kaldığını göstermektedir. Temmuz 1939'da I. Eğitim Şurasında tüm köy okullarının öğretim süresi 5 yıla çıkarılmıştır.³⁶

Cumhuriyet döneminde, ilköğretimin üzerinde oldukça durulmuştur. Çünkü ilköğretim inkılâpları, laikliği topluma benimsetecek, özellikle kırsal kitlelerin davranışlarını değiştirecek bir araç olarak görülmüştür. Cumhuriyetin ilanından 1941 yılına kadar okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında büyük artışlar yaşanmıştır. Aşağıdaki tabloda 1923–1924 öğretim yılından 1940–1941 öğretim yılına kadar Türkiye genelinde ilköğretim okullarında okul, öğrenci ve öğretmen sayıları gösterilmiştir.³⁷

Tablo V: Türkiye Geneli İlköğretim Okullarında Gelişme (1923–1941)

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1923–24	4894	273107	62954	341941	9021	1217	10238
1930–31	6598	315072	174227	489299	11504	4814	16318
1940–41	10596	661279	294468	955747	14583	5981	20564

Tablo V incelendiğinde 18 yılda okul ve öğretmen sayısında yaklaşık 2 kat, öğrenci sayısında ise 3 kat artış olmuştur. Ancak kız ve erkek öğrenci sayısında eşitlik söz konusu değildir. Kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısından çok düşük olduğu görülmektedir. Aynı şekilde kadın öğretmen sayısının erkek öğretmen sayısına oranı oldukça azdır.

Eğitim alanında yapılan yasal düzenlemeler ve harf inkılâbının eğitime yansımaları, eğitim alanında çok kısa dönemde önemli gelişmelere vesile olmuştur. 1927–1928 öğretim yılı ile 1939–1940 öğretim yıllarında ilköğretimdeki okul, öğretmen, öğrenci ve mezun sayıları tablo VI'da gösterilmiştir.³⁸

³⁶ Akyüz, *a.g.e.*, s.346.

³⁷ Akyüz, *a.g.e.*, s.349-350

³⁸ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.58.

Tablo VI: İlköğretim Okullarında Gelişme (1927–1940)

Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun	1927–1928 Öğretim Yılı	1939–1940 Öğretim Yılı	Dönemler Arası Artış Oranı
Okul Sayısı	6043	9418	% 35,84
Öğretmen Sayısı	15194	19603	% 25,46
Öğrenci Sayısı	461985	905139	% 95,92
Mezun Sayısı	26275	69636	% 165,02

Tabloda VI’da görüldüğü gibi, 13 yılda öğrenci sayısındaki artış % 100’e yaklaşmıştır. Okul, öğretmen sayılarında zaman zaman eksilmeler olmakla birlikte, önemli bir gelişme vardır. Özellikle 1936’dan sonra eğitimcilerin katılmalarıyla artış daha da hızlanmıştır. Mezunlar sayısı fazla görünmemektedir. Bunda devamsızlığın, okuldan ayrılmaların payı büyüktür. Öğretmen sayısında gereksinmelerle oranlı bir gelişme sağlanamamıştır. Bunda ekonomik, toplumsal ve yerel yönetim düzeninin oluşturduğu engeller etkili olmuştur. Anacak ölen, emekli olan, meslekten ayrılan öğretmenler kadar yeni öğretmen atanabilmiştir. Bunların yıllık sayısı 700–800 arasında değişmiştir. Bunda, öğretmen okullarının sayılarının azalması neden olarak gösterilebilir.³⁹

Diğer taraftan okullar daha çok şehirlerde, kasabalarda, bunlara kıyı köylerde ve çoğunlukla batı bölgelerinde toplanmıştır. Örneğin, 1935–1936 öğretim yılında kentlerde okul sayısı 1347, köylerde 4938, öğretmen sayısı ise, şehirlerde 8058, köylerde 6891, öğrenci sayısı da şehirlerde 31877, köylerde 369369, diploma alanlar şehirlerde 30058, köylerde 6891’dir. Sayılar nüfus oranına göre şehir ve köyler arasındaki uçurumu açıkça göstermektedir. İlköğretim köylere çok az girebilmiştir. Öğrenci devamsızlığı en çok köylerde, kız çocuklarının okumamaları ve okulu yarıda bırakmaları yine köylerde olmuştur. Bu okulların yıllık öğretim sürelerinin 5–6 ayı geçmediği, öteki olanaksızlıkların, kitap ve öğretim araçlarının yetersizlikleri eklenince, köy eğitimi sorunu daha da ağırlaşmıştır. 13 öğretim yılında (1927–1940) resmi ve özel ilkokullardan diploma alanların toplamı 425571’dir.⁴⁰

³⁹ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.58-59.

⁴⁰ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.59.

2.2.5. Ortaöğretimde Gelişmeler

Ortaöğretim; genel, meslek ve teknik öğretim kurumlarını kapsamaktadır. Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleriyle beraber orta öğretimde Rüştiye, İdadi, Sultani adı altında okul türleri ortaya çıkmıştır. Bu okulların öğretim süreleri ve birbirleriyle olan bağlantıları üzerinde belirsizlikler devletin son dönemlerine kadar devam etmiştir. 1913 yılında yürürlüğe giren “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati” ile rüştiyeler, ilköğretim bünyesine alınarak altı yıllık ilköğretim esası kabul edilmiştir. Diğer taraftan, beş yıl ve yedi yıl süreli idadiler ile il merkezlerinde iki devreli ve altı yıl süreli idadiler kurulması yoluna gidilmiştir. Bu okul türlerinin arasındaki farklarda açıkça belirlenmemiştir.⁴¹

Cumhuriyetin ilanı ile ortaöğretimde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Sultaniler liseye çevrilmiştir. Daha önceleri paralı olan öğrenim, parasızlaştırılmış, okullarda yatılılık artırılmıştır. Karma sınıflar, ilkin okul ve öğretmen eksikliğinden dolayı uygulanırken, daha sonra giderek genelleştirilmiştir. Kimi dersler kaldırılmış, öğretim izlenceleri ve kitapları değiştirilmiştir. Ders kitabı sıkıntısı büyük sorun olmuş, bakanlığın yeni ders kitabı yayınlaması ile bu sorun çözülmüştür. Öğretim yöntem ve tekniklerde de değişimler yaşanmıştır.⁴²

Cumhuriyetin ilanından sonra, resmi ve özel ortaokul ve liseleri içeren genel ortaöğretim kurumlarında ilk değişiklik her iki bölümde ortaöğretim süresinin üçer yıl ve öğretim programlarının buna göre ayarlanmış olmasıdır. En önemli değişiklik ve atılım ise, bu kurumlara öğrenci almakta görülmüştür. 1926'da çıkarılan 822 sayılı yasayla ortaokul ve liselere gündüzlü öğrencilerin ücretsiz alınmalarıyla, halktan ve fırsat eşitliğinden yana ciddi ve anlamlı bir adım atılmıştır. Bir başka önemli gelişme de Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan Bilim Kurulu'nun 1926'da aldığı karara uyularak “Yatısız Okullarda Karma Öğretim”e gidilmiş olmasıdır. Kız liseleri bulunmayan yerlerdeki kızların lise öğrenimini sağlamak üzere 1928–1929 öğretim yılında erkek liselerine, kız öğrencilerin alınmasına başlanmıştır.⁴³

⁴¹ Unat, a.g.e., s.42-49.

⁴² M. Rauf İnan, “Cumhuriyet'in İlk On Yılında Eğitimimizin Durumu ve Belirgin Özellikleri,” *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V.Eğitim Toplantısı (4–5–6 Kasım 1981)*, haz. Nizamettin Koç, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (t.y.), s.163.

⁴³ Gedikoğlu, a.g.e., s.59-60.

1930 tarihli Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, öğretmenlerden Cumhuriyet eğitimi vermek için programları ve programlar dışında her fırsatı değerlendirmelerini istemiştir. Özellikle o yıllarda Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sosyoloji, Felsefe, Cumhuriyet ve Yurttaşlık eğitiminin verildiği, üzerinde önemle durulan dersler olmuştur. Tarih kitapları, Türk Tarih Kurumu'na çok ayrıntılı, öğrenciler için ağır, hacimli, 4 cilt halinde hazırlanmıştır. Yurt Bilgisine ise yıllarca vatandaş için Medeni Bilgiler adlı 2 ciltlik bir kitap okutulmuştur.⁴⁴

Ortaokul ve liselerde Din ve Ahlak derslerinin okutulması safhaları eğitim tarihimizde önemli bir yer tutmuştur. 1924 programında ortaokullarda Din Dersi vardır; fakat liselerde yoktur. 1930 programında ortaokullardan da Din Dersi kaldırılmıştır. Bu programlarda Ahlak Dersi görülmemektedir. Uzun bir süre bu dersler programa girmemiştir.⁴⁵

Ortaokul ve lise yönetmeliklerinde, özellikle sınav yönetmeliğinde sık sık değişiklikler yapılmıştır. 1934 yönetmeliğine göre liselerin amacı, “öğrencisini yükseköğrenime hazırlayan okullar”, ortaokulların amacı da, “öğrencilerini lise sınıflarına ve orta meslek okullarına hazırlayan veyahut onlara ilkökul üstünde genel bilgi ile beraber, bazı meslek bilgilerini de veren okullar” olarak saptanmıştır.⁴⁶

Cumhuriyetin ilanından 1941 yılına kadar okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında büyük artışlar yaşanmıştır. Aşağıdaki tabloda 1923–1924 öğretim yılından 1940–1941 öğretim yılına kadar Türkiye genelinde resmi ve özel ortaöğretimde okul, öğrenci ve öğretmen sayıları gösterilmiştir.⁴⁷

Tablo VII: Türkiye Geneli Resmi ve Özel Ortaöğretimde Gelişmeler (1923–1941)

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1923–24	72	-	-	5905	-	-	796
1930–31	83	20148	6945	27093	845	223	1068
1940–41	252	69097	26235	95332	2422	1445	3867

⁴⁴ Akyüz, *a.g.e.*, s.352.

⁴⁵ Akyüz, *a.g.e.*, s.352.

⁴⁶ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.61.

⁴⁷ Akyüz, *a.g.e.*, s.357.

Cumhuriyetin İlanıyla beraber 1923–1924 öğretim yılında Türkiye’de 72 ortaokul (lise) vardı. Bu okullarda okuyan toplam öğrenci sayısı 5905 idi. İşte Cumhuriyetin ilanı ile beraber her kademe okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında önemli sayıda artışlar olmuştur.⁴⁸

1927–1928 öğretim yılı ile 1939–1940 öğretim yıllarında, genel ortaokullar ile liselerde öğretmen, öğrenci ve mezun sayılarını gösteren tablo aşağıda gösterilmektedir.⁴⁹

Tablo VIII: Genel Ortaokullarda Gelişme (1927–1940)

Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun	1927–1928 Öğretim Yılı	1939–1940 Öğretim Yılı	Dönemler Arası Artış Oranı
Okul Sayısı	78	238	% 205,12
Öğretmen Sayısı	791	2843	% 273,32
Öğrenci Sayısı	19858	92308	% 297,45
Mezun Sayısı	1857	9442	% 408,45

Tablo IX: Liselerde Gelişme (1927–1940)

Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun	1927–1928 Öğretim Yılı	1939–1940 Öğretim Yılı	Dönemler Arası Artış Oranı
Okul Sayısı	19	80	% 301,05
Öğretmen Sayısı	594	1518	% 155,55
Öğrenci Sayısı	3819	26255	% 587,48
Mezun Sayısı	398	3364	% 745,22

Her iki tablonun görünümü ortaokul ve liselerde hızlı bir gelişmenin sağlandığını göstermektedir. Her iki öğretim yılı arasındaki artış yüzdeleri, küçümsenemeyecek sayıdadır. 13 yılda ortaokullardan çıkışlıların toplamı 88358, lise çıkışlıların toplamı 2374’tür. Bu kurumların öğrencileri çoğunlukla kent ve

⁴⁸ **Turhan Oğuzkan**, “Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: MEB Basımevi, 1983, s.307.

⁴⁹ **Gedikoğlu**, *a.g.e.*, s.63.

kasabalarda doğup büyüyen ve oldukça varlıklı aile çocuklarıdır. Azda olsa kent ve kasabaların çevresindeki köy çocukları da bu kurumlardan yararlanabilmişlerdir.⁵⁰

Devlet okulları yanında özel okulların sayıları bu dönemde gelişmemiş, tersine azalmıştır. 1927–1928 öğretim yılı ile 1939–1940 öğretim yılı arasında orta dereceli özel okullar sayısı 78’den 49’a düşmüştür. Özel ilkokul sayısı da 231’den 143’e inmiştir. Bu durum devletin karşılaştığı güçlüklerle, bütçe olanaksızlıklarına karşın, eğitim görevini ciddiyetle benimsediğini, bu görevi özel girişimlere bırakmak istemediğini, özel okulluğu özendirme yoluna sapmadığını göstermektedir.⁵¹

Türkiye Cumhuriyeti’nde 1923–1940 yılları arasındaki dönem mesleki ve teknik öğretimin, Türk Milli Eğitim Sistemi içinde kuruluş ya da yeniden yapılanma dönemi olarak kabul edilebilir. Mesleki ve teknik eğitim, Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik kalkınma planlarına paralel olarak yapılandırılmıştır. Temel hedef ise, mesleki teknik eğitime, eğitim sistemi bütünlüğü içinde gereken önemi kazandırmak, ülkenin gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal koşullarının gereksinim duyduğu insan gücünü sağlamak olmuştur.⁵²

Öğretmen okullarının dışında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı orta dereceli mesleki eğitim kurumları içinde imam-hatip ve ticaret okulları önemli yer tutmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte 1924–1925 öğretim yılında yeniden kurulan ve sayıları 29’a varan imam-hatip okulları, yıldan yıla azalmış ve 1929–1930 öğretim yılında kapanmıştır. Ticaret okulları ise, cumhuriyetin ilk yıllarında fazla bir gelişme gösterememiştir. Bu alanda ilk görülen ticaret öğretim kurumları, Ekonomi Bakanlığına ve illere bağlı olarak üçer yıl süreli, öğrencileri öğleden önce teorik öğleden sonra banka ve ticaret işletmelerinde pratik olarak çalışan orta dereceli ticaret okullarıdır. İlk iş, bu okulların öğrenim sürelerini dört yıla çıkarmak, yeniden bir program düzenlemek olmuştur. Buna karşın, bu okulların ticaret alanında gereksinilen nitelikli kişileri yetiştirmede yeterli olamadıkları görülmüş, 1933’te Ankara’da 1935’te İzmir’deki ticaret okullarında üçer yıllık iki ticaret lisesi açılmıştır.⁵³

⁵⁰ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.63.

⁵¹ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.64.

⁵² Cevat Alkan, “Türk Milli Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu”, 75. Yılda Eğitim, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.225.

⁵³ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.63-65.

Cumhuriyetin devraldığı teknik eğitim oldukça yetersizdir. Bu eğitimin geliştirilmesi yönünde çaba gösterildi ise de gelişmeler oldukça yavaş olmuştur. 1927'ye kadar meslek ve sanat okulları açma, yürütme işi İl ve Belediye idarelerinin sorumluluğunda kalmıştır. 1927'de çıkarılan bir kanunla masrafları yine bu idarelerce karşılanmak üzere, bu okulların program, araç-gereç, öğretmen yetiştirme ve istihdamı görevi Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. Böylece; Teknik okullarda, 1927'den 1936'ya kadar geçen yıllar, hazırlanma, derlenip toparlanma yılları olmuştur. Ayrıca bu çalışmalara nerden ve nasıl başlanılacağı da uzun zaman kestirilememiştir. Aşağıda verilen tablolarda 1927–1928 öğretim yılı ile 1939–1940 öğretim yıllarında orta dereceli mesleki ve teknik öğretimdeki gelişmeleri daha iyi görebiliriz.⁵⁴

Tablo X: Orta Dereceli Mesleki Öğretimde Gelişmeler (1927–1940)

Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun	1927–1928 Öğretim Yılı	1939–1940 Öğretim Yılı	Dönemler Arası Artış Oranı
Okul Sayısı	31	56	% 80,64
Öğretmen Sayısı	668	503	% -14,70
Öğrenci Sayısı	5054	8108	% 10,42
Mezun Sayısı	800	1637	% 104,25

Tablo X'da görüldüğü gibi, mesleki öğretimin okul ve öğretmen sayılarında önemli bir gelişme sağlanamamış, hatta öğretmen sayısında azalma olmuştur. Öğrenci ve mezun sayılarında bir canlılık varsa da bunlar da gereksinmelerle oranlı sayılamaz. 13 yıl teker teker gözden geçirilince, bunlarda da gelişme çizgisi inişli çıkışlı olup artışlar çok fazla değildir. 13 öğretim yılında verilen mezun sayısı toplamı 16868'dir. Bu sayılardan 1209'u bölge tarım, hayvancılık, orman, makinist okulu, 1016'sı sağlık memuru, hemşire ve laborant, şehir ve köy ebe okulu mezunudur. Bu sonuca göre tarım ve sağlık alanlarındaki verim çok düşük ve yetersizdir.⁵⁵

⁵⁴ Akyüz, *a.g.e.*, s.371; Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.65-67.

⁵⁵ Ergün, *a.g.e.*, s.103; Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.67.

Tablo XI: Orta Dereceli Teknik Öğretimde Gelişmeler (1927–1940)

Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun	1927–1928 Öğretim Yılı	1939–1940 Öğretim Yılı	Dönemler Arası Artış Oranı
Okul Sayısı	13	30	% 130,76
Öğretmen Sayısı	30	508	% 993,33
Öğrenci Sayısı	1664	6202	% 272,71
Mezun Sayısı	172	669	% 304,65

Tablo XI’ deki sayıların artışları ve artış oranları, teknik öğretimin mesleki öğretimden daha düzenli bir gelişme göstermiş olduğunu ortaya koymaktadır. Teknik öğretim çalışmalarına 1933’ten beri hız verildiği dikkate alınınca, bu alandaki gelişmelerin önemi daha da artmaktadır.⁵⁶

2.2.6. Millet Mektepleri

Türkiye’de harf ya da yazı inkılâbı 1 Kasım 1928 tarihli ve 1353 sayılı yasa ile gerçekleştikten sonra, okuma-yazma oranını artırmak amacıyla, ülkenin her tarafında “Millet Mektepleri” açılmıştır. Millet mektepleri A dershanesi ve B dershanesi olmak üzere iki kısımdan oluşmuştur. A dershanesinde hiç okuma yazma bilmeyenler, B dershanesinde de A’yı bitirenler okumuştur. A dershanesi, daha çok okuma-yazma mekanizmasını kavratmaya çalışmıştır. B dershanesinde de bunlara ek olarak Hayat Bilgisi ve Yurttaşlık Bilgisini içeren konularla kompozisyon, basit aritmetik ve ölçüler üzerinde durulmuştur. Başbakan İsmet Paşa, 8 Kasım 1928 tarihinde yaptığı açıklamada, bu okullardaki eğitim süresinin iki, dört ya da altı ay devam edeceğini belirli yerlere gelemeyecek durumda olan vatandaşlar için, gezici Millet Mektepleri açılacağını, en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün bürokratların buralarda görev alacaklarını belirttikten sonra, bu yöntemle yılda bir kaç yüz bin kişinin okutulmasının planlandığını söylemiştir. Başbakan, bu “Mekteplerin” Genel Başkanlığını ve Başöğretmenliği’ni de Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın kabul ettiğini duyurmuştur.⁵⁷

⁵⁶ Ergün, *a.g.e.*, s.104; Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.68.

⁵⁷ Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 287.

Harf inkılâbından sonra Halk dershaneleri, Millet Mektepleri adı ile halka yeni yazıyı öğretmek amacıyla örgütler kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığın hazırlamış olduğu Millet Mektepleri Talimatnamesi 24 Kasım 1928'de yürürlüğe girmiştir. Millet Mektepleri, yeni harflerin en kısa zamanda her yurttaşa okuma-yazma öğretmek, bu olanaktan bütün milletin yararlanmasını sağlamak ve büyük halk kitlelerini hızla okur-yazar duruma getirmek amacıyla kurulmuştur.⁵⁸

Okullar açıldıktan sonra İsmet Paşa, Millet Mekteplerindeki öğretmenlere gönderdiği bir genelgede şunları söylemiştir; "Büyük halaskâr Gazi Reisicumhur hazretlerinin başmuallimliği altında Millet Mekteplerinde mukaddes ve tarihî vazifene başladığın gün cehalete karşı feveran eden milletin en samimî hisleriyle karşılaşmış oldun." İsmet Paşa, daha sonra öğretmenlere gönderilen "Türk Harflerinin Usul-ü Tedrisi" kitapçığının iyice okunmasını, Millet Mekteplerine devam eden halkın yetişkin olduğunu, ona göre davranılmasını, yazı öğretme ve okutmanın yanı sıra vatandaşlara temiz, düzenli yaşama şeklinin de gösterilmesini, okuma-yazma bilmenin faydalarını anlatmalarını istemiştir.⁵⁹

Millet Mekteplerinin açılışından sonra, Türkiye'deki okuma-yazma düzeyi hızla yükselmeye başlamıştır. Cumhuriyet yönetimine geçildiğinde %7 olan okur-yazarlık düzeyi, yeni Türk harflerinin kabulü ile daha da düşmüş ama düşüş çok kısa sürede yükselişe geçmiştir. Millet Mekteplerinin çalışmaları ile okur-yazar düzeyi % 40'a yükselmiştir. Ancak, ülkenin hedefi tüm yurttaşları okur-yazar duruma yükseltmek olmuştur. Bu amaca ulaşmak için yeni okuma-yazma seferberliklerine ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için 1958 yılında Türk Silâhlı Kuvvetleri Okuma-Yazma Seferberliği, 1962 yılında Kadınlar Okuma-Yazma Seferberliği, 1972 yılında İşlevsel Okuma-Yazma Seferberliği, 1981 yılında Yüzüncü Yıl Okuma-Yazma Seferberliği, 1992 yılı Okuma-Yazma Seferberliği, 1995 yılında Genç Kızlar ve Kadınlar Okuma-Yazma Seferberliği yapılmıştır.⁶⁰

⁵⁸ Millet Mektepler Talimatnamesi, *Resmi Gazete*, 24.11.1928, sayı:1048.

⁵⁹ Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 287-288.

⁶⁰ M. Feyzi ÖZ, "Millet Mekteplerinden Okuma Yazma Seferberliğine" *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Yıl 4, S.44, Ekim 2003; <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi44/oz.htm>, 2008.

Türkiye’de okuma yazma kampanyaları belirli aralıklarla günümüze kadar sürdürülmüştür.⁶¹

1928–1935 devresinde, Millet Mektepleri örgütü içinde erkekler için 33.560, kadınlar için de 12.853 olmak üzere toplam 47.828 A Dershanesi açılmıştır. A Dershanelerinde toplam olarak 2.092.392 kişi ders görüp, 970.140 kişi belge almıştır. Burada dikkatimizi çeken şey, başarı oranının çok düşük olmasıdır. Ayrıca 116.119 kişi de dışardan A Dershanesi sınavına girerek belge almıştır. B Dershanelerinde ise 380.955 kişi devam etmiş, 240.982 kişi belge almış; ayrıca 26.914 kişi de dışardan sınava girerek bu dershanenin belgesini almıştır.⁶²

Latin harflerinin kabul edildiği 1928’den sonra yeni alfabenin halka öğretilmesi amacıyla açılan Millet Mekteplerinde Bolu’da 1938’e değin 36591 yurttaş eğitim görmüştür.⁶³

Okuryazarlık sorununu çözmede ilk girişimlerden biri, orduda okuma-yazmayı öğrenmiş olan genç köylüleri alıp bunlara altı aylık bir kurs vermek ve sonra onları köylerine eğitmen olarak göndermek olmuştur. Bu çözüm yetersiz kalınca Almanya’da Kerschensteiner’in eğitime ilişkin fikirlerini iyi analiz etmiş olan Türkiye’nin önde gelen pedagogu İsmail Hakkı Tonguç’a kendi düşüncelerini uygulama ve enstitülerde tecrübe etme fırsatı tanınmıştır. Bu enstitülerde köy gençleri ilkokul öğretmenleri olarak eğitilmiş, aynı zamanda da modern teknik ve tarımsal becerileri kazanmışlardır. Amaç, sadece çocuklara okuma yazma öğretemeyen köy ahalisine yardım etmek değil, onları 20. yüzyılın bilim ve teknolojisine uygulama düzeyinde dahil etmektir. Köy Enstitüleri devam ettikleri sürece başarılı olmuşlardır. 1950’de Demokrat Parti döneminde bu kurumlar kapatılmıştır.⁶⁴

⁶¹ Okuma yazma kampanyalarında son olarak; 8 Eylül 2008 tarihinde başlamış olan “Ana Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası” ile okuma yazma bilmeyen en az 3 milyon insanın okuryazar hale getirilmesini hedeflenmiştir.

Bkz:<http://www.anakizokuldayiz.com/index.asp?d=kampanyahakkinda> , 2009.

⁶² **Ergün**, *a.g.e.*, s.105.

⁶³ *Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu*, Bolu Vilayet Matbaası, (t.y.), s.61.62.

⁶⁴ **Zürcher**, *a.g.e.*, s.282.

2.2.7. Halkevleri

Halkevi, aynı kültürden gelen insanların toplandığı yerdir. Orada halk ile aydın tabaka bir araya gelmiş, aynı kültürü yaşamıştır. Millî kültürün bütün çeşitleri Halkevlerinde yaşanmıştır. Evler; her şeyin, zevkin, ahlâkın bile millisinin evi olarak görülmüştür. Halkevleri her alanda gerilikle, gericilikle, taklitçilikle, kozmopolitlik ve soysuzlukla savaşımıştır.⁶⁵

Osmanlı Devleti'nden yabancı unsurlar ayrılınca devletin asıl sahipleri olan Türkler de kendi milliyetlerine eğilme yoluna girmişlerdir. Aydınlar, Türklük cevherini halkta aramaya başlamıştır. Dar günlerde Türk halkı ve Türk aydını "Mustafa Kemal Ateşi"nin etrafında toplanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında milletin bütün unsurları arasındaki farklılıklar ortadan kalkmıştır. Halkevleri, savaş günlerinin bu yakınlığını devam ettirerek millî benliğini tam olarak sağlamak için açılmıştır. Aynı yıl açılan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarih Cemiyeti de aynı gayeye hizmet için kurulmuştur. Halkevleri, 1931 yılında Türk Ocaklarının, Türk Halk Bilgisi Derneği'nin ve Muallim Birliklerinin "kendilerini feshetmelerinden" sonra, uzun araştırma ve incelemeler neticesinde 19 Şubat 1932'de ilk defa 14 yerde birden açılmıştır. Bu iller; Afyon, Ankara, Aydın, Bolu⁶⁶, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, Konya, Malatya ve Samsun idi. Bundan sonra Halkevlerine her yıl yeni evleri katılmış; 1938 yılına gelindiğinde Türkiye'deki Halkevi sayısı 209'a ulaşmıştır. Evler, CHP tarafından açılmıştır. Yerel parti örgütleri bir Halkevinin kurulması için gerekli olan tesisleri, kolları, bütçeyi, üyeleri vs. hazırladıktan sonra Partinin genel yönetim kuruluna başvurmuş, partinin Genel Yönetim Kurulu açma izni verince, o yılın 19 Şubatında Halkevi açılmıştır. 19 Şubatı takip eden ilk Pazar günü eski Halkevlerinin kuruluş yıldönümleri, yenilerinin açılışları törenlerle kutlanmıştır.⁶⁷

⁶⁵ Ergün, a.g.e., s.155.

⁶⁶ Mustafa Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi adlı kitabında; Bolu Halkevi'nin 19 Şubat 1932'de açıldığı belirtmektedir. Fakat Cumhuriyet Halk Fırkası Bolu Halkevi'nin, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünde çıkarmış olduğu "Çalışma Broşürü"nde Bolu Halkevi'nin 26 Şubat 1932 yılında açılmış olduğu görülmektedir.

Bkz: Cumhuriyet Halk Fırkası Bolu Halkevi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü, Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, 1933, s.1.

⁶⁷ Ergün, a.g.e., s.150.

Halkevlerinin kuruluş esasları 1932 yılında çıkarılan Halkevleri Talimatnamesi'nde belirlenmiştir. Halkevleri CHP'ye kayıtlı olan ve olmayan bütün vatandaşlara açılmış, hatta memurlar dahi bu evlere üye olabilmışlerdir. Ancak Halkevi Yönetim Kurulu üyeleri ve çalışma kollarının yönetim komiteleri parti üyelerinden oluşmuştur. Bir Halkevi kurulurken, 9 çalışma kolundan en az üç kol ile çalışmaya hazır bulunması gerekli görülmüştür. Her çalışma kolu, kendi çalışma yöntemlerini vs. gösteren özel yönetmeliklerini kendileri hazırlamışlar, bunu Halkevi Yönetim Kuruluna onaylatmışlardır. Halkevi bulunmayan yerlerdeki millî ve yerel kuruluşların çalışmaları da parti yönetim kurullarınca himaye ve destek görmüşlerdir. Halkevleri kurulurken Batıdaki buna benzer halk eğitimi kurumları şüphesiz dikkatle incelenmiştir, ama hiçbirisi Halkevlerine tam olarak örnek alınmamıştır. Halkevleri gerek örgüt, gerek çalışma programları yönünden tamamen millî ve orijinal kurumlardır. Esasen Halkevleri, millî kültür ocakları olduğu için "örneği kendinden" olması da çok doğaldı.⁶⁸

Halkevleri, Cumhuriyet tarihinde iz bırakan etkin kurumlardan biri olmuştur. CHP'ye bağlı olmaları nedeniyle çok partili hayata geçilince siyasal bir sorun haline getirilmiştir. CHP yönetimi Halkevlerinin parti ile bağlantısının kesilmesini düşünmüş; bu doğrultuda karar almış, fakat bu düşünce uygulanamamıştır. Demokrat Parti iktidarı döneminde, 1951 yılında çıkarılan 5830 sayılı özel bir yasa ile Halkevleri kapatılmıştır.⁶⁹

2.2.8. Öğretmen Yetiştirme

Cumhuriyet dönemine geçilirken, öğretmen yetiştirme konusu başlıca eğitim sorunlarından biri olmuştur. Çok kısa sürede, çok sayıda ve nitelikli öğretmenler yetiştirilmesi gerekli görülmüştür. Çünkü 1923'te 10102 ilkokul öğretmeni vardı: Bunların 1081'i kadın, 9021'i erkek idi. Mesleki öğrenim görmüş olanların, 378'i kadın 2356'sı erkek toplam 2734 idi. Bunların önemli bir kısmı da medreselerin alt sınıflarından ayrılmış, çok kısa ve az bir öğrenimle 1-2 senelik Daru'l Muallimin'lerden mezun olmuş, medrese alışkanlık ve düşüncelerinden

⁶⁸ Ergün, a.g.e., s.150.

⁶⁹ Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Kültür ve Sanat", *Türkiye Tarihi*, 4. Cilt, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, s. 412.

kurtulamamış, çoğu imamlık ve müezzinlikle de görevli sarıklı hocalar olmuştur. Geri kalan 7268 öğretmenden 1357'si ancak ilköğrenim görmüş, 711'i doğrudan medreseden ayrılmış, 152'si önemli bir öğretim görmemiş, 2107'si hiçbir öğretmenlik özelliğini taşımayan kişiler olmuştur.⁷⁰

Cumhuriyetin ilanından sonra ilk defa Bakan İsmail Safa Özler zamanında (1923–1924), imamlardan, ilkokul mezunlarından ve rüştiyelerden mezun olanlardan öğretmen olarak yararlanılmak gerektiği sonucuna varılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu amaçla çeşitli kurslar açılmıştır. Kursu bitirenler köylere atanarak üç yıllık bir ilköğretim vermeye başlamıştır. Bu durum 1939–1940 öğretim yılına kadar sürmüştür.⁷¹

İlk defa çok sayıda öğretmen yetiştirme sorunu Mustafa Necati'nin Eğitim Bakanlığı zamanında ele alınmıştır (1925–1929). Mustafa Necati, on bölge merkezinde her biri 600 mevcutlu 10 öğretmen okulu açarak her yıl 3000 öğretmen yetiştirmeyi düşünmüştür. Mali yük il özel bütçelerinden ayrılacak olan % 10'larla sağlanmıştır. Bu okulların ancak dördü Mustafa Necati'nin sağlığında açılabilmiş, ölümünden sonra ise bu tasarı gerçekleştirilememiştir.⁷²

Bütün köy okulları, kent okulları gibi 1939–1940 öğretim yılında, üç yıldan beş yıla çıkarılmıştır. Kurs yoluyla yetiştirilen öğretmenlerin, gereksinimi tam karşılanamadığını gören yöneticiler, 1925'ten itibaren, köy okulları içinde kent okulları için olduğu gibi, bir öğretmen yetiştirmek gerektiği görüşüne varmışlardır. 1923'te ülkede altı yıllık ilköğretim veren 589'u kız, 4181'i de erkek okulu olmak üzere, 4770 ilkokul vardı. Öğrenci sayısı da 273107'si erkek 62954'ü kız öğrenci olmak üzere 341941 idi.⁷³

1932–1933 öğretim yılında, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nden devredilenlerle birlikte, 40.000 köyün ancak 5000 kadarında 6524 öğretmen görev yapmıştır. Bunun ancak 2897'si çeşitli derecelerde öğretmen okulu mezunu, diğerleri de çeşitli orta dereceli okul mezunları ile kurs yoluyla ve çeşitli yasalardan yararlanarak öğretmen olan vekillerden ibaretti. 1933'te 'Köy İşleri Komisyonu' kurularak, köy eğitimini

⁷⁰ Akyüz, *a.g.e.*, s.380.

⁷¹ Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

⁷² Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848–1940)*, Ankara: Doğan Basımevi, 1978, s.223.

⁷³ Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

gerçekleştirmek için çareler düşünülmüş ve bir rapor hazırlanılmıştır. Fakat bu girişimde başarılı olunamamıştır. 1935 yılında Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanlığı'nda Atatürk'ün önerisi ile 1936 yılında nüfusu 150–400 arasındaki küçük köyler için askerliklerini yapmış, okuma yazma bilenler, altı aylık bir kurstan geçirilerek 'eğitmen' olarak atanmışlardır. Uygulamada görülen başarı üzerine, bunu, 1937 yılında yeni 'Köy Öğretmen Okulları'nın açılması izlenmiştir. 1940 yılında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in ve arkadaşlarının çabaları ile 'Köy Enstitüleri Kanunu' kabul edilmiştir. Bu yasa ile köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere, ziraat işlerine elverişli olan yerlerde 'Köy Enstitüsü' açılmıştır. Köy Öğretmen okulları da Köy enstitülerine bağlanmıştır. İlkokul üzerinde beş yıllık bir eğitim veren köy enstitülerinden, 10 yıl gibi kısa bir zamanda binlerce öğretmen yetiştirilmiştir. 1954 yılından sonra da Köy Enstitüleri, Öğretmen Okullarına dönüştürülmüştür.⁷⁴

İlkokul öğretmeni yetiştirme konusunda Cumhuriyet döneminde izlenen yol, sayıları çok, fakat öğrencisi az ve öğretimi yetersiz il öğretmen okullarının sayısını azaltmak, öğrenci mevcudu ve öğretim niteliğini yükseltmeye çalışmak şeklinde özetlenebilir. Böylece, Cumhuriyetin ilk yıllarında 25 kadar olan il öğretmen okullarının sayısı 1940'dan sonra 11'e düşmüş, fakat öğrenci mevcudu çok daha artmıştır.⁷⁵

Ortaöğretime öğretmen yetiştirme ilköğretime verilen önem kadar olmamıştır. İlk defa 22 Mart 1926 tarihli 789 sayılı Maarif teşkilatına Dair Kanun ile şu amaçlarla bir Orta Muallim Mektebinin açılması konusunda karara varılmıştır: a)Ortaokullara öğretmen yetiştirmek, b) İlköğretim okullarına öğretmen yetiştirmek, c) İlköğretim müfettişi yetiştirmek, d) Uygulama mekteplerine müdür yetiştirmek.⁷⁶

Öğretmen yetiştiren kurumlardaki 1927–1928 öğretim yılı ile 1939–1940 öğretim yılları arasındaki 13 öğretim yılında alınan sayısal veriler aşağıdaki tablo XII ve XIII' e bakıldığında daha net bir şekilde görülmektedir.⁷⁷

⁷⁴ Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 64-65.

⁷⁵ Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, s.222–223.

⁷⁶ Akyüz, *a.g.e.*, s.386.

⁷⁷ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.52.

Tablo XII: Orta Dereceli Öğretmen Yetiştiren Okullarda Gelişme (1927–1940)

Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun	1927–1928 Öğretim Yılı	1939–1940 Öğretim Yılı	Artış Oranı	Dönemler Arası Artış Oranı
Okul Sayısı	32	15	% -7	% -22,7
Öğretmen Sayısı	354	185	% -169	% -43,8
Öğrenci Sayısı	4899	4129	% -770	% -16
Mezun Sayısı	640	715	% 75	% 11,7

Alınan çeşitli önlemlere karşın tablo XII’de sayılar, 13 öğretim yılı sonuçlarına göre saptanan evrenin toplam artı yüzdeleri, alınan verimin hiç de düzenli ve fazla sayıda olmadığını hatta gerilediğini göstermektedir. Sadece mezunlarda bir artış göze çarpmaktadır. Öğretmen okullarının sayıları ilk başta 24’e kadar yükselmiş ise de sonraki yıllarda sürekli olarak azalmış, bir dönem 12’ye kadar düşmüştür. Kuşkusuz buna bağlı olarak da öğrenci sayıları da düşmüştür. Okul sayısının yeniden 15’e yükselişi köy enstitülerinin deney evresini oluşturan yeni öğretmen okullarının açılmasıyla meydana gelmiştir. Eğitim kursları ve eğitimler bu sayılara katılmamışlardır.⁷⁸

⁷⁸ Gedikoğlu, a.g.e., s.52.

Tablo XIII: Yüksek Dereceli Öğretmen Yetiştiren Okullarda Gelişme (1927–1940)

Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun	1927–1928 Öğretim Yılı	1939–1940 Öğretim Yılı	Artış Oranı	Dönemler Arası Artış Oranı
Okul Sayısı	2	2	0	% 0
Öğretmen Sayısı	16	55	39	% 243,7
Öğrenci Sayısı	122	542	420	% 344,26
Mezun Sayısı	24	104	80	% 333,33

Tablo XIII’e bakıldığında, yetersiz de olsa, bir gelişme göze çarpmaktadır. Yalnız okul sayısında bir artış görülmemektedir. Oysa bu evrede Müzik Öğretmen Okulu, Konservatuar açılmıştır. 13 öğretim yılında yetişen öğretmenlerin toplam sayısı 998’dir.⁷⁹

2.3. Atatürk’ün Eğitim Stratejileri ve Uygulamaları

Atatürk, büyük bir asker, büyük bir devlet adamı ve diplomat olduğu kadar, eğitim alanında da milletimizin çağ değiştirmesini, atılım yapmasını sağlayan büyük bir önderdir. Atatürk’ün Milli Eğitim konusuna gösterdiği ilgi ve bu konuda ileri sürdüğü görüşler incelendiği zaman, adeta bu konuda bir eğitim düşünürü gibi eğildiği, konunun bütün yönleriyle çok yakından ilgilendiği, çevresine Milli Eğitimin önemini anlatmak için her fırsatı değerlendirdiği, Milli Eğitimde göz önünde

⁷⁹ **Gedikoğlu, a.g.e., s.53.**

tutulması gerekli amaç ve ilkeleri açıklığa kavuşturduğu görülmektedir. Atatürk, eğitim alanında yenileşmenin önderidir.⁸⁰

Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal Savaşı'nın en kritik günlerinde bir yandan Cumhuriyeti kurma çalışmalarını sürdürürken, diğer yandan Millî Eğitim sistemimizin esaslarını belirleme çalışmalarına yönelmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası Mustafa Kemal Atatürk; yeni ulus oluşturma sürecinde eğitimin önemine işaret etmiş ve toplumun, çağın ve çevrenin beklentilerini tatmin edecek bir eğitim anlayışını bir konuşmasında şu şekilde ifade etmiştir:

“En önemli vazifemiz Millî eğitim işleridir. Millî eğitim işlerinde kesinlikle zafere ulaşmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek vücut ve tek düşünce olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır. Bence, bu programın iki esaslı noktası vardır: Sosyal hayatımızın ihtiyaçlarına uygun olma, çağın gereklerine uygun olma.”⁸¹

Görüldüğü üzere ona göre eğitim, ulusal idealleri beslemek, özgür ve ulusal bir devlet yaratmak, dinamik ve çağdaş bir toplum kurmak için en önemli araçtı. Bu nedenle atılması gereken ilk adım, millî bir eğitim sistemi oluşturmaktır. Mustafa Kemal Atatürk bu eğitim sisteminin amacını 1923'te şöyle belirtmiştir:

“Millî Eğitimin gayesi yalnız hükümete memur yetiştirmek değil, daha çok memlekete ahlaklı, karakterli, cumhuriyetçi, inkılâpçı, olumlu, atılgan, başladığı işleri başarabilecek kabiliyette, dürüst, düşünceli, iradeli, hayatta rastlayacağı engelleri aşmaya kudretli, karakter sahibi genç yetiştirmektir. Bunun için de öğretim programları ve sistemleri ona göre düzenlenmelidir.”⁸²

Türk milleti, Atatürk'ün önderliğinde bağımsızlık mücadelesine girişirken ve Cumhuriyeti kurarken, gençliğin bundan sonra hangi ilkelere, amaçlara, hangi

⁸⁰ **Turhan Feyzioğlu**, “Atatürk ve Milli Eğitim”, *Atatürkçü Düşünce*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1992, s. 673.

⁸¹ **Kadir Çetin ve H.Ömer Gülseren**, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Stratejileri”, *Millî Eğitim Dergisi*, S.160, Güz 2003; <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/cetin-gulseren.htm>, 2008.

⁸² Gös. yer.

eğitim felsefesi ve dünya görüşüne göre yetiştirilmesi gerektiğinin ivedilikle belirlenmesi çok önem taşımıştır. Gençliğin eğitimi artık eskiden beri süregelen, denenmiş, değersizliği ve hatta zararları kanıtlanmış bir felsefe ve dünya görüşüne göre yapılamayacağı kabul edilmiştir. Türk milletini ileri götürecek, insancıl, akılcı yeni eğitim ilkelerine ihtiyaç olduğu saptanmıştır. Bu işi yalnızca Atatürk yapabileceği görülmüş ve nitekim O, üstlenmiştir. Osmanlı Devletinde başlıca eğitim kurumları olan medreseler ve sıbyan mektepleri 17. yüzyıldan beri yararsız, yalnızca din ve Arap kültürü veren okullar haline dönüşmüş, yeniliklere cephe alıp taşlaşmışlardır. Medrese zihniyeti matbaanın bile ülkeye girmesini geciktirmiş, Tanzimat döneminde başlayan eğitimde ve çeşitli alanlardaki yenileşme hareketlerini engellemiş, olumsuz etkisini sürdürmüştür. Atatürk, Osmanlı Devletinde yabancı okulların istedikleri gibi at oynattıklarını, azınlıkların, her çeşit etnik toplulukların eğitim yoluyla, iktisaden güçlenip siyasî bakımdan bilinçlendiklerini ve Devleti yıkmaya yöneldiklerini gözlemiştir. Atatürk, sadece Türklerin amaçsız, etkisiz, cılız, anlamsız, köksüz bir eğitimin çarkları içinde kaldıkları ve millî benliklerinden habersiz yetiştirildikleri için kendi öz yurtlarında esarete sürüklendiklerini de görmüştür. Atatürk, bütün bu gözlem ve teşhislerle yetinmemiştir. Çünkü o, artık yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu ve Cumhurbaşkanı olarak bu yeni Devlet için yepyeni bir eğitim felsefesi ve politikasını da o tespit etmiş ve bunu bazen öneriler, bazen de istekler ve talimatlar şeklinde ifade etmiştir. Özellikle de öğretmenlere ve eğitimcilere seslenmiştir. Bunun nedeni de, O'nun, öğretmenleri gerçek kurtuluşumuzun önderleri olarak görmesi idi. 1 Mart 1922'de T.B.M.M. üçüncü toplanma yılını açarken öğretmenlere şöyle seslenmiştir:

“Cumhuriyet fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli (karakter ve kişilik sahibi) muhafızlar (koruyucular) ister (...) Muallimler, sizin basarınız, Cumhuriyetin başarısı olacaktır. Yeni Türkiye'nin birkaç seneye sığdırdığı askeri, siyasî, idari inkılâbat (devrimler) sizin, muhterem muallimler, sizin içtimaî ve fikri inkılâptaki muvaffakiyetinizle teyit olunacaktır (güçlenecektir). Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden fikri

hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.” diyerek eğitime dolayısıyla da topluma yön verecek olanların öğretmenler olduğunu belirtmiştir.⁸³

Atatürk, bir askeri zaferin sonucu olarak kurulmuş Cumhuriyetin varlığının ve geleceğinin tek temeli olan gençlerin ve onların eğitecekleri yeni kuşakların yetiştirilmesinde eğitim dışında hiçbir kurumu düşünmediğini belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak, doğal olarak eğitimi, kalkınmayı sağlayacak olan diğer kurumlardan da soyutlamayı düşünmemiştir. Diğer bir deyişle, devrimlerin muhafazası ve çağa uygun olarak geliştirilmesini, eğitimle birlikte diğer bütün toplumsal kurumlar ile bütünlük içinde ele almakla mümkün olabileceğini de çok iyi tespit etmiştir. Çünkü Atatürk, daha öğrencilik yıllarında düşlediği Türk toplumunu, bütün kurumları ile ahenkli bir şekilde oluşturmayı hedef almıştır. O’na bir vesile ile sorulduğunda cevabı; “benim yaptığım işler, biri öbürüne gerekli olan işlerdir.” olmuştur.⁸⁴

Atatürk, Milli Eğitim felsefesini, millet olmanın, başka bir deyişle, bir millet olarak varlığını sürdürebilmenin temel koşulu olarak görmüştür. Milliği medreselerin ve yabancı okulların zora soktuğunu görerek Eylül 1924’te Samsun’da öğretmenlerle yaptığı konuşmada şu çok önemli teşhis ve tespitte bulunmuştur:

“ Terbiyedir ki bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti kölelik ve yoksulluğa iter... Yeryüzünde üç yüz milyondan fazla İslam vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle terbiye ve ahlak almaktadırlar. Ne yazık gerçek şu ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri, şunun veya bunun kölelik ve horlanma zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu kölelik zincirlerini kırabilecek insanlık meziyetini vermemiştir, veremiyor. Çünkü terbiyenin amacı milli değildir.”⁸⁵

⁸³ **Yahya Akyüz**, “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 10, Kasım 1987 ; <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=9>, 2008.

⁸⁴ **Şefik Uysal**, “Atatürk ve Çağdaş Eğitim,” *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V.Eğitim Toplantısı (4-5-6 Kasım 1981)*, haz. Nizamettin Koç, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (t.y.), s.295–296.

⁸⁵ **Namık Kemal Şahbaz ve İkrâm Çınar (ed.)**, “Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim Sonuç Raporu”, *Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu’nun 100’üncü Yılında Eğitim Kurultayı*, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2008, s.26.

Toplumsal değişmeyi devrimler yoluyla hızlandırma kararında olan Mustafa Kemal Atatürk, kuşkusuz yürürlükte olan orta çağ kalıntısı eğitim düzeninde köklü değişimler yapmış, yeni ve devrimci yöntemler uygulamıştır. O, bu alandaki düşüncelerini savaş yıllarından başlayarak, elverişli durumlarda zaman zaman açıklamış, gerekli önerileri vermiştir. Eğitim anlam ve kapsamı, yön ve yöntemleri, temel ilkeler olarak Atatürk'ün görüşlerinde sistemleşmiş, bütünlük kazanmıştır. Böylelikle Yeni Türkiye Devletinin Eğitim sistemini oluşturan temel ilkeler oluşmuştur.⁸⁶

2.4. Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikasının Dayandığı Temel İlkeler

Cumhuriyetin ilk yıllarının eğitim ideolojisi, yeni ulusun, yeni devletin üst yapısını oluşturacak sosyokültürel devrimler sürecinde, eğitime büyük önem vermiştir. Bu eğitimin düşünce çizgisinde ise, ilk olarak laikleşme, ikinci olarak yurttaşlık, son olarak da var olan tarım ekonomisinin gereği köylüyü eğitmek, onu iş ve meslek sahibi yapmak yer almıştır. Özellikle öğretmen yetiştirme konusunda temel politika olarak belirlenen köye yönelik öğretmen yetiştirme hedefi, Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında eğitim politikasının da temelini oluşturmuştur.⁸⁷

2.4.1. Ulusal Eğitim

Atatürk elde edilen bütün başarıların kazanılan büyük zaferlerin ardında hep millet olduğunu söylevlerinde ve özel konuşmalarında sürekli olarak vurgulamıştır. Oldukça mütevazı gibi görünen bu davranışın altında aslında yeni bir

⁸⁶ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.8.

⁸⁷ Gürsen Topses, "Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi", *75 Yılda Eğitim*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.10–11.

ulus yaratma çabası vardır. O, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ümmet anlayışına son vererek ulus kavramını öne çıkarmak istemiştir.⁸⁸

Onun ulusçuluğu yeni Türk devletinin her alanında hissedilmiştir. Dış politikada kültürde, ekonomide hep ulusal kaygı ön planda gelmiştir. Atatürk daha Cumhuriyet ilan edilmeden eğitimin ulusal olması konusunda oldukça kararlı tutum sergilemiştir. Eğitimdeki ulusçuluk anlayışı toplayıcı, birleştirici ve bütünleştirici olarak görülmüştür. Bu anlayış ulusallığı ön palan alarak çağdaşlığı yadsıyan bir anlayış değildir. Bu, çağdaş dünyaya çağdaş bilime açık, ancak özde ulusal değerleri temel alan bir eğitim anlayışıdır. Yeni sistem Osmanlı Devleti'nin dinci ve disiplinci eğitim anlayışına karşılık laik ve demokratik bir eğitim sistemi oluşturmuştur.⁸⁹

Eğitimde ulusallık, “ulusal devlet” ve “ulusal egemenlik” ilkesinin bir gereğidir. Mustafa Kemal Paşa, koruyucusu olduğu Türkiye Muallimler Birliği'nin, Kurtuluş Savaşı'nın en yakıcı bir aşamasında “Maarif Kongresi”nde, 15 Temmuz 1921 günü yaptığı açış konuşmasında özellikle “Ulusal Eğitim” (Milli Maarif) ilkesine vurgu yapmıştır. Ona göre ulusal eğitim; geçmişin boş inançlarından, insan doğasıyla uyumsuz düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelen olumsuz (dinsel ve emperyalist) etkilerden arınmış bir eğitimidir. Bu nedenle çocuklarımıza ve gençlerimize öncelikle; Ulusuna, Türkiye Devletine, TBMM'ye düşman olanlarla mücadele gereği öğretilmelidir. 1924 yılında yapılan ilk program değişikliklerinin, ilköğretime “Ahlak” dersi yerine “Yurttaşlık”, ortaöğretime “Din” dersleri yerine “Sosyoloji” derslerinin konması, “ümmet” kültürü yerine “ulusal bilinç” kazandırmayı amaçlamıştır.⁹⁰

2.4.2. Laik Eğitim

Osmanlı Devleti'nden geleneksel okul ve medrese ile çağdaş okulu bir arada barındıran ikili bir eğitim düzeni devralınmıştır. Şer'îye ve Evkaf Vekaleti ile özel vakıflara bağlı okul ve medreseler din esasına dayalı bir eğitim sürdürürken, Maarif vekaletine bağlı okullarda ise dünyevi bilgilere ağırlık verilmiştir. Eğitimde

⁸⁸ **Emre Kongar**, *Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998, s.316.

⁸⁹ **Şerafettin Yamaner**, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999, s.89.

⁹⁰ **Altunya**, *a.g.e.*, s.18-19.

dini ve dünyevi amaçlara yer verilmesi konusu, Cumhuriyetten önce olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında da başlıca tartışma konularından biri olmuştur. Sorun genellikle eğitimin dini mi, yoksa milli mi olması sorunu idi. İzmir’de Atatürk’ün huzurunda bu soruya muhatap olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu şu cevabı verdiğini belirtmektedir. “Din içtimai bir müessesedir. Realitede yaşamaktır. Fakat devlet onu mekteplerde öğretmeye mecbur değildir. Devlet terbiyesinin karakteri ancak milli olabilir. İnkılâp, maarif kurumlarını laikleştirmelidir. Softalık ve taassup ağacının kökleri sökülüp atılmalıdır.”⁹¹

Cumhuriyetin eğitim politikasında, eğitimin temel ilkelerinin başında laiklik gelmiştir. Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı ile Halifeliğin kaldırılmasıyla devlet yönetimi laik bir yapıya kavuşturulmuştu. Türk toplumunun içinde yaşadığı dünyayı algılayabilmesi, laik bir devlet yapısı ve yönetimi ile uyum sağlayabilmesi için laik bir eğitimden geçmesi gerekmektedir. Nitekim Laik devletin özelliği, her türlü politikasının dini inanç ve kurallara bağlı olmamasıdır. Bu nedenle laik devlet eğitimde de din esaslarına dayanmayan bir politika izler. Laik devlette eğitim vasıtaları bilim ve sanattır. Eğitim, kişilerin dini inançlara dayalı düşünce üretme yerine akıl ve bilimsel esaslarına göre düşünce üretmelerini sağlayacak biçimde yapılır. Laik devlet dini referans almaz. Laik devletin hukuk nizamı din dışıdır.⁹²

Laiklik, yönetsel düzeni aklın özgürlüğüne dayandırmak demektir. Türkiye’de laikleşme süreci, 1919’da, ulusal kongrelerde dile getirilen “ulusal egemenlik” ilkesinin benimsenmesiyle başlamış, 1937 yılında Anayasaya laiklik ilkesinin girmesiyle tamamlanmıştır. Türkiye, laiklik ilkesini benimserken din ve vicdan özgürlüğünü de korumuştur. 1924 Anayasası’ndan 1928’de; “Devletin dini, Din-i İslam’dır.” hükmünün çıkarılması ile ilgili önergeyi verenlerden Başbakan İsmet Paşa’nın; “Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, dinlerin devleti idare edenlerle edecekler elinde bir alet olmaktan kurtuluş teminatıdır...” sözleri, bu gerçeği açıkça ortaya koyar. Türkiye’de “laiklik” ilkesinin önce eğitimde yaşam kazandığı söylenebilir. 3 Mart 1924 günü kabul edilen “devrim yasaları” eğitimde bilimin tekeline kurmayı sağlamıştır. Medeni Kanun’la din derslerinin aileye

⁹¹ Turhan Oğuzkan, *a.g.m.*, s.284.

⁹² N. K. Şahbaz ve İ.Çınar, *a.g.m.*, s.29.

bırakılması ve program dışına çıkarılması, içeriğinin yenilenmesi gibi çabalar; Tekke ve Zaviye vb. uyuşturma ve sömürü yerlerinin kapatılması da eğitimle ilgili olumlu gelişmelerdir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Milli Eğitim Bakanlığı'na istisnai bir yükümlülük olarak din görevlisi yetiştirme ödevinin verilmesi, o zaman için laikliğe aykırı bulunmamıştır.⁹³

Atatürk, çağdaş uygarlığa erişmede, eğitimi, dinsel etkilerden ve hurafelerden arındırıp bilimsel temellere oturtmaya çalışmıştır. Eğitimin bu şekilde ve düzeyde laik bir yapıya kavuşturulması, Türkiye'de çağdaş gelişmelere uyum sağlayabilecek yeni bir kuşağın eğitiminde ve yetişmesinde başlıca etken olmuştur.⁹⁴

Eğitimde laiklik ilkesi, özgür düşünceli, çağa uymada zorlanmayan, akılcı bireyler yetiştirmeye yöneliktir. Aynı zamanda eğitimin dinsel otoritelerin etkisinden kurtarılarak, devlet denetimine alınması, eğitim ve öğretim amaçlarının ve içeriğinin dünyevi gereklere göre yeniden düzenlenmesidir.

2.4.3. Bilimsel ve Çağdaş Eğitim

Türk devrimi düşünsel planda pozitivizme dayanan bir devrimdir. Pozitivizm hem batının üstünlüğünü açıklaması hem de Hristiyanlıkla karışmamasından dolayı son dönem Osmanlı aydınları ve bürokratları arasında da oldukça yaygınlaşmıştır. Atatürk pozitivizmi bilimin egemenliği biçiminde algılayarak, bilimi dine ve geleneğe karşı kullanmıştır.⁹⁵

Atatürk'ün pozitivizme dayanan düşünsel yapısı, doğal olarak eğitim politikasına da yansımıştır. Çünkü bilimsel düşüncenin gelişeceği ve güçleneceği yer eğitim olmuştur. Atatürk'ün bilimsellik ilkesi eğitim ve öğretimin amaç, içerik ve araçları yönünden bilimsel veriler göre düzenlenmesi anlamını taşımıştır. Atatürk, 23 Eylül 1925'te Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada bu konuyla ilgili olarak şöyle demiştir; “Dünyada her şey için, maddiyat için maneviyat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir, ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarını, tekâmülünü, idrak etmek ve terakkiyetini zamanında takip

⁹³ Altunya, *a.g.e.*, s.19-20.

⁹⁴ Yamaner, *a.g.e.*, s.109.

⁹⁵ Kongar, *a.g.e.*, s.47.

eylemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanın çizdiği düsturları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen tatbika kalkışmak ilim ve fennin içinde bulunmak elbette değildir.”⁹⁶

Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” sözü, sadece eğitim alanıyla sınırlı değil, ancak eğitim açısından daha büyük önem taşımıştır. Çünkü insanlara bilimsel düşünce eğitim yoluyla kazandırılır. Bilim, dogmatik düşüncenin, yabancılaşmanın yolunu kesecek en önemli araçtır. Bilimsellikten uzak eğitim, Hitler Almanyası’nda olduğu gibi, şovanizme de dönüşebilir. Oysa şovanizm de bir dogmadır.⁹⁷

2.4.4. Karma Eğitim

Osmanlı Devleti zamanında orta öğretimde kız ve erkek öğrencilerin ayrı okullarda öğrenim görmeleri için özel bir çaba harcamıştır. Genellikle kızlara tanınan eğitim olanakları oldukça sınırlı kalmıştır. Eğitim sisteminde iki cins arasındaki bu ayrılık ve eşitsizlik, Atatürk başta olmak üzere Cumhuriyet Türkiye’sinin devrimci kadroları tarafından başlangıçtan itibaren reddedilmiştir.⁹⁸

Mustafa Kemal, Ağustos 1925’te Kastamonu’da yaptığı bir konuşmada karma eğitimin Türk Eğitim Sistemin temel ilkelerinden birisi olması gerektiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. 1926 yılında toplanan III. Heyet-i İlmiyenin aldığı kararlar ışığında 1927–1928 öğretim yılında 71 okuldan 23 tanesinde karma öğrenime geçilmiştir. Ata’nın karma eğitim ilkesine karşı çıkanlar, direnenler olmuşsa da bu ilkenin uygulanmasını durduramamışlardır.⁹⁹

Cumhuriyet Hükümeti 1924 yılının Ağustos ayında, ilkokul eğitiminin karma olmasını kararlaştırmıştır. Türk Medeni Kanunu’nun 1926’da kabul edilmesi ile kadın ve erkeklere eşit haklar tanınmasına karşın, ortaöğretimde kız ve erkek öğrenciler ayrı okullarda öğrenim görmüştür. Bu durum ise kızlar aleyhinde eğitimde bir eşitsizlik yaratmıştır. Kızlar ve erkekler için ayrı okul açılması, yatırım

⁹⁶ CBMEB, *Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, s.21.

⁹⁷ Altunya, a.g.e., s.19.

⁹⁸ Oğuzkan, a.g.m., s.291.

⁹⁹ Galip Karagözoğlu, “Atatürk Devriminin Yerleşmesinde ve Gerçekleşmesinde Eğitimin Rolü ve Yeri,” *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V.Eğitim Toplantısı (4-5-6 Kasım 1981)*, haz. Nizamettin Koç, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (t.y.), s.220.

ve öğretmen sağlanması gibi darboğazlar da büyük zorluklara neden olmuştur. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, kadın-erkek eşitliğini sağlamanın temelinde eğitimin yattığını görmüştür. Bunun için, kadınları, kızları, öğrenim görmeye özendirirken, adım adım karma eğitimi de yaygınlaştırmıştır. Özellikle Mustafa Necati Bey'in bakanlığı dönemi (1926–1928) bu konuda önemli bir başlangıçtır. Türkiye karma eğitime, birçok gelişmiş Avrupa ülkesinden önce geçmiştir.¹⁰⁰

2.4.5. Uygulamalı Eğitim

Cumhuriyet eğitimi, toplumsal eğitimin gerekliliği yanında kişinin günlük ve somut yaşamını etkileyen, onu yaşama daha çok bağlayan bir araç da olmalıydı. Atatürk, bu konudaki görüşlerini Cumhuriyetin ilanından önce şöyle dile getirmiştir:

“Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık zevki olmaktan çok, günlük yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan, işe yarar ve kullanılabilen bir aygıt durumuna getirmelidir.” Bir yıl sonra da “yurt çocukları, her öğrenim basamağında, ekonomik alanda yapıcı, etkili ve başarılı olacak şekilde donatılmalıdır” demiştir. Ancak bu uyarı eğitimi salt pratik beceri edindirmeye indirgememiş, akli özgürleştirmeyi de içermiştir. Atatürk bu sözleriyle, o günlerde yıkıntı halindeki ülkenin kalkınması, üreticinin ve üretimin canlandırılması için hedef göstermiştir.¹⁰¹

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923 günü TBMM'nin açış konuşmasında eğitimin uygulamalı olmasının gerekliliği ile ilgili şunları söylemiştir:

“Baylar eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık zevkinden çok, yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan, işe yarar ve kullanılabilen bir araç durumuna getirmektir. ...Uygulamaya dayanan ve yaygın ve yaygın bir eğitim öğretim için yurdun önemli

¹⁰⁰ Altunya, *a.g.e.*, s.21.

¹⁰¹ Altunya, *a.g.e.*, s.21-22.

merkezlerinde çağdaş kitaplıklar çeşitli bitki ve hayvanları içine alan bahçeler, konservatuarlar, atölyeler, müzeler, galeriler, sergi salonları kurmak gerekli olduğu gibi ilçe merkezlerine dek bütün yurdun basımevleriyle donatılması gerekmektedir.”¹⁰²

Mustafa Kemal, bilmezlikle savaş yanında, il ve orta dereceli okullarda öğretimin işe dayanmasını, iş adamlarının, sanatçıların yetişmesini öngörmüştür. Amaç, eğitime ekonomik kalkınmada güçlü bir etken olma niteliğinin kazandırılması idi. Bu durum eğitime, ekonomik kapsamlı yeni bir boyut getirmiş, çağdaş eğitimin “işle iş için” ilkesi, iş eğitimi yöntemi ile üretken insan yetiştirmenin gerekliliğini belirlenmiştir.¹⁰³

2.4.6. Eğitimin Yaygınlaştırılması

Cumhuriyet Devrimi, herkesi “eşit değer” olarak kabul eden bir harekettir. Her insanın eşit birer değer olması, “halk egemenliği”nin ve demokrasinin temelidir. İnsanın gerçek değerini bulması ise yeterli eğitimle olanaklıdır. Bu nedenle eğitim, “temel” bir insan hakkıdır. Demokratik halk devletinin gerçekleşmesi; her insana gerçek değerini kazandıracak ve onun aklını özgürleştirecek kadar eğitimi sağlamaya bağlıdır. İşte, bunun için bilimsel ve laik Cumhuriyet eğitimi her yurttaşa yeterince sağlanmalıdır. Bunun için okullar, Millet Mektepleri, Halkevleri ve Odaları ile Türk Silahlı Kuvvetleri’nin olanakları seferber edilerek, çocuk ve yetişkin, kadın ve erkek “herkese” temel bir eğitim sağlama, Cumhuriyeti kuranların temel hedefi idi. Bu nedenle Cumhuriyet eğitimi, sadece kurulu düzeni koruyan bir eğitim olmakla sınırlı kalmamış, bir kişi hakkı olarak da önem kazanmıştır.¹⁰⁴

Atatürkçü milli eğitim anlayışı, yaygın, demokratik, bütün milleti kucaklayan bir eğitim anlayışı idi. Atatürk daha bağımsızlık savaşının en çetin günlerinde bile, köye ve köylüye ulaşacak bir eğitim sistemi kurulmasını istemiştir. Atatürk’e göre Milli Eğitim’in ışığı memleketin en derin köşelerine kadar ulaşip yayılmalı; cehalet yok edilmeli; eğitim yetişkinleri de kapsamına almalı idi. Atatürk

¹⁰² Karagözoğlu, *a.g.m.*, s.219-220.

¹⁰³ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.17-18.

¹⁰⁴ Altunya, *a.g.e.*, s.21.

bu amaçla herkese okuma – yazma öğretmeyi amaçlayan bir seferberliğin başlatılmasını istemiştir.¹⁰⁵

Mustafa Kemal Atatürk, bu amaçla, eğitimin yaygınlaştırılması ve bilgisizlikle savaşı ilke edinmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarından yolunda itibaren çağdaşlaşma ilerleyebilmek için her şeyden önce yaygın bilgisizliğin ortadan kaldırılması ve eğitimin geniş halk kitlelerine yayılması gerektiğini belirtmiştir. 1 Mart 1922’de TBMM toplantı yılının açış konuşmasında bu konu üzerinde durmuş, yüzyıllardan beri ulusu yönetenlerin eğitimi yaygınlaştırma isteği gösterdiklerini, ancak bu amaca ulaşamadıklarını belirterek bilgisizliği yok etme çabalarının özellikle eğitimden yoksun kalmış bulunan köylü kitlesine yöneltilmesinin gerektiğini açıklamıştır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Feyzioğlu, *a.g.m.*, s.687.

¹⁰⁶ CBMEB, *Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, s.5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ BOLU MERKEZDE EĞİTİM KURUMLARI

3.1. Osmanlı Devleti’nden Devralınan Bolu Merkezde Eğitim

Bolu'da eğitim ve öğretim işleri 1870'li yıllara kadar mahalli imkânlarla yürütülmüştür. Medrese ve okullar ya bağlı bulundukları vakıflar aracılığıyla ya da mahallede oluşturulan komisyonlarca idare olunmuşlardır. Maarif-i Umumîye Nizamnamesi'nin yayınlanmasından sonra eğitim ve öğretim işlerini yürütecek bir kurum oluşturulmuştur. Başlangıçta İdadî müdürlüklerince yürütülen eğitim işleri, vilayetlerde maarif müdürlüklerinin kurulmasıyla, bağlı bulunan Kastamonu müdürlüğünce idare olunmaya başlanmıştır. İlk mekteplerin işleri ise mülki amirlerin başkanlığında, okul müdürlerinden oluşan bir komisyon tarafından yürütülmüştür. 1908 yılında Kastamonu vilayetinden ayrılarak müstakil bir mutasarrıflık haline gelen Bolu'da, maarif müdürlüğü kurulmuş ve Hayri Bey ilk maarif müdürü olmuştur. 1911 yılında maarif müdürlüğünün kaldırılmasıyla bu görevi tekrar idadî müdürleri yürütmeye başlamıştır. 1914 yılında Maarif Müfettişliği adıyla yeniden ihdas edilen teşkilatın başına Sermet Bey müfettiş olarak atanmış, aradan 5–6 ay geçmeden tekrar Maarif Müdürlüğü açılmıştır. Bu süre zarfında görevi üstlenen insanların gayretleriyle Bolu merkez ve kazalarında çok sayıda yeni okul açılmış ve bu okul açma çalışmaları Cumhuriyete kadar sürmüştür.¹

Bolu'nun eğitim ve öğretim çalışmalarına tarihsel süreçte birçok maarif müdürü hizmette bulunmuştur. Bu maarif müdürlerinden biri; Ahmet Talat Bey'dir. Bolu'nun Maarif Müdürlerinden Ahmet Talat Bey (Onay), 1 Temmuz 1921 tarihinden 12 Ağustos 1923 tarihine kadar Bolu'da görev yapmıştır. Bolu İl Milli Eğitim Müdürlüğü görevini yürütmekte iken Mustafa Kemal Paşa'ya kendisinin Çankırılı olması nedeni ile Çankırı Milletvekilliği için aday gösterilmesini bizzat telgraf çekerek istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'dan gelen telgraf olumlu olunca O, da Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkür telgrafı çekmiştir. 12 Ağustos 1923'e kadar Bolu

¹ *Bolu 1998 İl Yıllığı*, s.248.

Milli Eğitim Müdürlüğü görevini başarılı bir şekilde yürüten Ahmet Talat Bey'in (Onay) Bolu'dan ayrılması Boluluları üzmüştür.²

Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi'ne göre Maarif Dairesinde görev yapan yönetici ve görevliler aşağıda gösterildiği gibidir.³

Maarif Müdürü	: Hasan Sabri Bey
Maarif Baş Katibi	: Ali Nihat Bey
Maarif İkinci Katibi	: Mehmet Haşim Efendi
Odacı	: Abdullah Efendi

Osmanlı'dan Cumhuriyete kalan Bolu Merkez ilçedeki eğitim kurumlarının sayıları hakkında mevcut kaynaklarda sınırlı sayıda bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere 1916 ve 1921–1925 yılı salnamelerinden ulaşılabilmektedir. Adı geçen bu salnamelerde okulların adları, okutulan dersler ile öğretmenlerin adları yazılmıştır. Ancak, öğrenci ve öğretmen sayıları hakkında bilgiler bulunmamaktadır.

Bolu Merkezde Cumhuriyetten önce resmi okul olarak bir “Ana Mektebi” ve ilköğretim kurumu olarak; dört adet iptidai mektebinin (Merkez Zükur İptidai Mektebi, İttihat ve Terakki Zükur İptidai Mektebi, Merkez İnas İptidai Mektebi, Feyz-i Meşrutiyet İnas İlk Mektebi) olduğu görülmektedir. Ortaöğretim kurumu olarak; bir Sultani Mektebi, Bir Darulmuallimin, bir Sanayi (Erkek) Mektebi ile bir Kız Sanayi Mektebi bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında Bolu Merkezde (köy okulları hariç) Cumhuriyetten önce resmi okul olarak 1 Ana Mektebini; 4 adet ilköğretim okulu ile 4 adet ortaöğretim okulunun var olduğunu görülmektedir. Bu okulların öğrenci sayıları hakkında Kastamonu Vilayet Salnameleri'nde bilgiler bulunmaktadır. Ancak müstakil Bolu Salnamelerinde herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. 1916 yılı salnamesinde Bolu İl genelindeki köylerde 18 köy okulu bulunmakta idi. Bolu İl genelindeki tüm resmi okullarda 1585 erkek ile 397 kız öğrenci öğrenim görmekteydi. 1921–1925 yılı salnamesinde ise Bolu İl genelindeki resmi tüm okullarda ise, 1249'u erkek, 688'i kız olmak üzere toplam 1937 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bolu İl geneli nüfusunun 199144, Bolu merkez nüfusunun 58119 olduğu göze alındığında öğrenim gören öğrenci sayısının genel nüfusa oranı

² **Ahmet Talat Onay**, *Milli Mücadele Yazıları*, haz. Cemal Kurnaz ve Şefika Kurnaz, İstanbul: MEB Yayınları, 1995, s.17.

³ **Kılıç ve diğerleri (haz.)**, *a.g.e.*, s.187.

yaklaşık % 3-4 idi.⁴ Bu durum öğrenim gören öğrenci sayısının genel nüfusa göre oldukça az olduğunu göstermektedir.

Bolu Merkezde Cumhuriyetten önce resmi okulların dışında: Yıldırım Beyazıt, Şemsi Ahmet Mustafa Paşa, Bolu Medresesi (Daru'l Hilafeti'l Aliye), Alaybeyi, Müftü Hacı Emin Efendi, Duhanizade Zeki Efendi, Rüştü Efendi, Hüsnü Efendi, Tayyip Efendi, Mehmet Ali Hoca, Akhoca, Davut Hoca, Tebbetçi Hoca, Kalaycılar, Tabaklar, Hamzalar adıyla birçok medrese diğer eğitim kurumları olarak faaliyet göstermiştir. Bu medreseler Cumhuriyetin ilk yılında da öğretimlerine devam etmişler ve 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Medreselerin kapatılmasına ilişkin kanunla kapatılmış, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.⁵

3.2. Bolu Merkezde İlköğretim Alanındaki Gelişmeler ve İlköğretim Kurumları

Eğitim ve öğretim işinin temelini ilkokullar oluşturur. Bolu'da Cumhuriyetin ilanından sonra bina meselesinde çok titiz ve hassas davranılmış, 15 yıl içinde 104 okul binası özel idare ve köy bütçeleri tarafından tamir, ıslah ve yeniden yapılmıştır. Bu okulların tamir, ıslah ve yeniden inşası için 1938 yılına kadar toplam 402849 lira harcanmıştır. Bu binaları sıhhi ve teknik şartlara uyduran Cumhuriyet yönetimi, eğitim ve öğretim bakımından da okullara yeni yüzler kazandırmıştır. Yeni talimatname ile köy ve kasabalar için ayrı ayrı müfredat programları vücuda getirilmiş ve onlar üzerinde ihtiyaçlara göre zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. İlkokul talimatnamesinin esas prensibini genç nesillere hür ve demokrat terbiye ve disiplin verilmesini oluşturmuştur. Müfredat programları da bütün Türk Milletini temsil eden Halk Partisinin altı ilkesini hedef kabul ederek köy ve kasaba hayat şartları ve ihtiyaçlarına göre tanzim edilmiştir.⁶

⁴ Birgören (haz.), *a.g.e.*, s.160; Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.319;396;397;398.

⁵ Birgören (haz.), *a.g.e.*, s.161-162; Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.399-400.

⁶ *Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu*, s.60-61.

Cumhuriyet'in ilk 15 yılında (Atatürk Devri) Bolu'da İlköğretim alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Aşağıdaki tablo XIV' de bu gelişmeleri görebiliriz.

Tablo XIV:1923–1938 Yılları Arasında “Bolu İl Geneli”nde İlkokulların Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun Sayıları ile Eğitim Bütçesi⁷

Ders yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Beş Sınıflı Okullardan Mezun Toplamı	Üç Sınıflı Okullardan Mezun Toplamı	İl Bütçesi	Eğitim Bütçesi
			K	E	T				
1923–1924	111	175	689	5097	5786	102	126	251211	25590
1924–1925	118	184	539	6216	6755	103	127	219300	23129
1925–1926	140	218	852	6875	7728	123	135	372251	38135
1926–1927	141	228	1104	6267	9371	225	323	578371	95175
1927–1928	137	237	3085	6276	9361	269	446	490198	82740
1928–1929	139	238	3458	6303	9761	327	710	643488	165000
1929–1930	141	244	3198	6863	9061	251	368	773666	212053
1930–1931	148	257	3953	6416	10361	402	511	737450	224676
1931–1932	150	269	4245	6200	10446	332	534	560850	210614
1932–1933	154	268	5058	7239	12297	403	531	491972	203260
1933–1934	139	248	5242	7727	12970	320	915	458131	188354
1934–1935	97	184	4324	6674	10998	400	592	358200	153437
1935–1936	93	186	4166	6858	11024	417	607	371036	133778
1936–1937	93	186	4102	7217	11319	506	613	505380	137250
1937–1938	93	186	4107	7212	11319	665	685	570420	141093
1938–1939	93	186	-	-	-	-	-	631065	171455

Tablo XIV' e baktığımızda Cumhuriyetin kuruluşundan 1938 yılına kadar geçen 15 yıllık süre zarfında Bolu İlinde 14'ü kasaba ve 79'u köylerde olmak üzere 93 ilkokul ve 186 öğretmen olduğu görülmektedir. Bu okullara devam eden toplam 11319 öğrenci mevcut olup bir öğretmene ortalama 61 öğrenci düşmektedir. 1937–1938 ders yılında üç sınıflı köy okullarından 685, beş sınıflı okullardan 665 öğrenci mezun olmuştur. 1934 sonrasında okul sayısı azalmış görünmesine rağmen öğrenci ve öğretmen sayılarında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. İl genelinde eğitimcilerin, en zengin okul ve öğretmen kadrosu ile çalıştığı yıllarda okullardaki öğretmen sayısı 269 ve öğrenci sayısı 10446, üç sınıflı okullardan mezun olan öğrenci sayısı 511, beş sınıflı okullardan mezun olanların sayısı da 402'dir. Bir öğretmene de ortalama olarak 40 öğrenci düşmekte idi. Rakamlar üzerinde küçük bir

⁷ Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu, s.62–63; Maarif İstatistikleri (1923–1932), No:26, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933, s.14–15.

analiz aradaki büyük farkı açıklamaktadır. Bu olumlu gelişmeler Bolu ilinde kültür işlerinin gittikçe teşkilatlandırılması, bir öğretmenli, üç sınıflı okulların azaltılması ve yerine de 5 sınıflı gündüz ve pansiyonlu okulların sayısının çoğaltılması sayesinde olmuştur. Ayrıca köylü ve kasaba halkının eğitime önem vermesi bu olumlu gelişmeleri ortaya çıkartmıştır.⁸

Tablo XV: Bolu Merkez (İl ve İlçe) İlköğretim Okullarındaki Gelişmeler⁹

YILLAR	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Öğrenci Oranı
			Erkek	Kız	Toplam	
1923–1924	20	42	237	473	710	16,9
1933–1934	32	66	2385	1207	3692	55,9

Tablo XV’ deki Cumhuriyetin ilk on yılında Bolu il ve ilçe merkezlerindeki okul, öğretmen ve öğrenci sayıları incelendiğinde okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında önemli artışlar olduğu görülmektedir. Özellikle öğrenci sayısında yaklaşık 5 kat artış olmuştur. Bolu’da ilkokullaşma, Cumhuriyetten sonra belirli dönemlerde özel bir gelişme göstermiş, ancak 1965’e kadar Türkiye genelinin altında kalmıştır. İlkokullaşma 1965’ten sonra hız kazanarak yeterli bir düzeye ulaşmıştır. İlkokullaşmanın belirgin bir gelişme gösterdiği ilk dönem 1933–1943 dönemi olmuştur. Bu dönemde Bolu’da ilkokul sayısı 1923–1933 dönemine göre % 394 artmıştır. Öğretmen sayısında da aynı oranda olmamakla birlikte önemli bir artış yaşanmıştır.¹⁰

Bolu İl genelinde, 1932–1933 öğretim yılında Bolu merkez ve merkeze bağlı köyler ile Düzce, Gerede, Mudurnu ve Göynük ilçe merkezi ve köylerinde toplam 154 ilkokul (12’si il ve ilçe merkezinde, 142’si köylerde) ve 12297 öğrenci olduğu görülmektedir. 1932–1933 öğretim yılında “Bolu Merkez İlçede” ise toplam 4 tane ilkokul vardı. Görüldüğü gibi cumhuriyet’in ilk on yılında Bolu Merkezde yeni ilkokullar açılmamıştır. Ancak öğretmen ve öğrenci sayılarında büyük artışlar vardır. Merkez ilçedeki okullarda öğrenim gören toplam 1048 öğrencinin 589’u erkek, 460’ı kızdı. Bu istatistikî bilgilere bakıldığında il merkezindeki okul ve

⁸ *Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu*, s.62–63.

⁹ *Bolu 1998 Yıllığı*, s.260.

¹⁰ Gös.yer.

öğrenci sayısının ilçelere ve köylere göre az olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca il ve ilçelerdeki köylerin öğrenci sayılarının da merkezlere göre yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Bolu il genelinde şehirleşmenin az olduğunu ve özellikle nüfusun büyük bir bölümün köylerde yaşadığını göstermektedir.¹¹

1932–1933 Öğretim Yılında “Bolu İl genelindeki” resmi ilkokullarda 37’si erkek 45’i kadın olmak üzere 82 öğretmen görev yapmıştır. Her öğretmene ise, 46 öğrenci düşmüştür. 1933–1934 Öğretim Yılında Bolu Merkez İlkokullarında ise, 9’u erkek 17’si kadın olmak üzere toplam 26 öğretmen görev yapmıştır. İl genelindeki resmi ilkokul ve yatılı okullar da dahil olmak üzere 1932 eğitim bütçesinden öğrencilerin masrafları için her yıl öğrenci başı 15 lira para düşmüştür.¹²

1936–1937 Maarif İstatistikleri’ne göre Bolu İl genelinde 2 ve 5 sınıflı olmak üzere 90 ilkokul olduğu tespit edilmiştir. Bu 90 İlkokuldaki öğrenci sayısı 10986’dır. Bolu şehir merkezinde 4, merkez kazası köylerinde ise 24 ilkokul olduğu görülmektedir.¹³

3.2.1. Feyz-i Cumhuriyet İnas İlk Mektebi

Meşrutiyetin ilanından sonra Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi adı ile kızlar için açılmış bir okuldur. Cumhuriyet’in ilanından sonra, “Feyzi Cumhuriyet İnas İlk Mektebi”¹⁴ adını almıştır. Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi’nde, “Feyz-i Cumhuriyet İnas İlk Mektebi”nin öğretim kadrosu şu şekilde idi.¹⁵

Başmuallim	: Ömeriye Hanım
İkinci Muallim	: Remziye Hanım
Üçüncü Muallim	: Ayşe İsmet Hanım
Dördüncü Muallim	: Hatice Hanım
Beşinci Muallim	: Belkıs Hanım
Altıncı Muallim	: Emine Ahmet Hanım

¹¹ *Maarif İstatistiği (1932–1933)*, No:31, Devlet Matbaası, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1934, s.2;3;32.

¹² *Maarif İstatistiği (1932–1933)*, s.11;12;16; *Maarif Muallimler İstatistiği (1933–1934)*, Yayın No:58, Devlet Matbaası, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935, s.24–25.

¹³ *Döküman 2*, “Bolu”,(t.y.), s.33.

¹⁴ Okulun fotoğrafı için bkz; Ek III: Feyz-i Cumhuriyet İlk Mektebi

¹⁵ **Kılıç ve diğerleri (haz.)**, a.g.e., s.199.

Kızlar için eğitim veren bu ilkokulda, başmuallim Ömeriye Hanım ile birlikte altı tane öğretmen olduğu ve öğretmenlerin adlarına bakıldığında öğretmenlerin hepsinin kadın olduğu anlaşılmaktadır.

1926 yılında yeni binasında (bugünkü Sakarya İlköğretim Okulu'nun bulunduğu yer) yeniden açılan bu okul, 1962 yılına kadar Feyz-i Cumhuriyet İnas İlk Mektebi adı ile faaliyet göstermiştir. İlk mezunlarını 1931–1932 yılında vermiştir. Okul, 1962 yılında beş derslikli olarak yapılan binasına geçince, adı da "Cumhuriyet İlkokulu" olarak değiştirilmiştir. 11.08.1997 tarih ve 17196 sayılı valilik onayı ile okul, İlköğretim Okuluna dönüştürülmüştür.¹⁶

3.2.2. Gölyüzü Mahallesi Zukur İlk Mektebi

Bu okul 1908 yılında, İttihat ve Terakki Fırkası İktidarı döneminde, Bolu'nun Gölyüzü Mahallesi'nde Şehitkani Caddesi ile Tavil Mehmet Paşa Caddelerinin birleştiği yerde açılmış bir okul idi. Okul, dört sınıflı olup, erkek çocukları için açılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi ve İttihat-Terakki iktidarının son bulmasıyla İttihat ve Terakki İptidai Mektebinin adı değiştirilmiş ve okulun adı da, Gölyüzü Mahallesi'nde bulunduğu için "Gölyüzü Mahallesi Zukur İlk Mektebi" olmuştur. Okul; ihtiyat (Anasınıfı) Devreyi Ula 1 ve 2, Devreyi Mutavassıta1 ve Devreyi Aliye 1 ve 2 olmak üzere 7 sınıflı idi. İlk olarak Gölyüzü Okulu Başmuallimi Mehmet Ali Bey'dir. Mehmet Ali Bey Orta Mektep Başmuallimi olunca, İlkokul Baş Muallimliğine Mustafa Sıtkı ve daha sonrada Mehmet Zeki Efendi tayin olmuştur. 1926 senesinde orta mektep ilk kısmının dağılması üzerine Mehmet Ali Bey yeniden Gölyüzü İlkokulu'nda başmuallim olarak hizmet etmiştir.¹⁷

Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi'nde, Gölyüzü Mahallesi Zukur İlk Mektebi'nin öğretim kadrosu şu şekilde idi.¹⁸

Başmuallim	: Zeki Efendi
İkinci Muallim	: Nurettin Efendi
Üçüncü Muallim	: Rıfat Efendi
Dördüncü Muallim	: Mehmet Tevfik Efendi

¹⁶ 1967 Bolu İl Yıllığı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968, s.242.

¹⁷ 1967 Bolu İl Yıllığı, s.242; <http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/528272/tarihce.html>, 2008.

¹⁸ Kılıç ve diğerleri (haz.), a.g.e., s.199.

Gölyüzü Mektebi, erkek çocuklarına eğitim veren bir okul olduğu için genellikle öğretmenleri de erkek olmuştur. Okul'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında 4 tane öğretmen yapmıştır.

Gölyüzü Mahallesi Zükur İlk Mektebi, binasının eski olması bu nedenle tehlike arz etmesi üzerine 1935 yılında Karamanlı Mahallesinde yeni yapılan Vahap Tuncer'in evinde Sakarya İlkokulu ile birleşerek eğitim ve öğretime devam etmiştir. 1955 yılında Fehmi Yücel'in başmuallim olduğu Gölyüzü İlkokulu İhsaniye Mahallesi Çeşme Sokakta yeniden açılmıştır. 1956 yılında Fevzi Paşa Caddesindeki binaya taşınan okul, bu binanın mahsurlu görülmesi üzerine Aktaş Mahallesinde yeni kurulan Merkez (İnkılâp) İlkokulu ile 1958 yılında ikili öğretim yapmaya başlamıştır. 1960 yılından sonra okul yaptırma derneğinin teşebbüsü ile İhsaniye Mahallesinde belediyeye ait çayırdan 5790 metre karelik bir kısım okul yeri olarak satın alınmıştır. Bir katlı olarak yapılan binaya 1961 yılının 17 Şubat günü taşınılmıştır. Okulun adı 27 Mayıs İlkokulu olmuştur. 25.06.1986 tarih ve 5 no'lu İl Milli Danışma Kurulu ve Valilik Makamının 12304 sayılı olurları ile okulun adı "Milli Egemenlik İlkokulu" olarak değiştirilmiştir.¹⁹

Okulun tarih boyunca aldığı isimler incelendiğinde siyasi gelişmelerin okula verilen isimlerde belirleyici olduğu dikkati çekmektedir.

3.2.3. Bolu Merkez Gazipaşa Kız İlk Mektebi

Okulun ilk binasının 1910 yılında Kadı Camii'nin batı sınırındaki yerde zamanın ileri gelenlerinden Hoca Süreyya Efendi tarafından medrese olarak inşa edildiği rivayet edilmektedir. Adı da Süreyya Efendi Medresesi olarak bilinmektedir. Medrese olarak kaç yıl faaliyet gösterdiği bilinmemekle birlikte bulunabilen resmi kayıtlara göre 1922–1923 öğretim yılında Bolu Kız Sanayii Mektebi (İlk kısmı) olarak faaliyette bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ad 1926–1927 öğretim yılına kadar devam etmiştir. 1926–1927 öğretim yılında ise okulun adı Gazi Mustafa Kemal Paşa Kız İlk Mektebi olarak değişmiştir. Resmi kayıtlarda bu tarihten 1949–1950 öğretim yılına kadar Bolu Merkez Gazipaşa Kız İlk Mektebi Baş Muallimliği mührünün

¹⁹1967 *Bolu İl Yıllığı*, s.242; <http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/528272/tarihce.html>, 2008.

kullanıldığı görülmektedir.²⁰

1949–1950 öğretim yılından itibaren Gazipaşa İlkokulu adı resmen kullanılmıştır. Okulun ilk binasında 1920'li yıllarda ve 1930'lu yılların ilk yarısında Edibe Alıcıoğlu hanımefendi başmuallimlik görevini yürütmüştür. Bundan sonra aynı binada Hidayet Erzincanlı, İsmail Altıntaş ve Rahmi Mühürçüoğlu Başmuallim veya müdür olarak görev yapmışlardır. Zamanla okulun yetersiz oluşu ve ana cadde üzerinde olması nedenleriyle Karaçayır Mahallesiindeki şimdiki yerine taşınmıştır. 15.09.1969 tarihinden (1969–1970 öğretim yılı) itibaren yeni binada öğretime başlanmıştır.²¹

Okul; ilk defa medrese olarak öğretime başlamış değişik adlar aldıktan sonra Gazipaşa İlköğretim Okulu adı ile eğitim ve öğretime devam etmiştir.²²

3.2.4. Merkez Zükur İlk Mektebi

Merkez Zükur (erkek) İlk Mektebi, 1886 yılında, meşhur Şemsi Ahmet Paşa Vakfından olup, İmaret Camii yanında yer aldığı için “İmaret Mektebi” adı ile erkek çocukları için 3 sınıflı olarak açılmış bir ilkokuldur. Okulun ismi görülen lüzum üzerine 1911 yılında Merkez Zükur İlk Mektebi olarak değiştirilmiştir.²³

Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi’nde, Merkez Zükur İlk Mektebi’nin öğretim kadrosu şu şekilde gösterilmiştir.²⁴

Başmuallim	: Mehmet Naim Efendi
İkinci Muallim	: Mehmet Selim Efendi
Üçüncü Muallim	: Mehmet Lütfi Efendi
Dördüncü Muallim	: Hafız Arif Efendi
Beşinci Muallim	: Mehmet Vasfi Efendi

²⁰ <http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/304013/tarihce.html>, 2008.

²¹ Gös. yer.

²² Okulun (Bolu Merkez Gazipaşa Kız İlk Mektebi) Bugüne Kadarki Adları:

1 - Süreyya Efendi Medresesi	: 1910 - 1914
2 - Bolu Kız Sanayi Mektebi (İlk Kısım)	: 1922 - 1926
3- Gazi Mustafa Kemal Paşa Kız Mektebi	: 1926 - 1949
(Bolu Merkez Gazipaşa Kız İlk Mektebi)	
4 - Gazipaşa İlk Okulu	: 1949 - 1993
5- Gazipaşa İlköğretim Okulu	: 1993-

²³ Konrapa, a.g.e., s.571; <http://inkilap.meb.k12.tr/>, 2008.

²⁴ Kılıç ve diğerleri (haz.), a.g.e., s.198.

Altıncı Muallim

: Talat Efendi

Okulun 6 tane öğretmeni olup Başmuallimi Mehmet Naim Efendi'dir. Erkek çocuklarına öğretim verdiğiinden öğretmenler de erkektir. Okulda, milli bayramlarda tiyatro gibi çeşitli sosyal etkinliklerin yapıldığı da görülmektedir.²⁵

1925 yılında her ilkokul gibi 5 sınıflı olmuştur. 1949 yılında Hisar Tepesindeki Saat Kulesi yerine yeni ilkokul binası yapılmıştır. 1954 yılında Bolu'da Lise açılması üzerine bu bina Liseye verilmiştir. 1954–1955 ders yılını Erkek Öğretmen Okulunun bir bölümünde geçirmiştir. 1955–1956 öğretim yılında şimdiki binasına taşınmıştır.²⁶

Merkez Zükur Mektebi halk arasında Merkez İlkokulu²⁷ olarak da anılmıştır. Bu adını 1960 yılına kadar kullanmış 1960 yılında da adı, İnkılâp İlkokulu olarak değiştirilmiştir.²⁸

3.2.5. Yatılı Bölge Okulu

Yatılı Bölge Okulu, bugünkü Sakarya İlköğretim Okulu'nun temelini oluşturan okuldur. Bu okul, 1932 yılında şimdiki Otelcilik ve Turizm Okulu binasında Yatılı Bölge Okulu olarak açılmıştır. 1937 yılında okulun yerine Orman Okulu açılınca Yatılı Bölge Okulu yeni yapılan Kültür Sitesi'nin batı yönüne düşen Vahap Tuncer'in²⁹ evine taşınmıştır. Daha sonra 1940 yılında Cumhuriyet İlkokulu binasında eğitim ve öğretime devam etmiştir. Alt katta Cumhuriyet İlkokulu, üst katta Yatılı Bölge Okulu olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Okulun öğrenci mevcudu fazlalaştıkça eski binaya sığamamış ve 1970 yılında Okul-Aile Birliği tarafından iki katlı ek bina yaptırılmıştır. Fakat 1976 yılında ek binanın ikinci katı çökme tehlikesiyle karşılanca yıkılmış yerine 1984 yılında yeni bina yapılarak hizmete açılmıştır. Her iki binada eğitim-öğretim sürdürülürken eski bina yıkılıp, yerine Bolu'nun değerli hayırseveri İzzet Baysal tarafından 1991 yılında yeni bir bina yaptırılmıştır. Yeni yapılan bu binanın 1. ve 2. katları anaokuluna tahsis edilmiş

²⁵ Bkz; Ek IV: Merkez İlkokulu (İnkılâp İlkokulu) fotoğrafı.

²⁶ <http://inkilap.meb.k12.tr/> , 2008.

²⁷ Okulun fotoğrafı için bkz. Ek IV: Merkez İlkokulu

²⁸ <http://inkilap.meb.k12.tr/> , 2008.

²⁹ Vahap Tuncer: "Neler Yazmadık Şu Bolu İçin" adlı kitabın yazarı ve Bolu'da "Yeni Hamle" gazetesinin sahibi.

3. ve 4. katları Sakarya İlkokulu tarafından kullanılmıştır. 1997–1998 öğretim yılında Türkiye çapında uygulamaya konan kesintisiz 8 yıllık eğitim uygulaması neticesinde Sakarya İlkokulu, daha önce Milli Eğitim Müdürlüğü binası olarak kullanılan binaya taşınmıştır. Okulun adı Sakarya İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiştir. Okul; adını 23 ağustos 1921 yılında Yunanistan ile yapılan Sakarya Savaşı’ndan almıştır.

3.3. Bolu Merkezde Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Ortaöğretim Kurumları

Bolu’da Ortaokul ilk defa Cumhuriyetten önce 1887–1888 öğretim yılı sonunda idadi olarak açılmıştır. Daha sonraları bu kurum sultani olarak adlandırılmış ancak hiç mezun vermemiştir. 1924–1925 öğretim yılı başında sultani lise adını almış ancak ertesi sene ikinci kısmı teşkil etmediği için lise ortaokul halini almıştır. İldeki ikinci ortaokul Düzce ilçesinde açılan İdadi Mektebidir. Düzce’de Namık Kemal İlkokulu binasında ve okulun talebeleri ilk kısmını teşkil etmek suretiyle açılan bu mektep, üç yıl faaliyette bulunduktan sonra binanın darlığı ve idadi kısmı talebesinin azlığı nedeni ile 1925 tarihinde okul lağvedilmiştir. Daha sonraki yıllarda eğitime olan büyük ilgi nedeniyle 1933 yılında İkbâl Mektebi adıyla yeniden açılmıştır. 1953 yılına kadar ilde sadece bu iki ortaokul eğitim ve öğretim hizmetini vermiştir.³⁰

Bolu’da lise açılması çalışmaları ise yukarıda değinildiği üzere Cumhuriyetten önce başlanmıştır. 1884 yılında Mutasarrıf İsmail Kemal Beyin önderliği ile yapılan binada 1886 yılında Rüştîye olarak öğretime başlanmış, 1911 yılında binanın yanması sonucu çeşitli binalarda öğretime devam edilmiş ve 1914’te tamir edilen ve tamamlanan yeni binaya “Sultani” adı ile taşınmıştır. Okula sultani adı verilip tam teşekküllü kurulmasına rağmen ikinci devre sınıflarına bir türlü öğrenci bulunamamıştır. 1920 yılının mayısında okulun tatile girmesi dolayısıyla bina Milli Kuvvetlerce kullanılmaya başlanmıştır. Sultani olan okulun adı 1924–1925 Öğretim yılında lise olmuş, ertesi yıl ikinci devresi hala teşkil edilemediği için

³⁰ *Bolu 1998 Yılığ*, s.266.

lise orta mektep haline gelmiştir. Okul, 1954 yılından itibaren tekrar lise haline gelerek bu güne kadar öğretime devam etmiştir.³¹

Bolu’da ortaöğretimde en eski ve köklü olan bu okul, şimdiki adı ile Bolu Atatürk Lisesi’dir.

Aşağıdaki tablo XVI’da Bolu İl genelinde Ortaöğretim Okullarının yıllara göre gelişimi gösterilmiştir.³²

Tablo XVI: Bolu İl Geneli Ortaöğretim Okullarındaki Gelişmeler (1923–1940)

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı	Okullaşma Oranı
1923–1927	1	10	-	-	-
1927–1935	2	22	274	64	100
1935–1940	2	45	1742	227	-

Tablo XVI’ da görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında Bolu il genelinde ortaöğretim kurumu olarak bir tane okul eğitim öğretim işini yürütmüştür. O okul da “Sultani Mektebi”dir. İkinci Ortaokul ise Bolu’nun ilçesi Düzce de (İkbal Mektebi) açılmıştır. Okul sayısının –bir okul daha açılarak- Cumhuriyetin ilk on yılında % 100 arttığı görülmektedir. Okul sayısında önemli bir gelişme olmamakla birlikte öğretmen ve öğrenci sayılarında çok daha fazla bir artış olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1932–1933 öğretim yılı Bolu merkez ortaokullarında okul, öğretmen, öğrenci ve mezun sayısı gösterilmiştir.³³

Tablo XVII: 1932–1933 Öğretim Yılı Bolu Merkez (İl ve İlçe Merkezi) Ortaokullarında Okul, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Sayıları

1932–33 Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı			Mezun Sayısı		
		E	K	T	E	K	T	E	K	T
	2	16	6	22	224	75	299	8	11	19

³¹ Bolu 1998 Yılı, s.266.

³² Bolu 1973 İl Yılı, Cumhuriyetin 50. Yılında Bolu, Bolu: Kemal Matbaası, 1972, s.95.

³³ Maarif İstatistiği (1932–1933), Yayın No:31, Devlet Matbaası, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1934, s.172.

Tablo XVII’deki DİE verileri ışığında 1932–1933 ders yılında Bolu’da biri Bolu Sultani Mektebi (Orta Mektebi), diğeri de Bolu’nun eski ilçesi olan Düzce’de İdadi Mektebi (daha sonra İkbâl Mektebi) olmak üzere iki tane okul olduğu görülmektedir. Bu iki ortaöğretim kurumunda 16’sı erkek, 6’sı kadın toplam 22 öğretmen ile 224’ü erkek, 75’i kız toplam 299 öğrenci olduğu görülmektedir. Bu ders yılında (1932–1933) 19 gibi az sayıda öğrenci mezun olduğu da görülmektedir. Öğrenim gören Kız öğrenci sayısının erkek öğrencilere göre çok az olduğu da dikkati çekmektedir. Bolu merkez ilçe ile ilgili Cumhuriyetin ilk yıllarına ait maarif istatistiklerinde kayda rastlanmadığından ortaöğretim kurumlarının öğretmen, öğrenci sayıları hakkında bilgile ulaşılamamıştır.

Ortaöğretim içinde Cumhuriyetin devraldığı teknik eğitim ise çok cılız kalmıştır. Bu eğitimin geliştirilmesi yolunda çaba gösterildi ise de gelişmeler oldukça yavaş olmuştur. 1927’ye kadar meslek ve sanat okulları açma, yürütme işi İl ve Belediye idarelerinin sorumluluğunda olmuştur. Bu tarihten sonra bu okulların program, araç-gereç, öğretmen yetiştirme ve istihdamı görevi Eğitim Bakanlığına verilmiş ve 1933’te Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1935’te mesleki ve teknik okulların masrafları Eğitim Bakanlığı bütçesine alınmıştır. 1941’de ise Genel Müdürlüğün yerine Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur. 1934’lerden itibaren çok sayıda Erkek, Kız Sanat ve Yapı Enstitüleri, Ticaret Okulları, 1934-1935’te Kız Teknik, 1937-1938’de Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulları açılmıştır.³⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bolu’da da Mesleki Teknik Eğitime yönelik okullar açılamamıştır. Bolu’da mesleki ve teknik eğitime yönelik olarak açılan ilk mesleki okul 1938 yılında Tarım Bakanlığına bağlı olarak açılan Orman Okulu olup, bu okul 1951 yılında kapatılmıştır. Bolu’daki mesleki okullarda 1937–1938 Öğretim yılında toplam 3 meslek dersi öğretmeni görev yapmıştır.³⁵

³⁴ Akyüz, a.g.e., s.371.

³⁵ Bolu 1973 İl Yıllığı, s.91; Öğretmenler İstatistiği (1934,1938,1942), Yayın No:200, Ulusal Matbaa, Ankara: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1943, s.420.

3.3.1. Bolu Orta Mektebi (Bolu Ortaokulu)

Okulun temeli, 1884 yılında Bolu mutasarrıfı İsmail Kemal Bey tarafından atılmış ve 1886 yılından itibaren Rüştîye olarak hizmete başlamıştır. İçi ahşap İki katlı bina olarak yaptırılan okul, Hisartepesi mevkiinde bulunması dolayısıyla halk arasında Hisar Mektebi olarak anılmaya başlanmıştır. 10 Aralık 1888 tarihli Kastamonu Vilayet Gazetesinde yer alan haberde; Bolu İdadisinin 4 Aralık 1888 tarihinde Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey tarafından açıldığı belirtilmektedir. O yıllarda Bolu, Kastamonu Vilayetine bağlı bir sancaktı. Kastamonu Vilayeti 1878 yılı salnamesinde ve aynı vilayetin bunu izleyen 1880, 1882, 1883, 1885 ve hatta 1887 salnamelerinde Bolu'da bir Rüştîye'nin bulunduğu kayıtlıdır. O halde o yıllarda daha yüksek bir öğretim kurumu olan İdadi'nin Bolu'da henüz mevcut olmadığı anlaşılmaktadır. İşte yeni yapılan bu bina, Bolu'da 4 Aralık 1888'den itibaren İdadi olarak öğretime başladı.³⁶

Ekim 1911 de çatı arasında çıkan ve su tesisatı olmadığından söndürülemeyen bir yangınla bina, eşya ve kayıtlarıyla beraber tamamen yanmış, ama binanın çatısı çökmemiştir. Bundan sonra okul önce maarif hanına, beş ay sonra Büyük Cami Mahallesinde Abdullah oğlu Lütfullah Bey'in evine kira ile taşınmış, bir buçuk sene sonra da Belediye binasına geçmiş ve orada da bir sene kalmıştır. Yanan binanın yeniden yapılmasına 1913 senesinde başlanmıştır. Yalnız bu okul³⁷, üç kat üzerine kurulmuştur.³⁸

1914–1915 ders yılında Bolu İdadisi lağvedilerek, Sultani teşkilatı oluşturulmuştur. Bolu Sultanisi gündüzlü olarak öğretime başlamıştır. 1914–1915 ders yılı içinde binanın arka tarafına abdesthane, mutfak, çamaşırhane ve bakkal, Kolağası oğlu Hulusi Bey tarafından yaptırılmıştır. Bolu Sultanisi tam teşkilatlı olarak kurulmuşsa da ikinci devre sınıflarını bir türlü tamamlayamamıştır. Buna göre idadi 26 ders yılı yaşamış ve 1914 de son mezunlarını Belediye binasında vermiştir. Sultani de, idadi gibi ilk yıl gündüzlü olarak öğretimini sürdürmüş, daha sonra bazı ilaveler yaparak yatılı olmuştur. Bolu Sultanisi, tam teşkilatlı kurulmasa da ikinci

³⁶ “Okulumuz”, *Bolu Ortaokul Dergisi*, Yıl:1, S.1, İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 1935-1936, s.3; **Duman, a.g.e.**, s.247-248; *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, 6 Rabi'ül Ahir (Pazartesi) 1306, s.766; <http://www.atalise.meb.k12.tr/>, 2008.

³⁷ Bkz, Ek IX, X,XI : Bolu Sultanisi / Bolu Lisesi / Bolu Orta Mektebi / Bolu Ortaokulu

³⁸ **Duman, a.g.e.**, s.249.

devre sınıflarını bir türlü tamamlayamamıştır. Onun için Sultani hiç mezun vermemiştir. 1919–1920 ders yılı başında da gündüzlü okula çevrilerek, yatılı eşyası Trabzon Sultanisine yollanmıştır.³⁹

Bolu Sultanisi'nde, 1919–1920 ders yılında, programa ikinci bir yabancı dil olan Almanca konulmuş ve bu ders 1920 Haziranına kadar sürmüştür. 1920 Mayısında bina o zamanın tatiline rastlaması dolayısıyla Milli Kuvvetlerce kullanılmıştır. Kaymakam Arif Bey müfrezesine bağlı Binbaşı İhsan Bey kumandasında ki bu kuvvet, birkaç gün sonra padişah yanlılarının hücumuna uğramış ve elindeki Mitralyözlerle çığırtkanlarda hastane yanındaki tepede, saat kulesi yanında, okulun bahçesinde ve içinde çok çetin savunma yapılmıştır. İstiklâl uğrunda adım adım dövüşerek, boğuşarak ve nihayetinde boğazlanarak can veren milli kuvvetlerin (Kuvay-ı Milliye) yarattığı destan, okulun duvarlarındaki kurşun izlerinde görülmüştür. Bu sırada okul yağmaya uğramış, maddi değer taşıyan eşyalar alınıp götürülmüş, okulun atlas bayrağı bile bu yağma sırasında kaybolmuştur. İstiklâl Savaşında yedek subay olan Saip Zorlu İzmir yakınlarında bulduğu bu bayrağı almış ve dönüşte okula getirmiştir. Bir süre sonra Milli Kuvvetler Bolu'ya tekrar hâkim olunca okul binası onlara karargâhlık etmiştir. Kumandan Nazım Bey 1–2 ay okulda kalmıştır.⁴⁰

Bolu Sultanisi'nde 1921 yılında ünlü şair Nazım Hikmet Ran ve arkadaşı Vala Nurettin⁴¹ kısa bir süre öğretmenlik yapmıştır. Askerlikten ayrıldıktan sonra, İstanbul'un işgalini gören Nâzım Hikmet, Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevlendirilerek Ankara'dan Bolu'ya geçmiş ve Bolu Lisesi'nde öğretmenliğe başlamıştır. Henüz 19 yaşında Heybeliada Bahriye Mektebini (lise) bitirmiş bir genç olan Nazım Hikmet Bolu Lisesi'nde Türkçe Öğretmenliği, Galatasaray lisesini bitiren arkadaşı Vala Nurettin ise Fransızca Öğretmenliği yapmıştır. Bolulular tarafından pek sevilmeyen bu iki genci Bolu Ağır Ceza Mahkemesi reis vekili Ziya Hilmi korumuştur. Çok

³⁹ “Okulumuz”, *Bolu Ortaokul Dergisi*, s.4-5; **Duman**, *a.g.e.*, s.249-250; <http://www.atalise.meb.k12.tr/>, 2008,

⁴⁰ “Okulumuz”, *Bolu Ortaokul Dergisi*, s.5; **Duman**, *a.g.e.*, s.278-281; <http://www.atalise.meb.k12.tr/>, 2008

⁴¹ Vâlâ Nureddin; Nazım Hikmet'in çocukluk ve gençlik arkadaşıdır. Nazım Hikmet'in Anadolu'daki, Kafkasya'daki, Rusya'daki seyahatlerinde estetiği ve siyasi fikirleri gelişirken yanındaki tek görgü şahididir. Bkz; **Vâlâ Nureddin**, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965, s.5.

geçmeden Bolu'da daha fazla barınamayacaklarını anlayan Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nureddin, iyi bir öğrenim görmek, dünyada olup bitenleri anlamak için Ziya Hilmi'nin de etkisiyle, Moskova'ya gitmeye karar vermişlerdir. 1921 ağustosunda Bolu'dan ayrılıp doğuda, Kâzım Karabekir Paşanın yanında öğretmenlik yapmaya gidiyormuş gibi davranarak, vapurla Zonguldak'tan Trabzon'a geçmişler, oradan da yine vapurla 30 Eylül 1921'de Batum'a gitmişlerdir.⁴²

Bolu Sultanisi, 1924- 1925 ders yılı başında Bolu Lisesi adını almış ve birinci devre sınıfları dörtten üçe düşürülmüştür. Ertesi sene ikinci devresini teşkil etmeyen lise Ortaokul (Orta mektep) olarak kalmıştır. 1926–1927 ders yılında bahçesindeki çeşme ve yanında da havuz yaptırılmıştır. 1928'de ortaokul binasını yeni kurulan Kız Muallim Mektebine vererek, Erkek Sanayi Mektebine taşınmıştır. 1931–1932 yılı sonunda Kız Öğretmen Okulunun kaldırılması üzerine Bolu Kız Ortaokulu açılmış ve bu okul eski binaya taşınmıştır. Biri erkek diğeri kız olmak üzere iki ortaokul açılmışken, nihayet 1935 de birleştirilerek karma ortaokul olmuştur. 01 Şubat 1944 senesinde yaşanan depremde okul tamamen yıkılmış ve yatılı olan öğrenciler Bilecik Ortaokuluna nakledilmiştir. Okul bundan sonra iki seneye yakın bir zaman ilkokul binalarından, İmaret İlkokulunda öğretimine devam etmiştir. 1946–1947 ders yılından itibaren Hisar Tepesi üstünde yapılan yeni binaya taşınmış, 1949–1950 ders yılından 1954–1955 öğretim yılına kadar Öğretmen okulu ile birlikte aynı müdür idaresinde bir arada öğretim yapmıştır. 1954–1955 ders yılından itibaren ortaokulun liseye çevrilmesi üzerine yakında bulunan ve Gölyüzü İlkokulu olarak 1949 senesinde yapılan ilkokul binasına taşınmıştır. Özel idareye ait olan bu bina 1961 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilerek Lise binası olarak hazineye tescil edilmiştir. Günden güne artan öğrenci talebi karşısında ilave bölüm yapılmış ama yeterli olmayınca çift tedrisata geçmiştir. 1965–1966 ders yılında öğretmen okulu yeni binasına taşındığından öğretmen okulu tesisleri liseye devredilmiştir. 1968–1969 öğretim yılında ise ortaokul ayrılarak kendi binasına taşınmış, müstakil lise olarak öğretime devam etmiştir.⁴³

⁴² Vâlâ Nureddin, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965, s.95–208.

⁴³ “Okulumuz”, *Bolu Ortaokul Dergisi*, s.5-6; 1967 *Bolu İl Yıllığı*, s.242; <http://www.atalise.meb.k12.tr/>, 2008.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, “Bolu Erkek Orta Mektebi” adı ile geçmekte olan okulun yönetim kadrosu, okutulan dersleri ile öğretmenleri şu şekilde idi.⁴⁴

İdari Memurları:

Müdür	: Süleyman Avni Bey
Müdür Yardımcısı	: Neşet Bey
Katib- i Hesap Memuru	: İbrahim Fehmi Bey

Muallimler:

Ulum-ı Riyaziyat Muallimi	: Nezir Bey
Tarih ve Coğrafya Muallimi	: İzzet Bey
Ulumu Tabi’iye, Hikmet-i Kimya M.	:Faruk Bey
Türkçe Muallimi	: Agah Bey
Din Dersleri Muallimi	: Neşet Bey
Fransızca Muallimi	: Mehmet Lebib Bey
Gına Muallimi	: Cevdet Can Bey
Hıfzu’s Sıhha Muallimi	: Vekil Doktor Enver Bey
Resim Muallimi	: Lütü Nami Bey
Kısm-ı İptidai Başmuallimi	: Mehmet Ali Bey
Kısm-ı İptidai Başmuallimi	: Ali Can Bey
Kısm-ı İptidaiye Başmuallimi	: Zeynel Abidin Bey
Kısm-ı İptidaiye Başmuallimi	: Hamdi Bey
Kısm-ı İptidaiye Muallimi	: Mustafa Sıtkı Efendi
Kısm-ı İptidaiye Muallimi	: Ali Şevki Bey

Okutulan derslere bakıldığında Bolu Orta Mektebi’nde hem dini hem de pozitif bilimlerin okutulduğu ve ders sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. 1921–1925 yılları arasında Bolu Orta Mektebinde 2 idareci, 1 memur ve 15 öğretmenin görev yaptığı görülmektedir.⁴⁵

1932–1933 Öğretim Yılı Bolu Erkek Ortaokulu’nda 1’i kadın 12’si erkek olmak üzere toplam 13 öğretmen görev yapmıştır. Bu sayı 1933–34 Öğretim yılında

⁴⁴ Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.187–188.

⁴⁵ Bkz; Ek XIII: Bolu Lisesi Orta Kısım Öğrenci ve Öğretmenleri (1925)

2'si kadın 10'u erkek olmak üzere 12'ye düşmüştür. Bolu Erkek Ortaokulu için 1932 yılında Milli Eğitim Bakanlığından 12910 lira bütçe ayrılmıştır. Bu bütçenin 12511 lirası maaş ve diğ er ücretler için, 150 lirası öğretim ve tesis giderleri için, 250 lirası da diğ er masraflar için kullanılmıştır. Ayrıca Bolu Erkek Ortaokulu için 1932 yılındaki eğitim bütçesinden öğrencilerin masrafları için öğrenci baş ı 58 lira para düşmüştür.⁴⁶

1935–1936 öğretim yılında okulda, 19 memur ve öğretmen,⁴⁷ 324 öğrenci ve 7 dersane vardır. Dersanelerin üçü birinci sınıfa, ikisi ikinci sınıfa, diğ er ikisi ise de üçüncü sınıfa aittir. 1935 yılı mezun sayısı 105'tir. Okulun 1935 finansal yılında ödediğ i maaş ve ücret 16194 lira, diğ er masraflar ise, 505 liradır.⁴⁸

Bolu muhtelit (karma) ortaokulunda 1936–1937 öğretim yılında 198'i erkek 73'ü kız olmak üzere toplam 271 öğrenci öğrenim görmüştür.⁴⁹

Okul, 1935–1936 ders yılında Kız Ortaokulu ve Erkek Ortaokulu'nun birleşmesi ile karma ortaokul olarak öğretime devam etmiş ve bu ders yılında “Bolu Ortaokul Dergisi” adı ile bir dergi çıkarmıştır. Diğ er yıllara ait bu dergi ile ilgili başka bir sayıya ulaşılamamıştır. Kütüphanelerde araştırmalar sonucu bu dergi tek bir sayı olarak çıkartılmış olsa da bu okulun kurumsallaşt ığ ının bir göstergesinin kanıtıdır. Böyle kapsamlı bir dergi incelendiğ inde okulda bir kütüphanenin, kooperatifin, izci birliğ inin, öğrenci korosunun, spor yönetim kurulunun, Kızılay gençlik derneğ inin, haysiyet divanının ve bir yardım derneğ i'nin kurulmuş olduğ u görölmektedir. Okuldaki bu sosyal faaliyetler ile okutulan derslerin çeş itliliğ i ve öğretmen kadrosunun zenginliğ i de dikkate alındığında Cumhuriyet döneminde Bolu Ortamektebi'nin (Bolu Lisesi) Bolu'nun eğitiminde çok önemli bir görevi yerine getirdiğ i görölmektedir.⁵⁰

Hisartepesi'nde 1884 yılında yapılan okul binasında eğitim; rüş tiye, idadi, sultani ve lise olarak günümüze kadar devam etmiştir. Okul, Bolu'nun eğitim kurumları içinde en eski yapı olarak karş ımıza çıkmaktadır. Bu okuldan tarihsel

⁴⁶ *Maarif İstatistiğ i (1932–1933)*, s.13;192;196; *Maarif Muallimler İstatistiğ i (1933–1934)*, s.118.

⁴⁷ Bkz; Ek XIII: 1935–1936 Öğretim Yılı Bolu Orta Mektep Öğretmenleri

⁴⁸ “Okulumuz”, *Bolu Ortaokul Dergisi*, s.7.

⁴⁹ *Döküman* 2, “Bolu”,(t.y.), s.33.

⁵⁰ “Okulumuz”, *Bolu Ortaokul Dergisi*, s. 3–52.

süreç içinde binlerce Bolulu yararlanmış hem Bolu'ya hem de tüm ülkeye hizmet eden çok değerli insanlar yetişmiştir.

3.3.2. Kız İlk Öğretmen Okulu

1928 yılında Kız Öğretmen Okulu Hisar'daki binada açılmış daha sonra karma ortaokul olarak Çığırtkanlar Mahallesi'ndeki binaya geçmiştir. 1932 yılında Kız Öğretmen Okulu kapatılmıştır.⁵¹

3.3.3. Kız Ortaokulu

1932'de Kız Öğretmen Okulu'nun kapatılması üzerine aynı yerde Kız Orta Okulu⁵² açılmıştır. Kız Ortaokuluna “İnas İdadisi” adı da verilmiştir. 1932–1933 Öğretim Yılı Bolu Kız Ortaokulu'nda 5'i kadın 4'ü erkek olmak üzere toplam 9 öğretmen görev yapmıştır. Bu sayı 1933–1934 öğretim yılında, 2'si kadın 8'i erkek olmak üzere 10'a çıkmıştır. Bolu Kız Ortaokulu için 1932 yılında Milli Eğitim Bakanlığından 6646 lira bütçe ayrılmıştır. Bu bütçenin 6166 lirası maaş ve diğer ücretler için, 75 lirası öğretim ve tesis giderleri için, 50 lirası inşaat ve tamirat için 355 lirası da diğer masraflar için kullanılmıştır. Ayrıca eğitim bütçesinden öğrencilerin masrafları için öğrenci başı 89 lira para düşmüştür.⁵³

Bolu Kız Ortaokulu da 1935'te Kız ve Erkek Ortaokulları'nın birleşmesi ile kendiliğinden ortadan kalkmıştır.⁵⁴

3.3.4. Bolu İmam ve Hatip Okulu

Meşrutiyet ile birlikte medrese programlarında bazı değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. İmam ve hatip yetiştirmek amacıyla 1913'den itibaren açılmaya başlanan Medresetü'l Eîmme ve'l-Hutebâ'nın (İmam Hatip Okullarının) programı şöyle idi: Kur'an-ı Kerim Nazariyatı, Kur'an-ı Kerim Tatbikatı, Malûmat-ı

⁵¹ *Bolu 1973 İl Yıllığı*, s.91.

⁵² Bkz; Ek V: Bolu İnas İdadisi (Kız Lisesi/Ortaokulu).

⁵³ *Maarif İstatistiği (1932–1933)*, s.13;192;196; *Maarif Muallimler İstatistiği (1933–1934)*, s.118;

Bolu 1973 İl Yıllığı, s.91

⁵⁴ *Bolu 1973 İl Yıllığı*, s.91

Kanuniye, İlm-i Kelam, Ahkâm-ı Nikâh ve Talak, Hitabet-i Arabiye Nazariyatı ve Tatbikatı, Türkçe, Ahkam-ı İbadet.

Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi’nde, Bolu İmam ve Hatip Okulunun yönetim kadrosu, okutulan dersleri ile öğretmenleri şu şekilde idi.⁵⁵

İdari Memurları:

Müdür	: Ali Nazif Bey
Katip	: İbrahim Fevzi Efendi

Muallimler:

Riyaziye Muallimi	: Ali Nazif Bey
Tabiiyyat Muallimi	: Yusuf Bey
Edebiyat, Hitabet ve İnşa Muallimi	: Daniş Bey
Tarih ve Coğrafya Muallimi	: Ali Haydar Bey
Din Dersleri Muallimi	: Salih Bey
Türkçe Muallimi	: Daniş Bey
Arabi Muallimi	: Mehmet Bey
Kur’an-ı Kerim, Tecvit, Gına M.	: Hafız Mehmet Emin Bey
Tefsir, Hadis, İlm-i Tevhit M.	: Muhiddin Bey
Ruhiyat ve Ahlak Muallimi	: Ahmet İzzet Bey
Yazı Muallimi	: Münhal
Terbiye-i Bedeniye Muallimi	: Mehmet Can Bey

Tevhid-i Tedrisat Yasası ile birlikte 1924–1925 öğretim yılında yeniden kurulan ve sayıları 29’a varan imam-hatip okulları, yıldan yıla azalmış ve 1929–1930 öğretim yılında kapanmıştır.⁵⁶

3.3.5. Bolu Kız Sanayi Mektebi

Kız Sanayi Mektepleri, kız çocuklarına okuma-yazma, hesap, tarih, coğrafya, Kur’ân, dinî bilgiler gibi derslerle birlikte dikiş, örgü, resim, çiçek, nakış derslerinin verildiği meslek okulları olmuştur. Aynı okullarda yetişkinlere de uygulamalı dersler gösterilmiştir. 1922–1923 ders yılında Bolu’da açılan Kız Sanayi

⁵⁵ Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.188-189.

⁵⁶ Gedikoğlu, *a.g.e.*, s.64.

Mektebi, daha önce öğretmen okulunun bulunduğu binada öğretime başlamıştır. İlk müdürünün Edibe Hanım olduğu bilinen rüştiye seviyesindeki bu okul, ilkokul programını da kapsayacak şekilde öğretim vermiştir.⁵⁷

Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi’nde, Bolu Kız Sanayi Mektebinin yönetim kadrosu, okutulan dersleri ile öğretmenleri şu şekilde idi.⁵⁸

İdari Memurları:

Müdür	: Mustafa Şevket Bey
Müdür Yardımcısı	: Macide Hanım
Katip ve Hesap Memuru	: Hacı Hafız Mustafa Efendi

Muallimler:

Riyaziye Muallimi	: Feride Hanım
Tabiiyyat Muallimi	: Şerefur Hanım
Tarih ve Coğrafya Muallimi	: Ahmet Zuhuri Bey
Din Dersleri Muallimi	: Vasfi Efendi
Türkçe Muallimi	: Agah Bey
Fransızca Muallimi	: Mehmet Sermet Paşa
Terbiye-i Etfal ve İktisat-ı Beyti Muallimi	: Macide Hanım
Dikiş ve Biçki, Nakış, Çamaşır, Ütü, Kola Muallimi	: Emine Nesrin Hanım
Terbiye-i Bedeniye ve Musiki Muallimi	: Mevhibe Hanım
Resim Muallimi	: Vekil Behire Faik Hanım
Tabahat Muallimi	: Vekil Zehra Hanım
Yazı Muallimi	: Vekil Hacı Hafız Mustafa Efendi
İlk Kısım Baş Muallimi	: Emine Edibe Hanım
İlk Kısım Baş Muallimi	: Münire Hanım
İlk Kısım Baş Muallimi	: Meliha Hanım
İlk Kısım Baş Muallimi	: Vekil Ayşe Hikmet Hanım
İlk Kısım Baş Muallimi	: Vekil Makbule Hanım

⁵⁷ <http://www.boluatalise.k12.tr/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=239>, 2008.

⁵⁸ Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.189-190.

İlk Kısım Baş Muallimi : Vekil Zehra Hanım

Okutulan derslerin çeşitliliğine ve öğretim kadrosunun zenginliğine bakıldığında Bolu Kız Sanayi Mektebi'nin Bolu'daki kızların meslek edinmesinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

3.3.6. Leyli Sanayi Mektebi

Bolu'nun son mutasarrıfı ve ilk valisi olan Fahrettin Beyin çabalarıyla yatılı bir sanayi mektebi açılmıştır.⁵⁹ Okulun hangi tarihte açıldığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Bolu'nun ilk valisi Fahrettin Bey'in 1921–1924 yılları arasında görev yaptığı göz önüne alınırsa Bolu Sanayi Mektebi'nin bu yıllar arasında (1921–1924) açılmış olduğu görülebilir. Mektep yaklaşık yirmi bin liraya mal olmuştur. Cumhuriyete yakın dönemde açılan bu okulun binası, hükümet konağının karşı tarafında, bugünkü Kızılay hamamı ile Anıt Park arasında idi. Okul, 23 dersane ve imalathaneden oluşmaktaydı. Etrafi açık ve mektebe tahsis edilen sebze bahçesi de vardı. Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi'ne göre Leyli⁶⁰ Sanayi Mektebi'nde görev yapan yönetici ve muallimler aşağıda gösterildiği gibidir.⁶¹

Sanayi Mektebi Müdürü	: Lütfi Bey
Sanayi Mektebi Muhasibi	: Mustafa Efendi
Sanayi Mektebi Anbar Memuru	: Ali Rıza Efendi
Sanayi Mektebi Baş Muallimi	: Sırrı Erdoğan Efendi
Sanayi Mektebi İkinci Muallimi	: Galip Efendi
Sanayi Mektebi Ulum-ı Diniye Muallimi	: Hafız Mehmet Efendi
Sanayi Mektebi Doktoru	: Enver Bey
Sanayi Mektebi Mubassır Vekili	: Mustafa Efendi
Sanayi Mektebi Marangoz Muallimi	: Hurşit Bey
Sanayi Mektebi Marangoz Muallimi	: Rıfat Efendi
Sanayi Mektebi Marangoz Kalfası	: Tahir Çavuş
Sanayi Mektebi Demirhane Muallimi	: Kamil Efendi

⁵⁹ Bkz; Ek VI: Bolu Sanayi Mektebi Binası.

⁶⁰ Leyli: Yatılı

⁶¹ Kılıç ve diğerleri (haz.), *a.g.e.*, s.199-201.

Sanayi Mektebi Demir Ustası	: Muharrem Efendi
Sanayi Mektebi Elektrik ve Sinema Memuru	: Ali Efendi
Sanayi Mektebi Bando Muallimi	: Mehmet Ali Efendi
Sanayi Mektebi Terzihane Muallimi	: Hüseyin Sinanettin Efendi
Sanayi Mektebi Terzihane Ustası	: Lütü Efendi
Sanayi Mektebi Kundurahane Muallimi	: Nuri Efendi
Sanayi Mektebi Kundura Kalfası	: Hüseyin Efendi
Sanayi Mektebi Serhademesi	: Mustafa Efendi
Sanayi Mektebi Hademesi	: Abdullah Ağa
Sanayi Mektebi Hademesi	: Ali Osman Ağa
Sanayi Mektebi Hademesi	: Feride Hanım
Sanayi Mektebi Hademesi	: Güllü Kadın
Sanayi Mektebi Çamaşırcısı ve Dişçisi	: Hanife Hanım
Sanayi Mektebi Hademesi	: Ahmet Ağa
Sanayi Mektebi Hademesi	: Emine
Sanayi Mektebi Aşçıbaşı	: Hakkı Efendi

Mesleki eğitimde önemli bir yere sahip olan bu okulun öğretmenlerinin sayısı ve derslerinin çeşitliliği incelendiğinde Bolu'nun mesleki ve teknik eğitiminde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Diğer dikkat edilecek bir nokta da şudur: Günün siyasi ve ekonomik koşulları düşünüldüğünde okulda 7 tane hademenin görev yapmış olmasıdır. Günümüzdeki okullarda hademe sayısının çok az olduğu ya da hiç olmadığı düşünüldüğünde Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitime ne derece önem verildiği görülmektedir.

3.3.7. Orman Okulu

1938 yılında Tarım Bakanlığına bağlı olarak Bolu'da bir Orman Okulu açılmıştır. Bu okul, 1951 yılında kapatılmıştır.⁶²

Bolu, Türkiye'nin en zengin ağaç ve bitki topluluklarına sahip yörelerindendir. Bu zenginliği korumak ve geliştirmek amacıyla 1938 yılında Bolu'da bir orman okulunun açılmış olması son derece dikkat çekicidir. Ancak bu

⁶² Bolu 1973 İl Yıllığı, s.91.

okulun amaçları, okutulan dersleri ve öğretim kadrosu ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3.4. Halk Eğitimi

3.4.1. Millet Mektepleri

Millet Mektepleri, yeni harflerin en kısa zamanda her yurttaşa okuma-yazma öğretmek, bu olanaktan bütün milletin yararlanmasını sağlamak ve büyük halk kitlelerini hızla okur-yazar duruma getirmek amacıyla kurulmuştur. Latin harflerinin kabul edildiği 1928'den sonra yeni alfabenin halka öğretilmesi amacıyla açılan Millet Mekteplerinde Bolu'da 1938'e değin 36591 yurttaş eğitim görmüştür. Eğitimleri sonunda yapılan sınavda yeni harflerle Türkçe okuma yazmayı iyice öğrendiğine dair "Millet Mektepleri Şahadetnamesi" verilmiştir. Bolu'da verilen bu şahadetnamelerde Bolu'nun "eğitim mıntıkası" olarak "İstanbul"a bağlı olduğu görülmektedir.⁶³

İlkokul Ders yıllarına göre Bolu il genelinde (il ve ilçe merkezleri ile köylerde), Millet Mekteplerinin gelişimi şöyledir.⁶⁴

Tablo XVIII: Ders Yıllarına Göre Bolu'daki Millet Mekteplerinin Gelişimi

Yıllar	Okul	Öğretmen	Kaydolan	Bitiren
1928–1929	387	230	34030	16520
1929–1930	336	306	19885	6921
1930–1931	295	385	13553	5768
1931–1932	360	283	10373	4505
1932–1933	-	-	-	-
1933–1934	-	-	-	-
1934–1935	103	84	4173	2049
Toplam	1481	1288	82014	35763

⁶³ *Cumhuriyetin 15. Yılı'nda Bolu*, s.61–63; Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını, *Bolu Maddesi*, C.2, İstanbul: Anadolu Yayınları, s.1501.

⁶⁴ *Maarif Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (1928–1935)*, Yay. No:72, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935, s.16–17; *Cumhuriyetin 15. Yılı'nda Bolu*, s.61–63; Yurt Ansiklopedisi, *Bolu Maddesi*, C.2, s.1501.

1933 ve 1934'te bütçeye ödenek konmamış ve millet mektebi açılmamıştır. 1935–1936 ve 1936–1937 öğretim yılında yine ödenek yokluğu ve kadrodaki öğretmen sayısının azalması nedeniyle ilde millet mektebi açılmamıştır. Bu yıllarda yalnızca Bolu'daki piyade alayı ve Jandarma birliğinde subaylarca okutulan erler için doldurulan 463 millet mektebi diploması onaylanmıştır. 1937–1938 döneminde yine piyade alayı ile Jandarma birliğinde okutulan 297 erin belgeleri onaylanmıştır. Bu ders yılında Bolu Halkevince Halkevi binası'nda ve cezaevinde 4 millet mektebi açılmış, Bolu merkez okulları öğretmenlerinin ücretsiz görev aldığı bu okullardan da 68 yurttaş diploma almıştır.⁶⁵

1928–1929 Öğretim yılında açılmaya başlanan Millet mektepleri okul ve öğrenci sayısı her geçen yıl gittikçe azalmıştır. Bu durum hem bütçe yokluğundan hem de okuma ve yazma faaliyetlerinin başarılı geçtiğinden kaynaklanmaktadır.

1928–1935 yılları arasında Bolu il genelindeki millet mekteplerinin maaş, ücret ve diğer masraflarını gösteren bütçesi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.⁶⁶

Tablo XIX: 1928–1935 Yılları Arası Bolu İl Genelindeki Millet Mektepleri Bütçesi

Öğretim Yılı	Maaş ve Ücret (Lira)	Diğer Masraflar (Lira)	Toplam (Lira)
1928–1929	7348	-	7348
1929–1930	6934	5384	12138
1930–1931	7478	792	8270
1931–1932	268	-	268
1932–1933	-	-	-
1933–1934	-	-	-
1934–1935	-	-	-

Tabloya XIX' a bakıldığında 1932–1933 öğretim yılından itibaren Bolu millet mektepleri için bütçe ayrılmamıştır. Bu durum yukarıda da değinildiği gibi Bolu'da millet mektebi ve öğretmen sayısının azalmasına neden olmuştur.

⁶⁵ *Yurt Ansiklopedisi, Bolu Maddesi, C.2, s.1501.*

⁶⁶ *Maarif Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (1928–1935), s.73.*

3.4.2. Bolu Halkevi

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931 yılı üçüncü kongresinde saptanan parti tüzüğüne Halkevleri adı yerleştirilmiştir. 19 Şubat 1932 günü yurdun 14 yerinde Halkevleri açılmıştır. Bir hafta sonra da Bolu Halkevi açılmıştır. Daha sonraki yıllarda da Bolunun ilçelerinde de halkevleri kurulmuştur. Halk Partisi tarafından halk için açılan bu sosyal ve kültürel kaynaklar halk tarafından işletilmiş ve halka faydalı olmaya çalışmıştır. Bolu ve ilçelerinde toplam 9 şube ile halkevleri; milli, şuurlu, birbirini anlayan birbirini seven, ideale bağlı, bir halk kütlesi halinde halkı yetiştirmek konusundaki gerçek amaçlara yönelik çalışmışlardır.⁶⁷

Eğitim etkinlikleri ve kurslar, Halkevlerinin Halk dershaneleri ve Kurslar Kolu tarafından yürütülmüştür. Halkevleri Talimatnamesi'ne göre, halkın seviyesini yükselterek, her türlü okuma yazma, dil ve uzmanlık kursları açmak, teknik bilgileri halk arasında yaymak, sanat öğretmek bu kolun en önemli faaliyetleri arasında yer almıştır. Halk eğitime yönelik her türlü okuma yazma ve yetiştirme kursları düzenleyerek, onların bilgi seviyesini yükseltmek bu kolun en önemli görevi olmuştur.⁶⁸

Bolu Halkevi, bütün Bolu Halkının katılımıyla 26 Şubat 1932 yılında Bolu'nun "Hıdırlık Tepesi"nde açılmıştır.⁶⁹ Hıdırlık Tepesi'nde yapılan bu binayı hem Cumhuriyet Halk Fırkası hem de Halkevi kullanmıştır. Onun için Hıdırlık Tepesine "Fırka Tepesi" de denilmiştir. Halkevi, kuruluşunun ilk yıllarında, şubelerinin kurulması ile meşgul olduğundan birinci yılında büyük bir faaliyette bulunamamıştır. Bolu Halkevi, kuruluşunun il yılında Dil – Edebiyat ve Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İçtimai Yardım, Halk Dershaneleri, Kütüphane – Neşriyat ve Köycülük olmak üzere sekiz şube oluşturmuştur. Çalışma talimatnamelerini ve araç gereçlerini hazırlayan şubeler ise 1933 yılından itibaren faaliyete başlamışlardır.⁷⁰

Dil – Edebiyat ve Tarih Şubesi; çalışmalarını Tarih, Edebiyat ve Dil olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Tarih grubu, Bolu tarihi ve tarihi eserleri ile ilgili

⁶⁷ *Cumhuriyetin 15. Yılı'nda Bolu*, s.68–72.

⁶⁸ **Tevfik Çavdar**, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s.880.

⁶⁹ Bkz; Ek XIX: Bolu Halkevi Binası.

⁷⁰ **Cumhuriyet Halk Fırkası Bolu Halkevi**, *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü*, Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, 1933, s.1.

incelemelerde bulunmuştur. Edebiyat grubu, Bolu ve çevresinin edebi eserlerinin Bibliografyasını yapmıştır. Her cumartesi akşamı toplanılarak milli ve yabancı eserler okunmuştur. Dil grubu ise, Dil cemiyetinin nizamnamesine göre çalışmada bulunarak bir söz derleme heyeti kurmuş ve Bolu ile ilgili sözler, tabirler toplanmıştır. Bu şube; her on beş günde bir çeşitli konular üzerinde halka açık konferanslar hazırlamıştır. Bu şubenin 23'ü erkek, 2'si kadın olmak üzere 25 üyesi vardır.⁷¹

Güzel Sanatlar Şubesi ise; ücretli bir öğretmenin gözetiminde mızıka ve orkestra takımı ile milli şarkılar için saz heyeti oluşturmuştur. Haftada iki defa gençlere nota dersleri verilmiş, bazı günlerde de belediye parkında ve halkevinde halka mızıka çalınmıştır. Milli bayram günlerinde bütün milletçe hep bir ağızdan söylenmek üzere milli marşlar ve türküler halka öğretilmiştir. Bu şubenin 7'si kadın 52'si erkek olmak üzere 59 üyesi vardı.⁷²

Temsil Şubesine bakacak olursak, bu şube halka mahsus iki müsamere verebilmiş ise de bunları sahnesizlikten oynatamamıştır. Bu şubenin 16'sı kadın 37'si erkek olmak üzere 53 üyesi vardı.⁷³

Spor Şubesi ise, çalışmalarını jimnastik, atletizm, kamp ve yürüme, futbol, voleybol, tenis, basketbol, avcılık, binicilik, koşu, güreş, ve salon oyunlarına ayırmıştır. Bu şubenin 3'ü kadın, 50'si erkek olmak üzere 53 üyesi vardı.⁷⁴

İçtimai ve Yardım Şubesi, memleketin içinde bulunduğu ekonomik zor durumdan dolayı bazı spor faaliyetleri, gösteriler tertip ederek ya da bağışlar ile elde edilen gelir ile yapılamayan bazı önemli işleri yerine getirmiştir. Bu şubenin 9'u kadın, 97'si erkek olmak üzere 106 üyesi vardı.⁷⁵

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi ise önemli faaliyetler yapmıştır. Fransızca kursu, Usul-ü defteri ve hesab-ı ticari kursu, hayat bilgisi, biçki, dikiş, el örgüsü kursları açarak Bolu halkı için oldukça yararlı girişimlerde bulunmuştur. Bu şubenin 7'si kadın 10'u erkek olmak üzere 17 üyesi vardı.⁷⁶

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi ise, Halkevi salonunda bir kütüphane tesis ederek halkın hizmetine sunmuştur. Millet mekteplerinden ve ilkokullardan yetişerek

⁷¹ Bolu Halkevi, *a.g.e.*, s.1.

⁷² Bolu Halkevi, *a.g.e.*, s.2.

⁷³ Bolu Halkevi, *a.g.e.*, s.2-3.

⁷⁴ Gös. yer.

⁷⁵ Bolu Halkevi, *a.g.e.*, s.4.

⁷⁶ Bolu Halkevi, *a.g.e.*, s.4-5.

okuma yazma öğrenenler için köylerde halk okuma odaları açmıştır. Ayrıca kütüphaneye kitap temin edilmesi sağlanmıştır. Bu şubenin 20 erkek üyesi vardır.⁷⁷

Son olarak Köycülük Şubesi ise, onar kişilik gruplarla köyleri dolaşmış, köylerin sıhhi, içtimai v.b. durumlarını ortaya çıkarmış ve gerekli olan tedbirleri almıştır. Bu şubenin 153 erkek üyesi vardır.⁷⁸

Bolu Halkevinin toplam 486 azası vardı. Bunların 44'ü kadın, 442'si erkek idi. Komite idare heyetleri her hafta belirli günlerde toplanmıştır. Her ayın ilk haftasında da genel şube toplantıları yapılmıştır. Halkevi idare heyeti de her hafta yazın pazartesi, kışın pazar günleri rutin toplantılarını yapmışlardır.⁷⁹

Mustafa Kemal Atatürk 17 Temmuz 1934'te Bolu'ya gelmiş ve bir gece Bolu Halkevi'nde kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın, Türkiye genelinde ilk ve kapsamlı gezisi Cumhuriyet'in ilanından sonra 1934'de gerçekleşmiştir. 1923–1934 devresinde, çeşitli vesilelerle, Çankaya'ya heyetler gönderilmiş, Boluluların içten ısrarlı davetleri tekrarlanmıştır. Anadolu gezilerinde, Bolu ancak 1934 de programa alınabilmiştir. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ikamet edeceği yer olarak Fırka binası tespit edilmiştir. Bolu, Üçtepe üzerinde kurulmuştur. Bunlar; Karga, Hisar ve Hıdırlık tepeleri idi. 1930 yılı sonrası, Hıdırlık tepesinde Fırka Parkı düzenlenmiş ve Bolu'nun en modern binası Cumhuriyet Halk Fırkası burada inşa edilmiştir. Halk buraya kısaca Fırka binası demiştir. Halkevi/Fırka, bütün Bolu ovasına hakim ada vaziyetinde idi. Karacasu, Ilıcalar, Mudurnu, Düzce, Sünnice dağları, Gerede tarafı emsalsiz manzarası ile insanları büyülemiştir. İşte böylesine seçkin mevki, Reis-i Cumhur'un ikametine ayrılmıştır.⁸⁰

Mustafa Kemal Paşa 17 Temmuz 1934 de, Bolu Vilayeti sınırında karşılanmış, öğleye doğru, sıcak, açık bir havada Gerede'de muhteşem bir karşılaşma yapılmıştır. Mustafa Kemal Gerede'den sonra Yeniçağa'ya oradan da Bolu'ya gelmiştir. Bolulular, aziz misafirini karşılarında görünce, hasret gidermişler, heyecan fırtınası da dalga dalga yayılmıştır. Reis-i Cumhur fötrü ile halkı selamlamış sonra, Fırka'ya çıkmıştır. Kendisine tahsis edilen odaya doğru ilerlerken merdivende bir an

⁷⁷ **Bolu Halkevi**, *a.g.e.*, s.5.

⁷⁸ **Bolu Halkevi**, *a.g.e.*, s.5-6.

⁷⁹ **Bolu Halkevi**, *a.g.e.*, s.6.

⁸⁰ **Enver Konukçu**, "Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Bolu ve Sakarya Gezileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.13, S.37, Mart 1997, s.295–297.

duraklayarak Ilıca, Karacasu taraflarına bakmıştır. Recep Peker'e: "Bolu'yu Ankara'dan önce görmeliydim..." demiştir. Bu söz, Bolulularca, sonraları değişik şekilde yorumlanmıştır. "Yoksa, Gazi, Bolu'yu başkent yapamadığına mı hayıflanıyordu." Fırka'da, üst düzeyde ve halkın temsilcileri ile fikir alışverişinde bulunulmuştur. Gazi, Bolu'ya ve inkılâplara dair bazı sorular yöneltmiştir. Reis-i Cumhur'a Halkevi'nin hatıra defteri arz edilmiş ve; "Bolu Halkevinde bir gece kaldım. Bolu'nun güzelliğinden, halkın coşkun sevinçlerinden çok mütehassıs oldum. 18. VII. 1934. Gazi Mustafa Kemal"⁸¹ cümlelerini mürekkep kalem ile yazmıştır. Mustafa Kemal, yine Boluluların coşkun kalabalığı ile Düzce'ye uğurlanmıştır.⁸²

Halkevleri, Cumhuriyet tarihinde iz bırakan etkin kurumlardan biri olmuştur. CHP tarafından kurulmaları ve CHP'ye bağlı olmaları nedeniyle çok partili hayata geçilince siyasi bir sorun haline getirilmiştir. CHP yönetimi Halkevlerinin parti ile bağlantısının kesilmesini düşünmüş; bu doğrultuda karar almış, fakat bu düşünce uygulanamamıştır. Demokrat Parti iktidarı döneminde, 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile diğer Halkevleri gibi Bolu Halkevi de kapatılmıştır.⁸³

⁸¹ Bkz, Ek XX, XXI: Mustafa Kemal Atatürk'ün Halkevinde Kaldığı Oda ve Bolu Halkevi Hatıra Defteri'ndeki Yazısı.

⁸² Konukçu, *a.g.e.*, s.297–301.

⁸³ Katoğlu, *a.g.m.*, s.412.

SONUÇ

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen bir olgu olup ayrıca politik, sosyal, kültürel ve bireysel boyutları aynı anda içinde bulundurduğundan, tanımının yapılması zor bir kavramdır. Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak, istendik değişim meydana getirme süreci olarak tanımlanabilir. Milletlerin bağımsız yaşayabilmeleri, kalkınıp güçlenmeleri bakımından eğitim hayati önem taşır. Atatürk'e göre, milletlerin hayatında en önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Çünkü eğitim, bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir toplum halinde yaşatır, ya da bir milleti esarete ve sefaletle terk eder.

Eğitim tarihi ise, eğitimin dünyada zaman içinde izlediği yolu inceleyen bir bilim dalıdır. Çok paradigmatlı bir bilim dalı olan eğitim tarihinde en önemli unsur değişik milletlerin değişik zamanlarda eğitim kurumları tesis etmiş olmaları ve kendi kültürel eğitim sistemlerini farklı şekillerde geliştirmeleridir. Türkiye'deki eğitimin tarihsel gelişiminin incelenmesi aşamasında kendinden önce aynı topraklarda yaşamış Osmanlı Devleti'nin eğitim yapısının araştırılması gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında yeni bir devlet olarak kurulduğunda, 600 yılı aşkın ömrü olan Osmanlı Devleti'nin maddî ve manevî tecrübelerine de sahip olmuştur. Bu devleti yükselten ve yaşatan dinamikleri bildiği gibi, onu zayıflatan ve çökerten, parçalayan ve yıkan dinamikleri de iyi görmüştür. Esasen Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ve neredeyse ilk 40 yılını yöneten insanlar, Osmanlı eğitim ve devlet sistemi içinde yetişmişler, bilgi ve yönetim tecrübelerini orada kazanmışlardır. Bu bilgi ve tecrübelerle, Cumhuriyetin kuruluşundaki temellerde, yeni devletin parçalanmaması ve yıkılmaması, çağdaş hayata ayak uydurması, diğer devletlerle mücadele ederek yaşayabilmesi, insanlarını barış ve refah içinde ve tam demokratik bir şekilde kaynaştırabilmesi için neler yapılması gerektiği çok düşünülmüştür. Bu düşüncelerin pratik hayata geçirilmesinde de -özellikle Atatürk döneminde- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, fikrî ve sosyal alanda önemli mücadeleler verilmiştir.

Günümüzün eğitim anlayışını ve yapısını doğru değerlendirebilmek için Türk eğitim tarihinin, özellikle Tanzimat döneminden sonra eğitim alanındaki gelişmelerin incelenmesi oldukça önemlidir. Mektep, medrese ve Enderun'dan

oluşan Osmanlı eğitim örgütlenmesi 18. yüzyıla kadar hiç değişmemiştir. 18. yüzyıldan itibaren Batı tarzında modern okulların açılmasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Açılan modern okullar, savaşlarda alınan olumsuz sonuçların önüne geçebilmek, duraklama ve gerilemeyi önleyebilmek amacıyla genellikle askeri nitelik taşımıştır. Bu okulların açılmasında diğer bir etken de Tanzimat ile başlayan askeri ve sivil yönetim için gerekli bürokratik kadronun yetiştirilmesi olmuştur. Tanzimat’tan sonra, yeni ve çağdaş okullar kurma çabası, askeri alanın dışına taşmıştır. Sıbyan mektepleri ve medreselerin yanında “rüştiye”, “idadi”, “sultani” adı altında yeni ortaöğretim okulları, ayrıca öğretmen okulları, mesleki ve teknik okullar ile yüksek öğretim kurumları kurma yolunda büyük çaba gösterilmiştir. Tanzimat döneminde 1869’da kabul edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile, eğitim sistemi ilk kez günümüz eğitimine yakın bir şekilde tasarlanarak kademelendirilmiş ve eğitim devletin önemli görevleri arasında yer almıştır. Maarif Nizamnamesi ile, Türk Eğitim sisteminin çekirdeği oluşturulmuştur. Nizamname, öğretim kurumlarını Sıbyan, Rüştiye, İdadi, Sultanî ve bunlara öğretmen yetiştiren “Muallim Mektepleri” olarak kademelendirmiştir. Nizamnamede devletin, eğitim kurumlarını, ülkenin tümüne yaymak ve öğretim yaşına gelmiş her çocuğa asgari bir eğitim vermek istenmiştir. Ancak Tanzimat Dönemi’nde eğitim istenilen düzeye çıkarılamamış, 35 milyon nüfusu olan Osmanlı Devleti’nde 1876 yılı sonunda toplam 250 rüşdiye, 8 idadi, 7 muallim mektebi kurulabilmiştir. Rüştiyelerin 17’sinde, Muallim Mekteplerinin sadece 1’inde kızlar eğitim alabilmiştir.

II. Mahmut döneminden 1869’a kadar ilköğretim alanında yapılan ıslahatların başkent İstanbul ile sınırlı kaldığı düşünüldüğünde, nizamnamede yer alan bu hükümlerin ne kadar ileriye dönük olduğu anlaşılabacaktır. Nizamname ile ilkokulların (iptidai okulların) ders programlarında dini ve dünyevi bilgiler arasında denge sağlanmış hatta dünyevi bilgilere daha çok yer verilmiştir. II. Abdülhamit devrinde, geleneksel eğitime devam eden sıbyan mektepleri ile Tanzimat’ın son dönemlerinde kurulmuş olan ve yeni yöntem (usul-ü cedit) ile eğitim yapan iptidai okullar ilköğretim hizmetini beraber vermişlerdir. Bu dönemde, pek çok meslek ve sanat okulu, özürölüler için okullar açılmış ve okul programları yeniden düzenlenmiştir. II. Abdülhamit Devri’nde, Rüştiyelerin sayısı 250’den 600’e, İdadiler 8’den 104’e, Darülmualiminler 7’den 32’ye, iptidaî okullar 200’den 4000-

5000'e çıkarılmıştır. 10.000 sıbyan okulunun yeni usullere göre eğitim yaptırılmasına çalışılmıştır. Ancak, II. Abdülhamid zamanında ilk ve orta öğretim, hiçbir zaman Avrupa'daki emsalleri düzeyine ulaşamamıştır. Bu devirdeki düşünce akımları, başlangıçta ilköğretimin amacı "İslamcılık", orta öğretimin amacı "Osmanlıcılık" politikasına uygun yürütülmüştür. Fakat devrin sonlarına doğru her iki akım tümüyle terk edilmemekle birlikte, "Türkçülük" de bu okulların amaçları arasına girmeye başlamıştır. Yüksek öğretim okullarında ise, "Türkçülük" egemen olmuştur.

II. Meşrutiyetin ilanı ile başlayan canlı siyasi ve kültürel dönemde eğitim, başarılması gereken diğer önemli işlerin ön koşulu olarak görülmüştür. Özellikle bu dönemde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi zorunlu eğitime yönelik başlamıştır. Yönetimdeki İttihat ve Terakki Partisinin etkileri eğitime damgasını vurarak eğitim ulusallaşmaya başlamıştır.

Tanzimat'ın ilanı ile başlayan Osmanlı eğitim sistemindeki gelişmelere paralel olarak Bolu'da geleneksel eğitim kurumları ile Batı tarzında açılan okullar bir süre etkinliklerini bir arada sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi Bolu'da da Tanzimat'a kadar devlet kuruluşları dışında vakıflara bağlı olarak yürütülen eğitim ve öğretim büyük ölçüde "Sıbyan Mektepleri" ve "Medreseler" de yapılmıştır. 1869 yılında Saffet Paşa'nın uygulamaya başladığı "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" ile Bolu'da yeni Milli Eğitim teşkilatı kurulmuştur. Bolu'da ilköğretim, önceleri mahalli bir komisyon tarafından yönetilmiştir. Bolu'da kurulan ilk Milli Eğitim teşkilatını zamanın idadi müdürleri yönetmişlerdir. Bundan sonra illerde Milli Eğitim Müdürlükleri kurulmuştur. Bolu da idari bakımdan bağlı olduğu Kastamonu Milli Eğitim teşkilatı emrine verilmiştir. Bu durum Bolu'nun 1908 yılında müstakil il haline gelişine kadar devam etmiştir. Tanzimat'la birlikte eğitim ve öğretim devletin, görevleri arasına alınarak yeni bir okul sistemi kurulmuştur. Ancak kurulan bu yeni okul sistemi ile birlikte, eski okul kuruluş sistemi de durumunu korumuştur. Bu ikili eğitim sistemi, birbirine zıt nesiller yetiştirerek 1924 yılına kadar devam etmiştir.

Tanzimat'tan Cumhuriyete kadar ki dönemde Bolu merkezde resmi ve özel olmak üzere iki çeşit okul olduğu görülmektedir. Resmi okul olarak; Ana Mektebi, İmaret Zukur (Erkekler) İptidaisi, İnas (Kızlar) İptidai Mektebi, İttihat ve Terakki Zukur İbtidai Mektebi (Gölyüzü Erkek İptidaisi), Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi,

Bolu Rüştîyesi, Bolu İdadisi, Bolu Sultanisi, Bolu Dar-ul- Muallimin-i Sıbyanı, Bolu Daru'l Muallimini, Bolu Sanayi Mektebi, Kız Sanayi Mektebi adlı okullardır. Resmi okulların dışında sıbyan mektepleri –daha sonra mahalle mektepleri adı ile anılmış- ve medreseler diğer eğitim kurumları idi. 1871 yılında Bolu şehir merkezinde; 132, Bolu Sancağı genelinde ise toplam 834 İslami sıbyan mektebi vardı. Sıbyan mektepleri Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ülke genelinde olduğu gibi Bolu'da da mahalle mektebi adı altında anılmıştır. Genellikle dini eğitime ağırlık veren mahalle mektepleri Bolu'nun her mahallesinde yer almıştır. Bu mektepler genellikle taştan yapıldığı için adları “taş mektep” diye geçmiştir. Bolu'nun da ünlü bir taş mektebi vardı. Bu mektep; Kadı Camiinin karşısında yer almıştır.

Bolu merkez kazasında medrese olarak; Süreyya Efendi Medresesi, Bolu Medresesi, Yıldırım Beyazıt, Şemsi Ahmet Mustafa Paşa, Alaybeyi, Müftü Hacı Emin Efendi, Duhanizade Zeki Efendi, Rüştü Efendi, Hüsnü Efendi, Tayyib Efendi, Mehmet Ali Hoca, Akhoca, Davut Hoca, Tebbetçi Hoca, Kalaycılar, Tabaklar, Hamzalar adında medreseler faaliyet göstermiştir. Bolu medreselerinden yetişenler genellikle İstanbul'a, Çorlulu Ali Paşa Medreseleri'ne gitmişler, eğitimlerini orada devam ettirmişlerdir.

Bolu'da 1916 yılında resmi okul olarak bir tane Sultani Mektebi, dört dershaneli bir Darü'l Muallimin, yüz mevcutlu bir Darü'l Eytam, altı dershaneli Merkez İmaret Mektebi, dört dershaneli ve dört muallimli İttihat ve Terakki Zükur Mektebi, altı dershane ve altı muallimli Merkez İnas Mektebi, dört dershane ve dört muallimli Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi İptidaileri ile bir Ana Mektebi ve on sekiz köy mektebi ile toplam yirmi adet Müslüman iptidai mektebinin olduğu görülmektedir. Bu mekteplerde 1585 erkek ile 397 kız öğrenci eğitim görmüştür. Bu bilgilere bakıldığında Bolu'da çok sayıda ve her türde okulun var olduğu ancak kız öğrenci sayısının erkek öğrencilere göre çok düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca 1916 yılında Bolu merkez kazasının nüfusunun 54530 olduğu dikkate alındığında nüfusa göre öğrenci sayısının azlığı diğer dikkat çekici bir durumdur.

Bolu Merkez'de ilk rüştiye 1872 tarihinde açılmıştır. Ancak ilk rüştiye binasının Bolu'nun neresinde olduğuna dair kaynaklarda bilgiye ulaşılamamıştır. Bolu'nun Hisartepe mevkiinde “Hisar Mektebi” olarak geçen ve günümüzde Bolu Atatürk Lisesi'nin bulunduğu yerde olan binaya daha sonra taşınmıştır. Bu binanın

temeli 1884 yılında Bolu mutasarrıfı İsmail Kemal Bey tarafından atılmıştır. Hisartepe’de kurulan bu okul; 1886 yılından itibaren rüştiye, 1888 yılından itibaren idadi, 1914 yılından 1924’e kadar sultani, 1924’ten sonra lise, ancak ikinci kısmı oluşturulamadığı için 1925’ten sonra ortaokul olarak eğitime hizmet etmiş daha sonra 1954’den itibaren lise olarak günümüze kadar eğitim hizmete devam etmiştir. Bu bina önce iki katlı olarak ahşaptan yapılmış, daha sonra üç kata yükseltilmiştir. Binanın, bulunduğu yerin yüksek ve gösterişli olarak yapılması Bolu’nun her yerinden görülmesini sağlamıştır.

Atatürk devrine kadarki Bolu’daki iptidai mektepleri ile diğer ortaöğretim kurumları (genel, mesleki ve teknik ortaokullar) hakkında kaynakların az olması nedeniyle edinilen bilgiler oldukça yetersizdir. Bu mektepler hakkındaki bilgiler belli aralıklarla çıkarılan salnamelerden elde edilmektedir. Ancak salnamelerde de bilgiler son derece sınırlıdır. Salnamelerde, dönemin okulları, okullarda görülen dersler, öğretmenlerin ve diğer görevlilerin adları ile öğrenci sayıları hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir.

Türk Tarihinde, Atatürk devri; Türkiye'nin Batılılaşma oluşumunda, tartışmaların bitip kesin kararların verildiği devirdir; inkılâplar dönemidir. Bu devirde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlam temeller üzerinde kurulması için özellikle millî eğitim işlerinde başarıya ulaşılması gerekmiştir. Bu yüzden Atatürk, gittiği her yerde ve katıldığı bütün toplantılarda, cehaletin ve yoksulluğun ancak eğitim yoluyla ortadan kaldırılacağını önemle belirterek gerçekleri açıklamıştır. Türk ulusu, eğitim kadrosunu oluşturmak için bütün güçlerini seferber ederek okullar açmış, öğretmenler yetiştirmiş ve bu eğitim ordusunu yurdun dört bir tarafına dağıtmıştır. Atatürk devrinde, tarih boyunca aleyhimize kullanılan bütün olumsuzluklara karşı yapılan bir savaş başlamıştır. Bu savaş ile bütün dünya, hayretler içerisinde Türkiye'deki değişimleri izleme durumunda bırakılmıştır. Yıkıntılar üzerinde genç, dinamik ve modern bir devletin filizleri yeşermeye başlamıştır. Bu durum için Mustafa Kemal Atatürk; "Az zamanda büyük işler başardık." demiştir.

Hem dış düşmanlara, hem de onların zoraki müttefiki İstanbul yönetimi ve Anadolu'daki isyancı gruplar karşısında verilen savaş kesin zafere ulaştıktan sonra; hatta bu savaş sırasında, kurulacak yeni devletin temellerini sağlam esaslara oturtmak

için, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda baştan sona Atatürk'ün görüşleri ve direktifleri rehber olmuştur. Bütün inkılâplar Atatürk'ün işaretiyle, onun girişimiyle, şapka inkılâbında, yazı inkılâbında, dil ve tarih anlayışı inkılâbında olduğu gibi onun önderliğinde yapılmıştır. Atatürk devrinde eğitim, önce kendi içindeki her türlü ikilik ve ayrılık hareketlerini ortadan kaldırmış, sonra ülke birliğini sağlamaya yönelmiştir. Bütün okullar Türk devlet ideolojisi doğrultusunda, Atatürk ilkeleri ve o dönemin tek partisi olan CHP ilkeleri doğrultusunda; Osmanlı devrinden ve medreselerden kalma gerici zihniyete ve her türlü yabancı ideolojiye karşı Türk milletinin birliğini sağlamaya yönelik olmuştur.

Atatürk devrinde, eğitimde en önemli adım Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği sırada, 16–21 Temmuz 1921 tarihlerinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi olmuştur. Bir milletin var olma mücadelesi verdiği bir sırada belki pek çok devlet adamının aklına bile gelmeyecek eğitim meselesini Atatürk memleket için en önemli mesele olarak görmüş ve böyle bir kongreyi gerçekleştirmeyi başarmıştır. Ardından Heyet-i İlmîye ve Eğitim Şûrası adı altında resmî eğitim toplantıları yapılarak eğitimin niteliğini değiştirmek amacıyla, eğitim-öğretim konuları tartışılmış ve bazı temel ilkeler tespit edilmiştir. Cumhuriyet'e gelindiğinde, eğitim sahasında yapılan ilk iş, yaşanan mektep-medrese ikiliğini gidermek üzere "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" (öğretimin birleştirilmesine dair kanun)'nın çıkarılması olmuştur. Bu kanunla, ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne bağlanarak, azınlık ve yabancı okullar denetim altına alınmıştır. Aynı tarihte Şer'îye ve Evkaf Nezareti de kaldırılarak, idaresinde bulunan medreseler, önce Maarif Vekâleti'ne bağlanmış, sonra da kaldırılmıştır. Bütün bu düzenlemelerdeki amaç, eğitimin daha "laik" ve "milli" hale getirilmesidir.

Atatürk devrinde eğitim alanında en önemli gelişme Latin Harflerinin kabulü olmuştur. Arap harfleri, Türk dili için yetersiz ve elverişsiz olduğundan Türkçe, Arap harfleri ile kolay yazılıp okunamamıştır. Okuyup yazmayı kolaylaştırmanın ve yaymanın, modern eğitim ve öğretimin gerçekleşmesine çalışmanın ancak Harf İnkılâbı ile sağlanabileceği düşünülmüştür. Harf İnkılâbı, 1000 yıllık Arap harfleri ile yazı yazmak geleneğini yıkarak, batı kültürü ile yaklaşma sağladığından, Atatürk'ün önderliğinde kültür inkılâbına yol açan, büyük bir inkılâp özelliğini taşımıştır. Sosyal, kültürel ve siyasî alanda geniş yankılar

yaratmıştır. Atatürk, Harf İnkılâbını, sadece kolay okuyup yazma için bir yazı tekniği meselesi olarak ele almamıştır. Lâtin alfabesinden alınan Türk harfleri, batı uygarlığına katılma işini de kolaylaştırmıştır. Harf İnkılâbı, kolay okuyup yazma yanında okuma alışkanlığını da artırmış ve yaymıştır. Harf İnkılâbının en önemli yönü, kültür inkılâbının temel yapısını teşkil etmesi, Türk kültürünün gelişmesine imkân vermiş olmasıdır. Yeni Türk harflerinin kabulü ile ülke genelinde okuryazarlığı arttırmak için çalışmalar başlamıştır. Bu amaçla ülke genelinde okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için ilk olarak Millet Mektepleri açılmıştır.

Bolu Merkezde (köy okulları hariç) Cumhuriyetten önce resmi okul olarak 1 Ana Mektebini; 4 adet ilköğretim okulu ile 4 adet ortaöğretim okulunun var olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte Bolu Merkez'deki bu okullar Osmanlı'dan miras olarak Cumhuriyet Bolu'suna kalmıştır.

Osmanlı Devleti yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Bolu'da ki Osmanlı'dan kalma eğitim kurumları ülke genelinde olduğu gibi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılâpları ile yapılarını değiştirmiş ve Cumhuriyetin getirdiği ideoloji ile öğretimlerine devam etmiştir.

Atatürk Devrinde Bolu'daki İlköğretim Okulları; Feyz-i Cumhuriyet İnas İlk Mektebi, Gölyüzü Mahallesi Zükur İlkmektebi, Bolu Merkez Gazipaşa Kız İlk Mektebi, Merkez Zükur İlk Mektebi ve Yatılı Bölge Okulu'dur. Ortaöğretim Okulları ise, Bolu Orta Mektebi, Kız İlk Öğretmen Okulu, Bolu İmam ve Hatip Okulu, Kız Ortaokulu, Orman Okulu, Bolu Kız Sanayi Mektebi ve Leyli Sanayi Mektebi'dir.

Bolu'da ilkokullaşma, Cumhuriyetten sonra belirli dönemlerde özel bir gelişme göstermiş, ancak 1965'e değin Türkiye genelinin altında kalmıştır. 1921–1925 yılları arasında Bolu İl genelindeki resmi tüm okullarda ise, 1249'u erkek, 688'i kız olmak üzere toplam 1937 öğrenci öğrenim görmüştür. Bolu İl geneli nüfusunun 199144, Bolu merkez nüfusunun 58119 olduğu göze alındığında öğrenim gören öğrenci sayısının genel nüfusa oranı yaklaşık % 3–4 idi. Bu durum öğrenim gören öğrenci sayısının genel nüfusa göre oldukça az olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyetin ilk on yılında ilkokullarda, okul sayısında ülke genelinde olduğu gibi Bolu’da da önemli artışlar yaşanmamıştır. Ancak öğrenci ve öğretmen sayılarında önemli artışlar olduğu görülmektedir.

İlkokullaşmanın belirgin bir gelişme gösterdiği ilk dönem 1933–1943 dönemidir. Bu dönemde Bolu’da ilkokul sayısı 1923–1933 dönemine göre % 394 artmıştır. Öğretmen sayısında da aynı oranda olmamakla birlikte önemli bir artış olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan 1938 yılına kadar geçen 15 yıllık süre zarfında Bolu İlinde 14’ü kasaba ve 79’u köylerde olmak üzere 93 okul ve 186 öğretmen vardı. Bu okullara devam eden toplam 11319 öğrenci eğitim görmüştür. Bir öğretmene ortalama 61 öğrenci düşmüştür. 1937–1938 ders yılında üç sınıflı köy okullarından 685, beş sınıflı okullardan 665 öğrenci mezun olmuştur. 1932–1933 öğretim yılında “Bolu Merkez İlçede” toplam 4 tane ilkokul vardı. Bu okullarda öğrenim gören toplam 1048 öğrencinin 589’u erkek, 460’ı kızdı. Kız erkek öğrenci sayılarında Osmanlı döneminde var olan dengesiz dağılım Cumhuriyet döneminden itibaren dengelenmeye başlanmıştır.

Bolu’da Ortaokul ilk defa Cumhuriyetten önce 1887–1888 öğretim yılı sonunda “Hisartepe’de idadi olarak açılmıştır. Daha sonraları bu kurum sultani olarak öğretime devam etmiş ancak hiç mezun verememiştir. 1924–1925 öğretim yılı başında sultani, lise’ye dönüştürülmüş ancak ertesi ders yılında ikinci kısmı oluşmadığı için lise, ortaokul (orta mektep) halini almıştır. 1954 yılından itibaren okul tekrar lise haline gelerek bugüne kadar öğretime devam etmiştir.

Bolu Orta Mektebi, 1935–1936 ders yılında Kız Ortaokulu ve Erkek Ortaokulu’nun birleşmesi ile karma ortaokul olarak öğretime devam etmiş ve bu ders yılında “Bolu Ortaokul Dergisi” adı ile bir dergi çıkarmıştır. Bolu Orta Mektebi’nin (Bolu Ortaokulu) bu dergiyi çıkarmış olması kurumsallaştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu dergi incelendiğinde okulda bir kütüphanenin, kooperatifin, izci birliğinin, öğrenci korosunun, spor yönetim kurulunun, Kızılay gençlik derneğinin, haysiyet divanının ve bir yardım derneği’nin kurulmuş olduğu görülmektedir. Okuldaki bu sosyal faaliyetler ile okutulan derslerin çeşitliliği ve öğretmen kadrosunun zenginliği de dikkate alındığında Bolu Orta Mektebi’nin Bolu’nun eğitiminde çok önemli bir görevi yerine getirdiği görülmektedir. Hisartepe’de, önce idadi daha sonra sultani, Atatürk devrinde ortaokul (Orta Mektep) ve 1954 yılından

itibaren lise olarak Bolu’da çok önemli eğitim vazifesi gören bu kurumun mezunları da incelendiğinde Bolu’nun eğitiminde çok önemli bir yere sahip olduğu görülür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bolu il genelinde ortaöğretim kurumu olarak bir tane okul eğitim öğretim işini yürütmüştür. O okul da “Sultani Mektebi”dir. İkinci Ortaokul ise Bolu’nun ilçesi Düzce de (İkbal Mektebi) açılmıştır. Okul sayısının –bir okul daha açılarak- Cumhuriyetin ilk on yılında % 100 arttığı görülmektedir. Okul sayısında önemli bir gelişme olmamakla birlikte öğretmen ve öğrenci sayılarında çok daha fazla bir artış olduğu görülmektedir. Ancak Cumhuriyetin ilk on beş yılında Bolu’daki ortaokullarda erkek kız öğrenci sayılarında erkek öğrencilerin sayıca çok olduğu dengesiz bir dağılım göze çarpmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bolu’da da Mesleki Teknik Eğitime yönelik okullar açılmamıştır. Bolu’da mesleki ve teknik eğitime yönelik olarak açılan ilk mesleki okul 1938 yılında Tarım Bakanlığına bağlı olarak açılan Orman Okuludur. Bu okulda 1951 yılında kapatılmıştır.

Atatürk devrinde Bolu’da okullaşma genel olarak ülke ortalamasının altında kalmıştır. Bu durumun bir nedeni, Bolu’nun 1908 yılından önce Kastamonu Vilayetine bağlı bir sancak merkezi olarak bağlı olmasıdır. Ayrıca ülkenin içinde bulunduğu bağımsızlık mücadelesi ve ekonomik gerilik tüm ülkede olduğu gibi Bolu’da da eğitim işinin istenilen düzeye gelmesine olumsuz etki yapmıştır. Eğitimin yapı taşlarını oluşturan okullar eğitim ve öğretimin yapıldığı yerlerdir. Buralara yeterli kaynak sağlanması ya da sağlanamaması şüphesiz eğitime etki etmiştir. Okullar için bina, derslik, araç-gereç ve en önemlisi öğretmen yetersizliği gibi durumlar eğitimi olumsuz etkilemiştir.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e okulların adlarında özellikle ilkokulların adlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Örneğin;1908 yılında, İttihat ve Terakki Fırkası İktidarı döneminde, Bolu’nun Gölyüzü Mahallesi’nde açılmış olan “İttihat ve Terakki Zükur İptidai Mektebi”, Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedilmesi ve İttihat-Terakki iktidarının son bulmasıyla okulun adı, Gölyüzü Mahallesi’nde bulunduğu için “Gölyüzü Mahallesi Zükur İlk Mektebi” olarak değişmiştir. 27 Mayıs 1960 yılında yaşanan Türkiye’deki askeri darbe nedeniyle 1961 yılında okulun adı tekrar değiştirilmiş ve “27 Mayıs İlkokulu” olmuştur. Son olarak 1986 yılında da okulun adı "Milli Egemenlik İlkokulu" olarak değiştirilmiştir. Okulların tarih boyunca aldığı

isimleri incelendiğinde siyasi gelişmelerin okullara verilen isimlerde belirleyici olduğu dikkati çekmektedir.

Yeni Türkiye Devleti'nde eğitim alanında yapılan en önemli inkılâp harf inkılâbı idi. Ülke genelinde olduğu gibi Bolu'da da halka okuma yazmayı öğretmek gerekiyordu. Bu amaçla Bolu'da birçok millet mektebi açılmıştır. Latin harflerinin kabul edildiği 1928'den sonra yeni alfabenin halka öğretilmesi amacıyla açılan Millet Mekteplerini Bolu'da 1938'e değin 36591 yurttaş bitirmiştir. 1931–1932 ders yılında Bolu il genelinde 360 tane okul ile 283 öğretmen vardır. Yine bu ders yılında bu millet mekteplerine 10373 kişi kaydolmuş, 4505 kişi ise bitirebilmiştir. 1933-1934'te bütçeye ödenek konmamış ve millet mektebi açılamamıştır. Millet Mekteplerinin en verimli bir şekilde çalıştığı yıllar harf inkılâbının devamında ki 1928 ve 1929 yıllarıdır. Bu tarihten sonra öğrenci sayıları azalmış ve zamanla önemlerini kaybetmiştir. Bu durum millet mekteplerinin, amaçlarını başarılı bir şekilde yerini getirdiğini göstermektedir. Bolu'da 1938'e kadar 36591 kişinin bu mekteplere gidip okuma yazma öğrenmiş olması son derece önemli bir gelişmedir. Bolu'da Millet Mekteplerini bitirenlere bir sınav yapılmış ve sınav sonunda başarılı olanlara “Millet Mektepleri Şahadetnamesi” verilmiştir.

Halk eğitimi alanında birinci adım millet mekteplerinin açılmasıydı. İkinci adım olarak halkevlerini görebiliriz. 19 Şubat 1932 günü yurdun 14 yerinde Halkevleri açılmıştır. Bolu Halkevi, 26 Şubat 1932'de Bolu'nun “Hıdırlık Tepesi”nde açılmıştır. Daha sonraki yıllarda da Bolu'nun ilçelerinde de halkevleri kurulmuştur. Halk Partisi tarafından halk için açılan bu sosyal ve kültürel kaynaklar halk tarafından işletilmiş ve halka faydalı olmaya çalışılmıştır. Bolu ve ilçelerinde toplam 9 şube ile halkevleri; milli, şuurlu, birbirini anlayan birbirini seven, ideale bağlı, bir halk kütlesi halinde halkı yetiştirmek konusundaki gerçek amaçlara yönelik çalışmıştır. Bolu halkının genciyle yaşlısıyla erkeğiyle kadınıyla çeşitli alanlarda eğitilmesinde ve meslek sahibi olmasında etkin rol oynamışlardır.

Halkevleri gerek örgüt, gerek çalışma programları yönünden tamamen millî ve orijinal kurumlardır. Halkevleri, Cumhuriyet tarihinde iz bırakan etkin kurumlardan biri olmuştur. CHP'ye bağlı olmaları nedeniyle çok partili hayata geçilince siyasal bir sorun haline getirilmiştir. CHP yönetimi Halkevlerinin parti ile bağlantısının kesilmesini düşünmüş; bu doğrultuda karar almış, fakat bu düşünce

uygulanamamıştır. Demokrat Parti iktidarı döneminde özel bir yasa ile Halkevleri kapatılmıştır.

Cumhuriyetin İlanı ile birlikte Bolu'daki eğitim kurumlarının, bina, öğretmen, öğrenci sayıları ve durumları ile uygulanan eğitim programları Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılâpları ışığında günümüze kadar hızlı bir gelişme göstermiştir. Bolu'da eğitim alanında, bu hızlı gelişmeleri daha da arttıran, "Boluluların Babası" sıfatını alan saygıdeğer, "İzzet Baysal" ve kurmuş olduğu vakıftır. İzzet Baysal Vakfı, 1986 yılının sonunda kurulmuştur. Vakfın amacı; Bolu İli başta olmak üzere eğitim ve sağlık ile ilgili yatırımları, donanımları ile birlikte yapıp, karşılıksız memleketin ve milletin hizmetine sunmak, zeki, çalışkan ve maddi desteğe muhtaç çocuklara burs vererek, onların vatana, millete hizmet için yetişmelerini sağlamak ve başarılı olanları ödüllendirmektir. "Yaratılanların en şerefli olan insan hayatında eğitim her şeydir" diyen İzzet Baysal, bu konudaki hedeflerini, kurduğu 'İzzet Baysal Vakfı'yla gerçekleştirmiştir. Ayrıca Bolu'da yaptığı eğitime dönük yatırımlar, okul öncesinden başlayarak, üniversite seviyesine kadar ulaşmıştır. Yani, Baysal'ların adını taşıyan kreşe giren bir çocuk, ilköğretim, ortaöğretim, eğer arzu ederse lisans, hatta doktora seviyesine kadar, vakfın her türlü desteğini sağlayarak eğitim ihtiyacını giderebilmiştir. Bu durum Bolu'nun saygıdeğer büyüğü İzzet Baysal'a Bolu'da, Türkiye'de, belki de dünyada son derece ayrıcalıklı ve özel bir yer sağlamıştır. Nitekim Bolu'da eğitim denilince İzzet Baysal'ın bıraktığı kalıcı izleri görmemek elbette mümkün değildir.

KAYNAKÇA

A. SALNAMELER

- 1288 (H.), 1871 (M.) Üç Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi.*
1291 (H.), 1874 (M.) Altı Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi.
1293 (H.), 1876 (M.) Sekiz Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi.
1298 (H.), 1880 (M.) On üç Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi.
1299 (H.), 1881 (M.) On dört Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi.
1306 (H.), 1925 (M.) On beş Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi.
1334 (H.), 1916 (M.) Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi.
1343 (H.), 1925 (M.) Bolu Vilayeti Salnamesi.

B. RESMÎ YAYINLAR

- Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının, Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1946.
- Millet Mektepler Talimatnamesi*, Resmi Gazete, S.1048, 24.11.1928.
- Milli Eğitim Şuraları (1939–1993)*, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, MEB Basımevi, Ankara, 1995.
- Milli Eğitim Bakanlığı, APK Kurulu Başkanlığı*, “2001 Yılı Başında Milli Eğitim”, MEB Yayınevi, Aralık, 2000.

C. İSTATİSTİKLER VE YILLIKLAR

- Maarif İstatistikleri (1923–1932)*, No:26, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933.
- Maarif Muallimler İstatistiği (1933–1934)*, Yayın No:58, Devlet Matbaası, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935.
- Maarif İstatistiği (1932–1933)*, No:31, Devlet Matbaası, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1934.

- Maarif Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (1928–1935)*, Yayın No:72, Hüsniyat Matbaası, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935.
- Öğretmenler İstatistiği (1934, 1938, 1942)*, Yayın No:200, Ulusal Matbaa, Ankara: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1943.
- Milli Eğitim Hareketleri (1927–1966)*, Yayın No:517, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1967.
- Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu*, Bolu Vilayet Matbaası, 1938.
- 1967 Bolu İl Yıllığı*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1968.
- 1973 Bolu İl Yıllığı*, Cumhuriyetin 50. Yılında Bolu, Kemal Matbaası, Bolu, 1972.
- 1998 Bolu İl Yıllığı*, Ankara, 1998.

D. GAZETE ve DERGİLER

- Kastamonu Vilayet Gazetesi*, 6 Rabi’ül Ahir 1306.
- Milli Gaye*, 15 Mart 1339.
- Bolu Ortaokul Dergisi*, (1935–1936).
- Döküman 2*, “Bolu”, (t.y.).

E. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

- AKYÜZ, Yahya**, *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848–1940)*, Ankara: Doğan Basımevi, 1978.
- , **Yahya**, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000 – M.S. 2006)*, Genişletilmiş ve Yeniden Yazılmış 10.Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006.
- ALTUNYA, Niyazi**, *Eğitimde Geleceğe Bakış*, Ankara: Uygun Basım, 2000.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal**, *Nutuk (1920–1927)*, C. 2, 7. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1967.
- ATUF, Nafi**, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Ankara: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930.
- AVCI, Cemal**, *III Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927–1931)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit**, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.

- BİRGÖREN, Hamdi (haz.)**, *1916 (M.) Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi*, 1. Baskı, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları -1, 2008.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Bolu Halkevi**, *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü*, Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, 1933.
- DEVELLİOĞLU, Ferit**, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996.
- DUMAN, Halis**, *Anılarım (1908–1924)*, Acar Matbaacılık, İstanbul: (y.y.), 1991.
- ERGÜN, Mustafa**, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908–1914)*, Ankara: Ocak Yayınları, 1996.
- ERGÜN, Mustafa**, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982.
- EYÜPOĞLU, İsmet Zeki**, *Nutuk*, 2. Baskı, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999.
- GEDİKOĞLU, Şevket**, *Kemalist Eğitim İlkeleri, Uygulamalar*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976.
- GÖZE, Ayferi**, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi*, Genişletilmiş 4. b., İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım, 1993.
- KANSU, Mazhar Müfit**, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- KILIÇ, Nermin ve diğerleri (haz.)**, *Bolu Livası 1921–1925 Senesi Salnamesi*, Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları–1, 2008.
- KOÇER, Hasan Ali**, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773–1923)*, Birinci Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- KODAMAN, Bayram**, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Yüksel Matbaası, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980.
- KONGAR, Emre**, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1998.
- KONRAPA, Mehmet Zekai**, *Bolu Tarihi*, Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, 1964.
- LEWİS, Bernard**, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, 7. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 1998.

- MANGO, Andrew**, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, çev. Füsün Doruker, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- ONAY, Ahmet Talat**, *Milli Mücadele Yazıları*, haz. Cemal Kurnaz ve Şefika Kurnaz, İstanbul: MEB Yayınları, 1995.
- SAKAOĞLU, Necdet**, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- TANİLLİ, Server**, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz*, 5. Basım, İstanbul: Amaç Yayıncılık, 1989.
- TEKELİ, İlhan - İLKİN, Selim**, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Basımevi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- UNAT, F Reşit**, *Türk Eğitim Sisteminin Tarihine Genel Bir Bakış*, Ankara: MEB Basımevi, 1964.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir**, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, (t.y.).
- VÂLÂ Nureddin**, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965.
- YAMANER, Şerafettin**, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999.
- Yurt Ansiklopedisi**, Türkiye İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını, Bolu Maddesi, C.2, İstanbul: Anadolu Yayınları, 1982.
- YÜCEL, Hasan Ali**, *Türkiye'de Orta Öğretim*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- ZÜRCHER, Erik Jan**, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, 19. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

F. MAKALELER

- AKYÜZ, Yahya**, “Atatürk ve Eğitim”, *Atatürkçü Düşünce*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1992, s. 705.
- ALKAN, Cevat**, “Türk Milli Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu”, *75. Yılda Eğitim*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.225.
- ATA, Bahri**, “19.Yüzyılın Sonlarında Bolu'da Eğitim ve Bolulu Eğitimci Muallim Cevdet”, *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 1998, ss.35–42.

- ÇAVDAR, Tevfik**, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s.880.
- FEYZİOĞLU, Turhan**, “Atatürk ve Milli Eğitim”, *Atatürkçü Düşünce*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1992, ss.673–693.
- GİRİTLİ, İsmet**, “Harf İnkılâbı ve Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.5, Sayı 13, Kasım 1988, ss.31–35.
- İNAN, M Rauf**, “Cumhuriyet’in İlk On Yılında Eğitimimizin Durumu ve Belirgin Özellikleri”, *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V.Eğitim Toplantısı (4-5-6 Kasım 1981)*, haz. Nizamettin Koç, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (t.y.), s.163.
- KARAGÖZOĞLU, Galip**, “Atatürk Devriminin Yerleşmesinde ve Gerçekleşmesinde Eğitimin Rolü ve Yeri”, *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V.Eğitim Toplantısı (4–5– 6 Kasım 1981)*, haz. Nizamettin Koç, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (t.y.), ss.219– 220.
- , **Galip**, “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 2, S.4, Kasım 1985, ss.196–197.
- KATOĞLU, Murat**, “Cumhuriyet Türkiye’inde Kültür ve Sanat”, *Türkiye Tarihi*, C. 4, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, s. 412.
- KONRAPA, M. Zekâi**, “Bolu’da İlk Rüştiye Mektebi Ne zaman Açıldı? İlk Rüştiye Muallimi Kimdi?”, *Çele Dergisi*, S. 8, Yıl:1, Ankara: San Matbaası, Ekim 1963, ss.4–6.
- KONUKÇU, Enver**, “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Bolu ve Sakarya Gezileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.13, S.37, Mart 1997, ss.297–301.
- KORKMAZ, Zeynep**, “Atatürkçü Düşüncece Türk Dilinin Yeri” *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1995, ss.215–240.
- MEB, TTKB**, “Milli Eğitim Hizmetinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları (Durum ve Sorunlar)”, *XI. Eğitim Şurası*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 8–11 Haziran 1982, ss.1-2.
- Milli Gaye**, “Muallimler Derneği”, Sayı 8, 15 Mart 1339, s.1.

- OĞUZKAN, Turhan**, “Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: MEB Basımevi, 1983, ss.284–307.
- ÖZKAYA, Yücel**, “XIX. Yüzyılda Bolu’da Sosyal Yaşantı İle İlgili Belgeler”, *XI. Türk Tarih Kongresi (Ayrı Basım)*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1994, ss.1747–1748.
- ŞAHBAZ, Namık Kemal – ÇINAR, İkrām (ed.)**, “Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim Sonuç Raporu”, *Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu’nun 100’üncü Yılında Eğitim Kurultayı*, Malatya: İnönü Üniv. Yayınları, 2008, ss.26–29.
- TEKELİ, İlhan**, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumları’nın Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s.660.
- TOPSES, Gürsen**, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, *75 Yılda Eğitim*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, ss.10–11.
- UYSAL, Şefik**, “Atatürk ve Çağdaş Eğitim,” *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V.Eğitim Toplantısı (4–5–6 Kasım 1981)*, haz. Nizamettin Koç, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (t.y.), ss.295–296.

G. İNTERNET KAYNAKLARI

- AKYÜZ, Yahya**, “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.4, S.10, Kasım 1987.
<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=9>, 2008.
- ÇETİN, Kadir - GÜLSEREN, H.Ömer**, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Stratejileri”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 160, Güz 2003.
<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/cetin-gulseren.htm>, 2008.
- ÖZ, M. Feyzi**, “Millet Mekteplerinden Okuma Yazma Seferberliklerine” *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Yıl 4, S. 44, Ekim 2003.
<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi44/oz.htm>, 2008.
- <http://www.meb.gov.tr/stats/ist2001/bolum3s1.htm>, 2008.
- <http://bolusakaryailkogretim.meb.k12.tr/>, 2008.
- <http://inkilap.meb.k12.tr/>, 2008.
- <http://www.atalise.meb.k12.tr/>, 2008.

<http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/388755/tarihcemiz.html> ,2008.

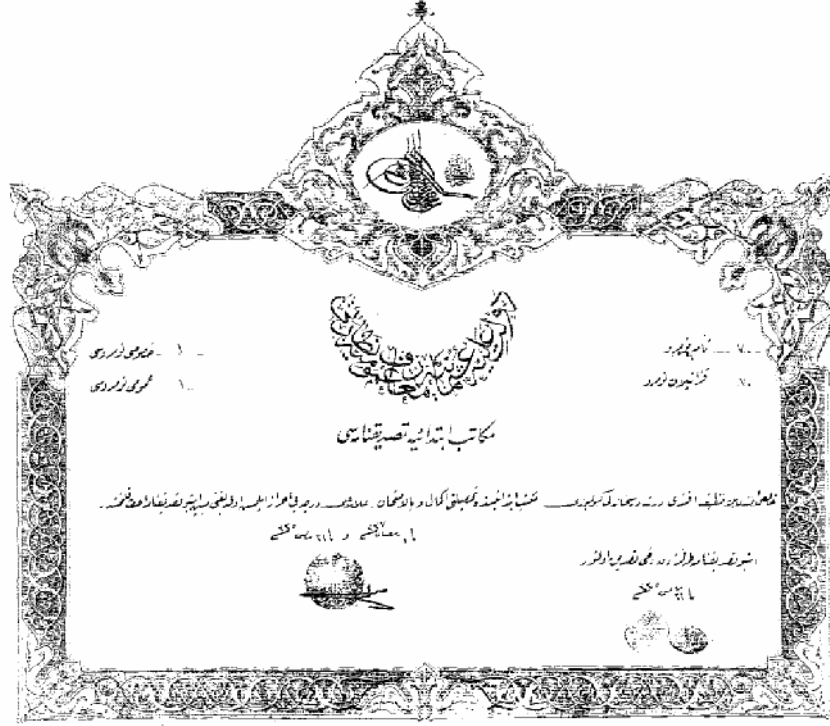
<http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/528272/tarihce.html> , 2008.

<http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/304013/tarihce.html>, 2008.

<http://www.anakizokuldayiz.com/index.asp?d=kampanyahakkinda> , 2009.

EKLER

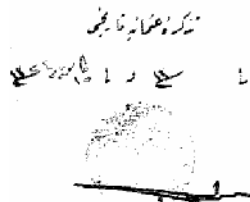
EK I: 31 Mayıs 1919 (M.), Gölyüzü İptidai Mektebi'nden Verilen Tasdikname (Diploma) Örneği

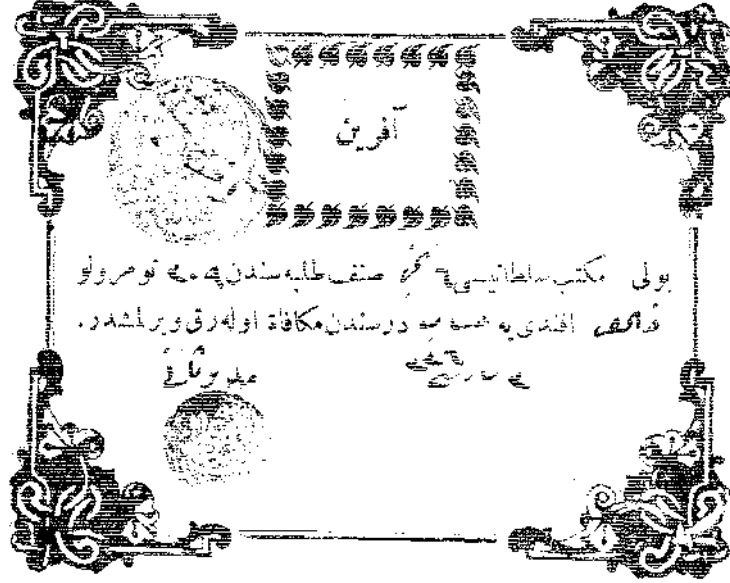
Şekil: 44

Tasdikname							
İsm ve Soyadı	Yaş	Okuldan Geçtiği Tarih	Okuldan Geçtiği Yıl	Okuldan Geçtiği Sınıf	Okuldan Geçtiği Mektep	Okuldan Geçtiği Şube	Okuldan Geçtiği Hoca
Halis Duman	18	31 Mayıs 1919	1919	İptidai	Gölyüzü	İptidai	Halis Duman
Tasdikname				Tasdikname			
İsm ve Soyadı	Yaş	Okuldan Geçtiği Tarih	Okuldan Geçtiği Yıl	Okuldan Geçtiği Sınıf	Okuldan Geçtiği Mektep	Okuldan Geçtiği Şube	Okuldan Geçtiği Hoca
Halis Duman	18	31 Mayıs 1919	1919	İptidai	Gölyüzü	İptidai	Halis Duman

Şekil: 44a

EK II: 1919–1920 (H.1335–1336) Öğretim Yılı Bolu Mekteb-i Sultani'den Öğrencilere Verilen “Aferin” Belgesi

Aferin

“Bolu Mektebi Sultanisi altıncı sınıf talebesinden 209 numaralı Halis Efendi’ye Hesap dersinden mükâfat olarak verilmiştir.”

Müdür-i Sani

3 Mart 1336

Kaynak: Halis Duman, *Anılarım (1908–1924)*, Acar Matbaacılık, İstanbul: (y.y.), 1991, s.273.

EK III: Bolu Feyzi Cumhuriyet İlk Mektebi (Cumhuriyet İlkokulu)

Kaynak: “Murat PEÇENEK” Özel Arşivi (Bolu)

EK IV: Merkez İlkokulu (İnkılâp İlkokulu)

Kaynak: “Murat PEÇENEK” Özel Arşivi (Bolu)

EK V: Bolu İnas İdadisi (Kız Lisesi/Ortaokulu)

Kaynak: “Murat PEÇENEK” Özel Arşivi (Bolu)

EK VIII: Kastamonu Vilayet Gazetesinde Bolu İdadisi'nin Açılışı İle İlgili Haber
6 Rabi'ül Ahir 1306. (10 Aralık 1888)

نومرو ۷۶۶ بازار ايرلسی

شرائط اشترا :
ملکي (۲۵) اتی آياي (۲۰) غروشه ورنسخه
(۳۰) ياره بدر مرکز ولايتن خارج محالر ايجون يدي
غروشي پوسته اجري آتور .

مشتري اولين ايستيانلر مرکز ولايت مطبعه والوهره نخرات
مديريتله قشالرده نخرات كاتپلرله مناجعت ايجيليدر .

۱۲۸۹ م

۶ ربيع الآخر سنه ۱۳۰۶ ، ۲۸ تشرين ثاني رومي سنه ۱۳۰۴ - ولايتك هفته دره دفعه جيقار رسي غزنه سيدر - ۱۰ كانون اول فرنگي

بوليد ، مكتب اعدادي ملكي -
سنة قوماوايه حضرت خلافتشاهيده
مرکز لوا اولان ولي نصيبنده تأسيس اولان
مكتب اعدادي ملكيك انشا آني مقدمه رهن
حسن ختام اوليش بولديكي كئي بعض نوافض
داخليه عليه هر درلو ماليسي دخی اخير آكال
واستحضار اوله رقي كئي بازار ايرلسي كوني رسم
كشادي اجرا قلندي بولي متصرف رويت بروري
سعادتلر اسبابيل كال ملك اقدی حضرتلری
ظرفدن جانب ساي ولايت ايرلسي به وقوع بولان
اشعار باقر ايدن مع الحار استقبالك اولمشدر .
نظره مني صبر عليه مطالبه ايدن قارون
كرامك تحض ايدم چكاري وجه ايله ذكر اولان
مكتبك كرك حقيقه بك لطيف اولان موقعك
التيانامكي افاضلن . كرك ملك حسامت
ورصانت مطلوبن قاده حائر اولسيله رار
تصنيات داخله ملك قوتي العاده انتظافندن طولاي
مقدمه صورت مخصوصه ده بيان شكران
ايدليني .
شكرات سابقه بي مع الافتخار تكرار ايدوك
شهر يار معاف برور ، ولي محنت جتتمز شوكتاب
اقدمن حضرتلرلك بوشالو تاسيسات مهمه
ايله غبطة بخشاي اعصار اولان عهد جليل
خلافتشاهيدلرلك قيف موفقيت رتبه علويته
ارز جوتله رار دعوات مفروضة جناب
ظلال الهلاري بوسيله ميمنه ايله دخی زيبالسان
معشرت وعبوديت ايلور .
مكتبك رسم كشادي تفصيلانه دائر بوليدن
آلهي نخرات خصوصه بوجه آني عيا
درج اولتور :

بازار ايرلسي گوني رسم كشادي اجرا قلندي .
رسم مذكوره سعادتلر متصرف ملك
اقدی حضرتلرلك سون ارکان ومامورن لوا
ايله معتبران ملككندن برخيل ذوات حاضر ايدی .
هر درلو لطافت وانتظامي ششمه باش
عيون اولان مكتب مذكور سالوننده تيمنا مولد
سعادت مورد حضرت وسانيساي منظومه
مباركهي شوق آور قلوب برمودنده قرائت
ايديلهرك حضاره شكرلو توزیع ايدلیدی .
منقبه شريفه قرائتي مسكي الحام اولدقده
دوام عمر وعافيت وتوافر شان وشوكت ومكنت
جاب ظل اللهی ادعية بمقروضي ياد وتذكار
ومتذقشهر منزه طولت نبي آرام اولان ربانوك
سوراي عساكو شاهانه طرفندن ريسم سلام
بالاجرا مكتب شاكرداييله عزيزان اوله رقي
زيب افزاي السنة عثمانيان اولان (پادشاهم
چوق پشا) ندای صداقت انجاسي اقبال
قبولكاه جناب كركدار قلدينك عقبنده
سنة معاليوايه جناب پادشاهيده ملككتمزده
بوكني مؤسسانت خيره ونافهمك وجود بذير
حسن حصول اولسته بذل اقدام ايله شكنة ملككي
مديون شكران انجمن اولان - متصرف مشاراليه
حضرتلری دخی حضاره خطابا دورق آتیده
عجود مقاله مختصرمي ايراد ايدرك مكتبك رسم
كشادي اجرا ومستنداً شوقيه تعالى موجود
شاكردانك تدريسانه ابتدا اولدی .
- صورت مقاله -
اقدیلر !
« ملك شاهانه لريك مصوريني . ثمة صادقة
ملوكه لريك سعادتي جدا آرزو بيروران شكران
قدوتلو پادشاهم اقدمن حضرتلرلك اقدم آمال
جليله ظل الهلاري اولان كبر معارف مقصد

شرائط
طبع وشری عجار اولان
ايك دفعه شده ايكي غروشي
آلور .

امور نخره به عايد خصوصه
بشلق ايشالرده مطبعه مديرك

اولن ايكي نه
اولشدر .

ماه حال
سيوشن حر
(مذکور)
اورده در
ملككي او
كئي ايله مذكو
كئي غرق ا
وايدره آتور
ايدوكي اسه

خوش
قرينه شده او
بوكنك رور
موقعكده
ايله برابر
وقت ايلشدر

ماه حال
قصاي دا
اوغلي خالد
ايشاييله
ايجون اور
اقدامات و
ربر صرف
اوا ايلديك

اختر

الها اولان عضو مكتب اعدادي وآنكه براومديته
علم ومعرفتك الك معنا براني كشاد اولمشدر .

آقره ولايتي مرکز بدايت محكمه سي حقوق
درهمي رياسته تعيين بيورلش اولان قسطنقوي
ساييت محكمه سي حقوق دائره سي ولسي عزيلو
حقك كئي مالي سكوني آقره . منوجه
شهر منردن حركت ايلشدر .

طاشكوري قضاي قائمقامي عزيلو نصرت
لك ماذونا وانه بولي ريختي الشا آتته مأمور
اولان مهندس عزير بك حلول شيا حاييله
مليسان تعطل اولقندن شين موقت مرگور
ولايت كشلوردر .

طوبه قضايده بوسته ترتيب اول نومروسي
كشيد ايدن افراددن يوز اتلي نكر اخير اسوق
اولدقلى محلندن يازيلور .

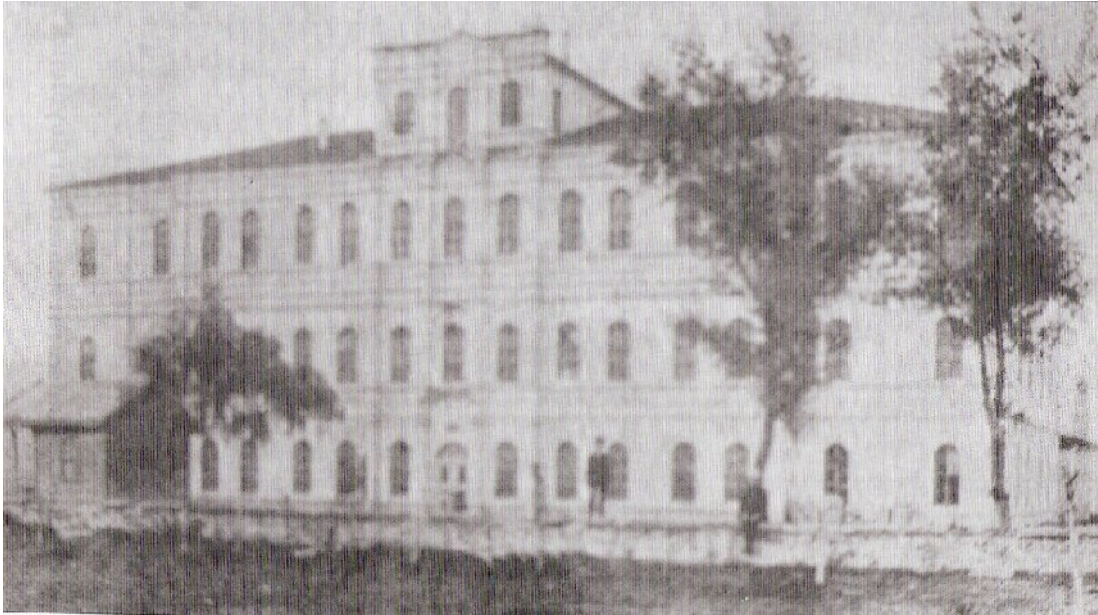
الحذ عسكر -
ولي سنجاني داخلده اوج يوز درت سنه سنه
مضوباً اخذ عسكر نومروسي كشيد اولسان
علايدين زوزنه ناجيه شده اوئوز درت نفره
ترتيب اول ، ش نفره ترتيب ثاني واسكوي
ناجيه شده يكرمي آتلي نفره ترتيب اول ، سكر
نفره ترتيب ثاني وآتلي شهر ناجيه شده اور
سكر نفره ترتيب اول وكرده قسه شده الي
يدي نفره ترتيب اول . درت نفره ترتيب ثاني
نومروري اصايت ايلش ايدوكي بوليدن
سهر بولور .

EK IX: Bolu Sultanisi'nin Uzaktan Görünüşü

Kaynak: Hamdi Birgören, (haz.), 1925 (M.) *Bolu Vilayeti Salnamesi*, 1. Baskı, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yay. - 2008.s.502.

EK X: Bolu Orta Mektebi (Bolu Sultanisi / Lisesi)

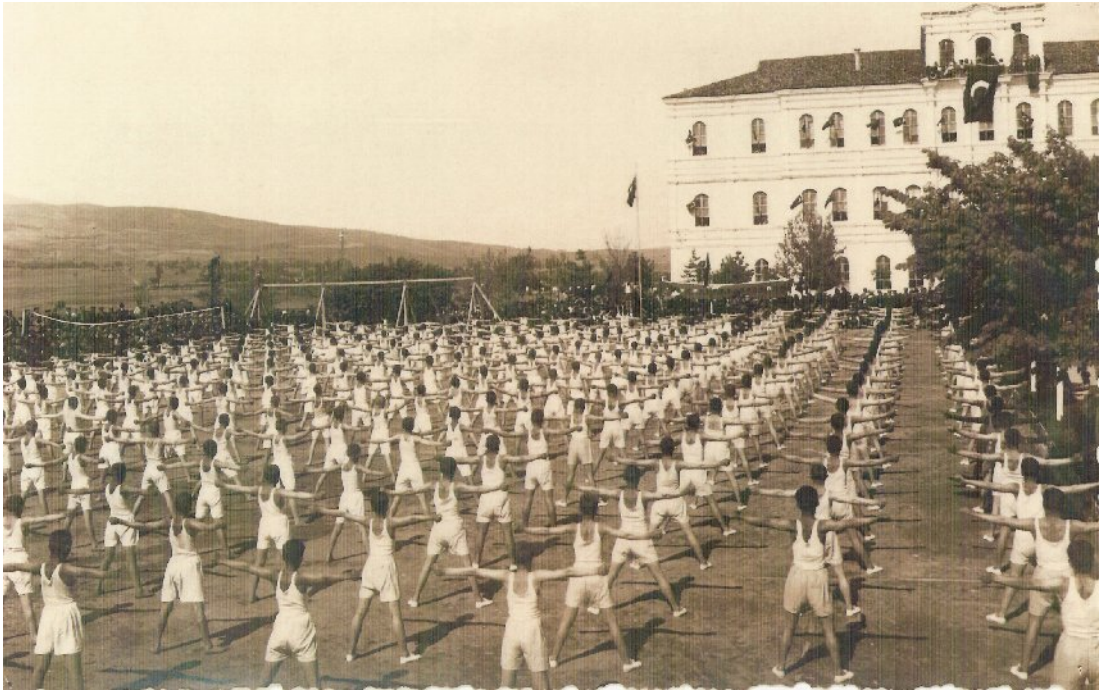
Kaynak: Hamdi Birgören, (haz.), 1925 (M.) *Bolu Vilayeti Salnamesi*, 1. Baskı, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yay. - 2008.s.490.

EK XI: Bolu Ortaokulu

Kaynak: “Murat PEÇENEK” Özel Arşivi (Bolu)

EK XII: Bolu Ortaokulu’nda Milli Bayram Günü (1935–1936)

Kaynak: “Murat PEÇENEK” Özel Arşivi (Bolu)

EK XIII: Bolu Sultanisi (Lisesi) Orta Kısım Öğrenci ve Öğretmenleri (1925)

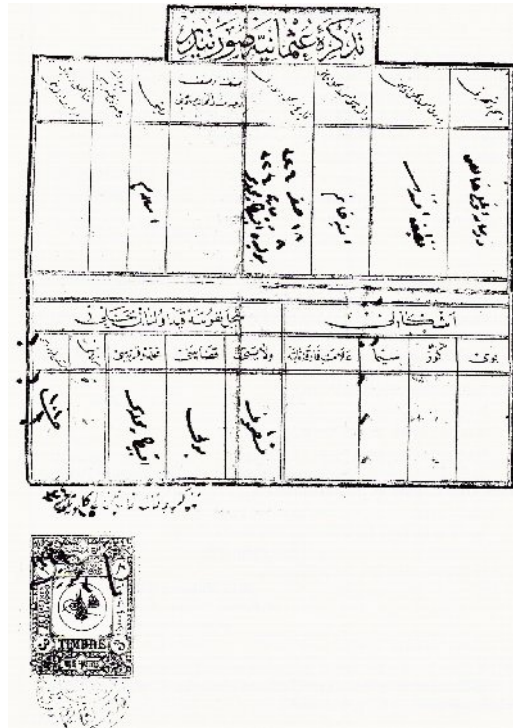
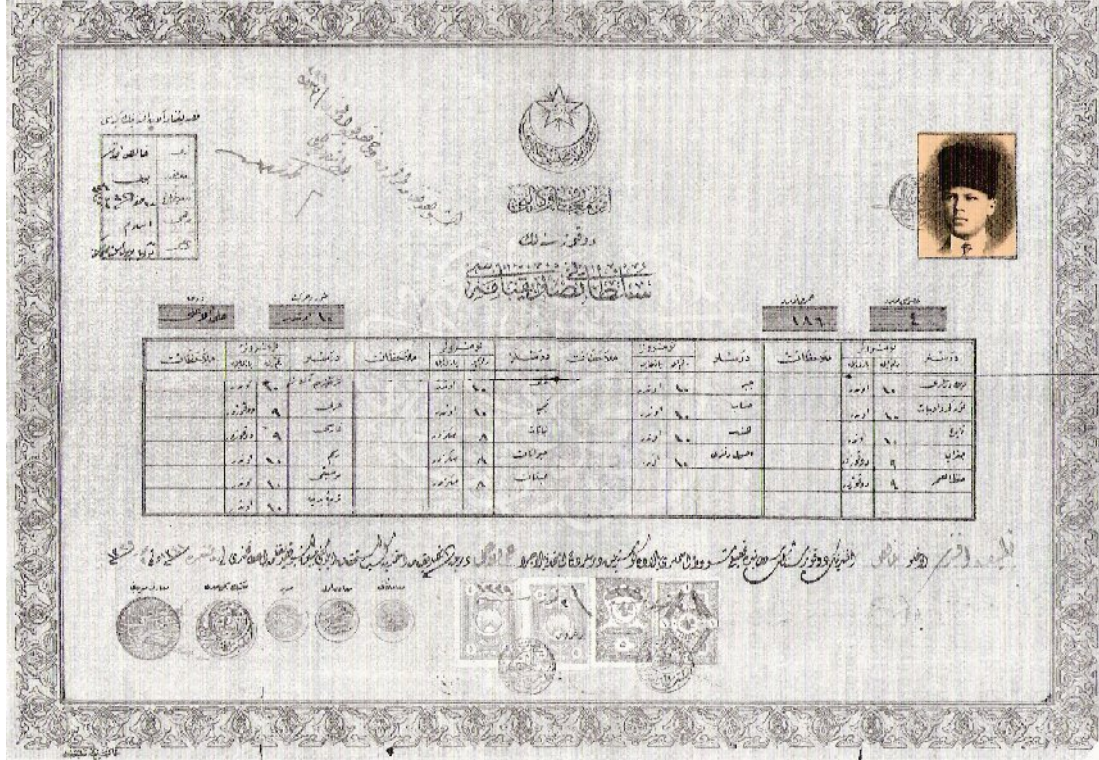

1925 te Öğrenimazur Orta kısım taleke ve öğretmenleri. (Meveut bu kudarı.)

Oturanlar sağdan: Mehmet Can (Cimnastik), Doktor Enver (Hekim ve Hifus-sıhha), İzzet (Tarih), Neye: Dindersleri ve Yardirektör), İbrahim (Direktör), Ağah (Türkçe), Lehip (Fransızca), İhsan (Riyaziye), Yusuf (Tabiiye).

Kaynak: Bolu Ortaokul Dergisi, (1935–1936).

EK XIV: 1922–1923 (1338–1339) Öğretim Yılı “Bolu Sultanisi” Tasdikname
(Diploma) Örneği (Ön ve arka yüzü)

Kaynak: Halis Duman, *Anılarım* (1908–1924), Acar Matbaacılık, İstanbul: (y.y.), 1991, s.314–315.

**EK XV: Bolu Sultani Mektebi Muallimlerinin Çıkarmış Olduğu 15 Mart 1923
Tarihli “Milli Gaye” Adlı Dergideki “Muallimler Derneği” Adlı Yazı.**

ملی

صافی - ۸

گوندیلین اوراق

صاحب امتیاز نامنه اولمالیدر

شرائط اشترا

سنه لک (۲۴۰) آلتی آیللی (۱۲۵)

غیریشدر . آدرس : بولیده . ملی غا .

ملی

یر مسئولی

من . عونی

راق مع المتونب

سر اولونور

ن اوراق اعاده اولونماز

۱۳۳۸-۱۹۲۲

سلطانی مبات تعلیمه سی طرفندن اونیش کونده برکسر اولونور

نسخه سی (۱۰) غروشدر اجتماعی ، ادبی ، فنی ، تاریخی ، وسیلی مجموعه در

۱۰ - مارت ۱۳۳۹

صاحبه

معلملر درنکی

کچن هفته ایکنجی دفعه اولارق مکتب سلطانیده اجتماع
ایدمن بولی معلملری درنک حائده برله شوب سباحه قوسالینه
کچمکه قرار ویرمش و هیأت اداره سی انتخاب اینشدر . آقره
معلمه و معلملر درنکلری برانکی طرفندن اولجه گوندیش اولان
نظامنامه ماده ، ماده مذاکره ایله بولک اولدجه حرارتل مناقشه
موجب اولان بعض ماده لک تمذیلنه اکثریتیه طرفدار بولونلش
و مواد مذکورنک تدبیلی برلاک هیأت اداره سنجیه تصویب
ایلدیکلری تقدیرده مرکزده مربوط بولونمق ، عکس تقدیرده
مرکزله معنوی مربوطیت باقی قالمق شرطیه لوانامنه مستقل
بردنک حائده تشکله قرار ویرلشدر . هنره شکل و صورتده
اولورسه اولسون ، برقاج سده اول دوغماندن اولان و هیچ رانر
حیات کورتمه دن انحلال ایدن معلمین جمعیتک ایلک وضوک
طوبیلا نکلرندن صوکران منفرد و منزوی یاشامق اضطرارنده
قالان معلملرک تکرار حسی اینکلری لزوم اوزونینه برلشماری
بولنمز و بالنتیجه ملکتمز ایچین شایان تقدیر برسرکنشدر . حیات
مللی ایچین ایچین گیرمن ، اولانجه قوت و قدرتیله تدنی و
الحطاطه دوشرو سودوکلن چهل ایل ، چهل اردوسیه

جاریشه جوق ، تأمین ایندیگی غلبه ایله مللی شاهراه سعاده سوق
واصال ایله چک اردو ، شه سزکه معلملر اردو سیدر . بواردو
تشکیل بولونماز ، متحد برجه ، تشکیل اینز ، وطنی خارجی
دشمنلره قارشى مدافعه ایلمدن ایمانلی و قدرتی برادر و کی تمصو
ایتمش بولونماز ایسه ، ملت و وطن ایچین آدانه مجبور اولدین
وظیفی حقیقه ایشانجه مش اولور . آیتک تأمین فی نسل حاضرک
اساسی برصورتده تعالج و تربیه سته متوقفدر . بونک ایچین ده
معلملرک فیکراً ، حساً برلشعلری و تمین ایله چک بولده
مشترک و متحد آورو مللری اقتضالیدر . اساساً بوغایه و ایل اطرافنده
طوبیلا نکلش اولان معلملر بونک آوره لرنده حصوله کثیره چکلری
زوال ناپذیر برتسانده صیق صیق اجتماع ایلمه وک توحید افکار و
حرکت یلاری ده پک اوزون برزمانه محتاج دکلدر . بناء علیه
ملکتمک محبط عرفانده بکی تلقیلره کوره بلیره چک اولان اولور
حرکتلرک عمل یکانه سی اولاجق بولی معلمه و معلملر درنکلری
صمیمتله تهریک ایلمه ، محبطک مظاهر تیله مساعدتده موافق
اولمالری تمی ایلر .

سر . غوغا

EK XVI: Millet Mektepleri Şahadetnamesi (1929)

NO	MİLLET MEKTEPLERİ ŞAHADET NAMESİ	
Maarif muntikası	<i>İstanbul</i>	ismi
Vilâyeti	<i>Bolu</i>	şöhreti
Kazası		duğduğı yer
Nahiyesi		duğduğı tarih
Köyü		iş
Mahallesi	<i>Dabağlar</i>	babasının ismi
Yukarda ismi yazılan <i>Sadık</i> efendinin imtihanında yeni harflerle türkçe okuma ve yazmayı eyice öğrendiği anlaşılmış olduğundan kendisine bu şahadetname verilmiştir. 21/3/29 reis namı millet idare katibi mumunisi <i>Abdullah</i> <i>y. Şeyh</i> <i>Abdullah</i>		

Kaynak: "Selahattin İKİZ" Özel Arşivi (Bolu)

EK XVII: Çığırkanlar Mahallesiindeki Binada Bolu Orta Mektep Öğrenci ve Öğretmenleri (1929)

Kaynak: Bolu Ortaokul Dergisi, (1935–1936).

EK XVIII: 1935–1936 Öğretim Yılı Bolu Orta Mektep Öğretmenleri

Kaynak: Bolu Ortaokul Dergisi, (1935–1936)

EK XIX: Bolu Halkevi

Kaynak: “Murat PEÇENEK” Özel Arşivi (Bolu)

EK XX: Mustafa Kemal Atatürk’ün Bolu Halkevi’nde Kaldığı Odadan Bir Görünüm
(17 Temmuz 1934)

Kaynak: “Murat PEÇENEK” Özel Arşivi (Bolu)

EK XXI: Atatürk'ün Bolu Halkevi Hatıra Defteri'ndeki Yazısı (18 Temmuz 1934)

Kaynak: http://okulweb.meb.gov.tr/14/01/132286/ataturk_ve_bolu.htm, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Metin KAZAN

Sürekli Adresi : Büyük Berk Köyü Erenler Mah. No:2 BOLU

Doğum Yeri ve Yılı : Seben – 10.04.1978

Yabancı Dili : İngilizce

İlköğretim : Bolu Merkez İnkılap İlkokulu (Mezuniyet Yılı:1989)

Ortaöğretim : Bolu Merkez İmam Hatip Lisesi (Mezuniyet Yılı:1995)

Lisans :Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
(Mezuniyet Yılı:2000)

Çalışma Hayatı :

- 1- MARDİN / Derik : Dumluca İlköğretim Okulu Sınıf Öğretmeni (2000–2004)
- 2- DÜZCE / Kaynaşlı: Darıyeri Mengencik İlköğretim Okulu Sınıf Öğretmeni (2004–2006)
- 3-BOLU / Mudurnu : Yazılar İlköğretim Okulu Sınıf Öğretmeni (2006)
- 4-BOLU / Merkez: Köroğlu İlköğretim Okulu Sınıf Öğretmeni (2006–2007)
- 5-BOLU /Gerede: Kız Teknik, Anadolu Meslek ve Meslek Lisesi Tarih Öğretmeni (2007)
- 6-BOLU / Merkez: İzzet Baysal Anadolu Teknik Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi, Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi Tarih Öğretmeni (2007–.....)